

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคม และวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

Socio-Cultural Impacts of Tourism Development
in Chiangrai Province, Thailand

โดย นางสาวบุษบา สิทธิการ และคณะ

สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
เดือนกรกฎาคม 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคม
และวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยว
จังหวัดเชียงราย

Socio-Cultural Impacts of Tourism Development
in Chiangrai Province, Thailand

คณะผู้วิจัย

1. นางสาวบุษบา สิทธิการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
2. นางสาวสิริวัฒนา ใจมา สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 2 ลำปาง
3. นายจันทอน คำแสน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย

สนับสนุนโดย

สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
เดือนกรกฎาคม 2549

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่อง โครงการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของชาวบ้าน บ้านหาดไคร้ บ้านสันตศิรี และบ้านราษฎร์รักดี โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำที่สละเวลาส่วนตัวที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลแก่ทีมวิจัยได้ศึกษาและเรียนรู้ รวมทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ ที่ช่วยตอบแบบสำรวจ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ที่สามารถนำมาประมวลภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นสำหรับการพัฒนา ปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้ มีการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้โอกาสทีมวิจัยได้ เรียนรู้และทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงาน ที่ช่วยเหลือให้คำปรึกษา และชี้แนะเป็นอย่างดีมาโดยตลอด และขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่สำนักงานวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอที่เกี่ยวข้อง ที่ให้ข้อมูลการเดินทางเข้าหมู่บ้าน คำปรึกษาเชิงพื้นที่ และนัดหมายชาวบ้านในพื้นที่ให้แก่ทีมวิจัย รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลในพื้นที่ศึกษาที่อนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัย และอีกหลายท่านที่ไม่ได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้

สุดท้ายนี้ หากมีสิ่งใดบกพร่อง ทีมวิจัยขอภัยเป็นอย่างสูงและหวังว่าโครงการวิจัยฉบับนี้จะมีประโยชน์ทั้งในทางปฏิบัติ วิชาการและนโยบาย แก่หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งต่อผู้ที่สนใจศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

บุษบา สิทธิการ	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
สิริวัฒนา ไจมา	สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 2 จังหวัดลำปาง
จันทอน คำแสน	สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย

บทสรุปผู้บริหาร

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ได้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับในช่วงที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากเชียงรายมีศักยภาพทั้งทางวัฒนธรรมประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทั้งของชนกลุ่มน้อยและวัฒนธรรมชาวเหนือ อีกทั้งยังมีทัศนียภาพที่งดงาม ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสภาพภูมิอากาศน่าพักผ่อน ส่งผลให้จังหวัดเชียงราย เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ตามนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาล โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมีลักษณะพัฒนาสภาพแวดล้อมและรูปแบบการท่องเที่ยวให้ตอบสนองความต้องการของตลาดนักท่องเที่ยว ควบคู่กับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ภายใต้เป้าหมายเรื่องรายได้เป็นหลัก โดยปราศจากการคำนึงถึงความปลอดภัยที่อาจเกิดขึ้นจากผลพวงความต่าง วัฒนธรรมและประเพณี และความทันสมัยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

ซึ่งเห็นได้จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงราย ซึ่งไม่ปรากฏเฉพาะแค่ความเจริญรุดหน้าของวัตถุและเทคโนโลยีในแง่บวกเท่านั้น หากแต่มีความเปลี่ยนแปลงด้านลบ อันกระทบต่อชุมชน วิธีการดำรงชีวิต สังคมและศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งมีแนวโน้มของความรุนแรงและครอบคลุมพื้นที่ที่มากขึ้น หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดจิตสำนึกและจรรยาบรรณในอาชีพ จนในที่สุดแล้วอาจมีผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่เกิดความเสื่อมถอยและไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป

ดังนั้น รายงานการวิจัยฉบับนี้จึงจัดทำขึ้นตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน ในแง่ของอิทธิพลที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมในชุมชน ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบดังกล่าว ตลอดจนบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งความคิดเห็นของชุมชนต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายให้เหมาะสมเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างรายได้แก่ชุมชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรม ที่สามารถสร้างความต่อเนื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนจากปัจจุบันสู่อนาคต

โดยดำเนินการศึกษาในพื้นที่ตัวอย่างที่กำหนดตามศักยภาพการท่องเที่ยว ที่กำหนดโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตามจำนวนนักท่องเที่ยวเฉลี่ยในแต่ละปีและจำนวนแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ระดับอำเภอ ได้แก่

- 1) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง ได้แก่ บ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ
- 2) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวปานกลาง ได้แก่ บ้านสันตศิรี หมู่ 1 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง
- 3) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวต่ำ ได้แก่ บ้านราษฎร์รักดี หมู่ 10 ตำบลดงเต่า อำเภอเทิง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านในพื้นที่ เจ้าหน้าที่หน่วยราชการทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ ระดับจังหวัดและระดับภาค(องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานการท่องเที่ยวและนันทนาการจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เจ้าหน้าที่ภาคเอกชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interview) และการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วม อาทิ การจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยและการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ รวมทั้งการเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ ในแต่ละพื้นที่ตัวอย่างละ 100 ราย สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ทั้งสิ้น 5 ประเด็นหลัก คือ

1) สถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชน

สถานการณ์การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ มีรูปแบบการท่องเที่ยวแตกต่างกัน แต่โดยพื้นฐานอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นจุดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวจากการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

- **บ้านหาดไคร้** มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นประเพณีการจับปลาบึก การชมทิวทัศน์แม่น้ำโขง และรายการอาหารจากแม่น้ำโขง ที่เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวระยะสั้น นักท่องเที่ยวไม่นิยมพักค้างแรมในพื้นที่ยกเว้นในช่วงเทศกาลการล่าปลาบึก แต่เนื่องจากการสนับสนุนจากภาครัฐไม่มีความต่อเนื่องทำให้เกิดกิจกรรมเฉพาะช่วงประเพณีล่าปลาบึก การท่องเที่ยวในพื้นที่จึงไม่พัฒนาได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับภาวะปัญหาการแข่งขันทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ และการลดลงของจำนวนปลาบึกในแม่น้ำโขง ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่มา

ท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง แต่นักท่องเที่ยวที่ใช้บ้านหาดไคร้เป็นทางผ่านไปยังประเทศลาวกลับมีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว

- **บ้านสันติคีรี** รูปแบบการท่องเที่ยวเน้นการประชาสัมพันธ์วิถีชีวิตที่ สวยงามของดอกนางพญาเสือโคร่งหรือซากุระเมืองไทยที่ขึ้นอยู่เต็มพื้นที่ และสภาพอากาศหนาว เย็นของพื้นที่ภูเขาสลับซับซ้อน ที่ส่งเสริมธุรกิจใบชาของชาวบ้านให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวที่มีชื่อ ประกอบกับลักษณะทางชนชาติที่กลมกลืนกับความทันสมัย รวมทั้งมีการลงทุนด้านที่พักในพื้นที่ และกิจกรรมที่ค่อนข้างหลากหลาย ทำให้การท่องเที่ยวมีทั้งเป็นการท่องเที่ยวระยะยาวและสั้น อย่างไรก็ตามปัจจุบันเริ่มมีปัญหาการแข่งขันทางการท่องเที่ยว มีผลให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง

- **บ้านราษฎร์ภักดี** มีรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะของการรับนักท่องเที่ยว ที่มาท่องเที่ยววันหยุดทางชาติภูเขาศีฟ้า โดยเน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งนี้เนื่องจากเป็น พื้นที่ทางผ่านจึงอาจมีนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนเผ่าบ้าง แต่จาก สถานการณ์ปัจจุบันเนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ทำให้พื้นที่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

2) ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของ

ชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

พบทั้งผลกระทบในด้านบวกและด้านลบทั้งสามพื้นที่ โดยผลกระทบทางด้านบวก ได้แก่ ผลกระทบด้านรายได้และอาชีพ เนื่องจากในภาพรวมการท่องเที่ยวจะมีผลให้ชุมชนมีรายได้ เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวและการประกอบอาชีพที่หลากหลายโดยเฉพาะการบริการทางการ ท่องเที่ยว และผลกระทบจากการพัฒนาสาธารณูปโภครองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากความเจริญจากการท่องเที่ยว ทั้งในด้านการศึกษาการเรียนรู้ต่างๆ

ส่วนผลกระทบในด้านลบ ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มักเปลี่ยนแปลงไป จากการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชน เป็นการเอาตัวรอดและเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัว ที่ก่อให้เกิดลักษณะของสังคมที่ไร้ระเบียบ นอกจากนั้นยัง เกิด การกระจายรายได้ที่กระจุกอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเงินและมีอิทธิพล ทำให้ ชาวบ้านทั่วไปได้รับส่วนแบ่งที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาด ที่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงินและมีค่าครองชีพที่สูงขึ้น เช่นเดียวกันกับผลกระทบต่อ ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่ถือเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่าง ปกติสุข อันเกิดจากการยอมรับวัฒนธรรมต่างถิ่นปฏิเสศศิลปวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยว จึงส่งผลกระทบในด้านลบต่อสภาพทางเศรษฐกิจและ สังคมของชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นตามพัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น จากการพัฒนาความเจริญและการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จึงถือเป็นสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของชุมชนกับสังคมภายนอก จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เพียงอย่างเดียว

3) บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว

สำหรับบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหาดไคร้และบ้านสันติคีรีมีความชัดเจนมาก ทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ องค์กรชุมชน เครือข่ายทางการท่องเที่ยวและชาวบ้านเอง แต่อย่างไรก็ตามบทบาทชุมชนยังอยู่ในระดับล่าง เป็นเพียงผู้รับจ้างหรือให้บริการ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในกลุ่มผู้ประกอบการและชาวบ้านที่มีความสามารถในการลงทุน ส่วนบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่บ้านราษฎรภักดียังอยู่ในขั้นตอนการวางแผนพัฒนาพื้นที่เพื่อชิงส่วนแบ่งจากการท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานฯ ของแกนนำชาวบ้าน

4) ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยว

ในประเด็นความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ สรุปได้ว่าบ้านสันติคีรีและบ้านหาดไคร้มีการจัดการด้านสถานที่เหมาะสมมาก ส่วนพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูซำฟ้าที่นักท่องเที่ยวมีการจัดการด้านสถานที่เหมาะสมในระดับปานกลาง ส่วนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการด้านบุคลากร สรุปได้ว่ามีการจัดการได้เหมาะสมมากทุกพื้นที่ ต่างจากความคิดเห็นต่อการจัดการด้านกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งนักท่องเที่ยวเห็นว่าบ้านสันติคีรีมีการจัดการที่เหมาะสมมาก ส่วนพื้นที่ที่เหลือมีการจัดการเหมาะสมในระดับปานกลาง ซึ่งจากความคิดเห็นดังกล่าว สรุปได้ว่าศักยภาพทางการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ท่องเที่ยวไม่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ และยังขาดความพร้อมในด้านสถานที่ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว รวมทั้งกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยพัฒนาจากจุดเด่นของพื้นที่ให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายสอดคล้องกับบริบททางพื้นที่ ทั้งนี้พื้นที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงเน้นการประชาสัมพันธ์บรรยากาศโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เป็นเพียงฐานแต่ขาดกิจกรรมการท่องเที่ยวรองรับ ที่จะสามารถสร้างวงจรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไป

5) ความคิดเห็นของชุมชนและนักท่องเที่ยวต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยว

5.1) ความคิดเห็นของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนมีความคิดเห็นในแง่บวกต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเห็นว่ามีส่วนกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความเจริญ ความทันสมัย สาธารณูปโภคและการสร้างรายได้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ชาวบ้านเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่ต้องเกิดขึ้นหากมีการติดต่อกับสังคมภายนอก โดยยากที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้ปรากฏในรูปแบบเดิม หากต้องพยายามรักษาไม่ให้สูญหายไปด้วยการนำความทันสมัยและวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาใช้ผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมให้เหมาะสม ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจะมากขึ้นอยู่กับชุมชนเองที่จะยอมรับหรือป้องกันและจัดการกับการเปลี่ยนแปลงนั้นได้มากน้อยเพียงไร

5.2) ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงมีความประทับใจต่อสภาพสังคมที่เรียบง่าย และศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจนเกิดลักษณะเฉพาะที่มีความกลมกลืนระหว่างประเพณีดั้งเดิม และความทันสมัย รวมทั้งต้องการให้มีการรักษาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ไม่ให้ความทันสมัยและวัฒนธรรมต่างถิ่นกลืนไปจนไม่เหมือนเค้าของสภาพทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมเดิม แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวรู้สึกไม่ประทับใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแง่ความมีน้ำใจและการปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการดักตวงผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวจนเกินจริง และความไม่จริงจังในการให้บริการของพนักงานขับรถรับจ้าง

ดังนั้น จากการวิจัยคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา เพื่อป้องกันและชะลอการเกิดผลกระทบทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

- 1) คำนึงถึงบริบททางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเป้าหมายในการพัฒนาของการพัฒนาการท่องเที่ยว และใช้เป็นแนวทางป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 2) สร้างโอกาสให้ชุมชนได้พัฒนาตามแนวทางที่ต้องการ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิดและวางแผนการพัฒนาให้สอดคล้องตามความต้องการของชุมชน

(๒)

- 3) ยกย่องเชิดชูศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน โดยส่งเสริมการเรียนรู้และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ให้ชุมชนมีความตระหนักและภูมิใจ อันจะช่วยเป็นเครื่องป้องกันการเกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- 4) ให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการและแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนา ตลอดจนหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 5) ส่งเสริมการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนชาวบ้านในระดับรากหญ้า ที่เป็นเจ้าของพื้นที่

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG48O0036

ชื่อโครงการ: การศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย

ชื่อนักวิจัย: บุษบา สิทธิการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
สิริวัฒนา ไจมา สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 2 ลำปาง
จันทอน คำแสน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย

E-mail Address: bsitikarn@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ: 1 กรกฎาคม 2548 ถึง วันที่ 30 มิถุนายน 2549

โครงการวิจัยเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ซึ่งครอบคลุมถึงสถานการณ์การท่องเที่ยว บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยว และความคิดเห็นของชุมชนและนักท่องเที่ยวต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เกิดจากท่องเที่ยว

การดำเนินการวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Semi-structured Interviews) การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups) กับชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสอบถาม (Questionnaire Survey) สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ สถิติพรรณนาสำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ และโปรแกรมการวิเคราะห์ทางสถิติทางสังคมศาสตร์ (SPSS) สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พื้นที่ตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อปีในระดับสูง ปานกลาง และต่ำ ตามลำดับคือบ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ บ้าน

สันติคีรี หมู่ 1 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง และบ้านราษฎร์รักดี หมู่ 10 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง

จากการวิจัย พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นทั้งในด้านบวกและด้านลบในพื้นที่ท่องเที่ยวได้แก่ การเพิ่มรายได้ สร้างอาชีพ และการศึกษาเรียนรู้ของชาวบ้าน ส่วนด้านลบคือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการบิดเบือนของศิลปวัฒนธรรม ภาวะไร้ระเบียบของสังคม และการกระจุกตัวของรายได้ที่เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มผู้มีอิทธิพลและมีอำนาจทางการเงินที่เหนือกว่า โดยชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องจากให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับ

สำหรับสถานการณ์การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ พบว่า มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นพื้นฐานการพัฒนา ทั้งนี้ ผู้ประกอบการ หน่วยงานรัฐ และกลุ่มองค์กรชุมชนมีบทบาทที่ชัดเจนต่อการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ ต่างจากชาวบ้านในระดับล่างที่ได้มีส่วนร่วมค่อนข้างน้อยซึ่งมักอยู่ในฐานะของแรงงานทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้ในปัจจุบันการท่องเที่ยวขาดความยั่งยืนและเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่เสื่อมโทรม เนื่องจาก การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ประสบกับปัญหาการลดลงของจำนวนนักท่องเที่ยว การแข่งขันทางการตลาดท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ ความเสื่อมของทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ และข้อจำกัดของงบประมาณและนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ไม่ต่อเนื่อง

ด้านการจัดการการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นโดยเฉลี่ยต่อการจัดการด้านบุคลากรในระดับเหมาะสมมาก ในขณะที่การจัดการด้านสถานที่และการจัดการด้านกิจกรรมในพื้นที่มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายยังขาดความพร้อมในด้านสถานที่ที่จะรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ในปัจจุบันมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เป็นเพียงเครื่องมือประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยขาดกิจกรรมการท่องเที่ยวรองรับ ซึ่งควรส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการทางการท่องเที่ยวที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบททางพื้นที่

ส่วนความคิดเห็นต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงมีความประทับใจต่อสภาพสังคมที่เรียบง่าย และอัธยาศัยความมีน้ำใจของชุมชนในพื้นที่ เช่นเดียวกับความกลมกลืนระหว่างประเพณีดั้งเดิมและความทันสมัย โดยต้องการให้มีการรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยนี้ไว้ แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวมีความรู้สึกไม่

ประทับใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แสดงออกโดยการปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว เช่น การคัดกรองผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวและความไม่จริงจังในการให้บริการ

แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นตามพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น และการพัฒนาความทันสมัย จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว หากแต่มีปัจจัยความเข้มแข็งของชุมชนภายในชุมชน เป็นเครื่องกำหนดว่าผลกระทบดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ หรือเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงไร ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อบริบททางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชน ยกย่องเชิดชูศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยส่งเสริมการเรียนรู้และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความตระหนักและภูมิใจในตัวตน ให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมการกระจายรายได้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม จึงจะสามารถป้องกันผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นได้

คำหลัก ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

Project Code: RDG48O0036

Project Title: Socio-Cultural Impacts of Tourism Development
in Chiangrai Province, Thailand

Investigators: Sitikarn, B. Mae Fah Luang University
Jaima, S. Regional Environmental Office 2 ,
Lampang Province
Kamsaen, J. Community Development, Chiangrai
Provincial Office

E-mail Address: bsitikarn@hotmail.com

Project Duration: 1 July 2005 to 30 June 2006

This study aimed to investigate socio-cultural impacts of tourism development in Chiangrai province, Thailand. To achieve the objective of the study, the related issues were examined including the current situation of tourism, roles of stakeholders, visitors' opinions on tourism management and local communities' views toward socio-cultural impacts of tourism development. The methodologies adopted for data collection were: semi-structured interviews, participatory rural appraisal and focus groups with local residents and other stakeholders; participant observation; and self-completion visitor surveys. Descriptive statistics was used for content analysis and Statistic Package of Social Science (SPSS) was employed for data analysis of visitor survey.

Three case studies were selected based on visitors' numbers per year from high, medium and low levels as follow: Ban Hard Krai in Chiang Khong District; Ban Santakiri in Mae Fah Luang District and; Ban Raj-Pakdee in Thueng District.

The findings revealed that tourism had caused both positive and negative impacts on the host communities. It was on one hand perceived as a contributor to the locals' income generation and distribution and indirectly helped to increase more

education opportunities for the locals. But on the other hand, it caused negative impacts on socio-culture of the host communities, which in the locals' views was not important in comparison with the economic benefit gains.

Tourism situation in Chiangrai province was determined as the tourism that responds to the visitor's demand and being operated based on the natural and cultural resources in the destinations. The study also revealed a lack of local participation in all stages of tourism development as well as cooperation amongst stakeholders in tourism development processes. In addition, tourism potentials seemed to be decreased due to the deterioration of tourism resources, lack of budget and uncontinuously policy of involved stakeholders and its implementation.

From visitor's point of view, in addition to an improvement in quality of destinations, tourist's recreation opportunities and tourist activities should be created to attract more visitors. The study also indicated that social and cultural aspects of the host communities were the most interesting attractions that need to be conserved. Most visitors were unsatisfied with the situation that they were taken economically advantages and dishonest behavior of the people in service sector.

The study suggested that due to the socio-economic development plans of the country, tourism may not be concluded as an agent of socio-cultural changes in the host destinations. Promotion of people participation in tourism development process, education on sustainable tourism management, development with recognition of local context, fair income distribution among stakeholders and empowerment of local communities were essential issues that need to be concentrated in development of tourism in order to mitigate or prevent negative impacts of tourism development.

Keywords: Socio-cultural Impacts, Tourism in Chiangrai Province, Sustainable Tourism Management

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(ก)
บทคัดย่อ	(ข)
สารบัญ	(ค)
สารบัญตาราง	(ณ)
สารบัญภาพ	(ญ)
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	
1.2 คำถามการวิจัย	
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	
1.4 ขอบเขตการวิจัย	
1.5 ผลที่ได้รับจากโครงการ	
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ	
1.7 ข้อจำกัดในการวิจัย	
1.8 คำนิยามศัพท์	
บทที่ 2 แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
2.1.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ	
2.1.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง	
2.1.3 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่	
2.1.4 ทฤษฎีจิตวิทยา-สังคม	
2.1.5 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์	
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย	
2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย	
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย	

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

- 3.1 ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในหมู่บ้านและบริบทของชุมชน
- 3.2 ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 3.3 ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

บทที่ 4 ผลการวิจัย

- 4.1 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร
 - 4.1.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.1.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.1.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.2 ในชุมชนมีสถานการณ์การท่องเที่ยวเช่นไร รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนอย่างไรบ้าง
 - 4.2.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.2.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.2.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.3 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนมีหรือไม่ อย่างไร
 - 4.3.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.3.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.3.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.4 ชุมชนมีทัศนคติต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างไร
 - 4.4.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.4.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.4.3 บ้านราษฎร์รักดี

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

- 4.5 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร
 - 4.5.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.5.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.5.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.6 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่มีความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไร
 - 4.6.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.6.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.6.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต่อชุมชนหรือไม่ และอย่างไร
 - 4.7.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.7.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.7.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.8 ชุมชนมีความคิดเห็น และมีท่าทีต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างไร
 - 4.8.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.8.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.8.3 บ้านราษฎร์รักดี
- 4.9 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นอย่างไร
 - 4.9.1 บ้านหาดไคร้
 - 4.9.2 บ้านสันติคีรี
 - 4.9.3 บ้านราษฎร์รักดี

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4.10 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใน
ชุมชนเป็นอย่างไร มากน้อยเพียงใด

4.9.1 บ้านหาดไคร้

4.9.2 บ้านสันติคีรี

4.9.3 บ้านราษฎร์รักดี

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.5.1 ความคิดเห็นของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

5.1.5.2 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

5.2 ข้อเสนอแนะ

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. ตัวอย่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ข. รูปภาพกิจกรรม

ภาคผนวก ค. ประวัติผู้วิจัย

สารบัญตาราง

หน้า

- 4.1 แสดงสาเหตุการมาท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้ของนักท่องเที่ยว
- 4.2 แสดงกิจกรรมของนักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทางมาท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้
- 4.3 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้
- 4.4 แสดงสาเหตุการมาท่องเที่ยวในบ้านสันติคีรีของนักท่องเที่ยว
- 4.5 แสดงกิจกรรมของนักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทางมาท่องเที่ยวในบ้านสันติคีรี
- 4.6 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในบ้านสันติคีรี
- 4.7 แสดงสาเหตุการมาท่องเที่ยวในบ้านราษฎร์รักดีของนักท่องเที่ยว
- 4.8 แสดงกิจกรรมของนักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทางมาท่องเที่ยว
บ้านราษฎร์รักดี
- 4.9 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวบ้านราษฎร์รักดี

สารบัญแผนภูมิ

		หน้า
	แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจบริการที่ประสบความสำเร็จในการทำรายได้เข้าสู่ประเทศไทยอย่างมหาศาลในแต่ละปี ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ของประชากรและรายได้ประชาชาติของประเทศ ที่ส่งผลต่อฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญต่อรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศของรัฐบาล โดยการกำหนดเป้าหมายนักท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำนวนสูงถึง 20 ล้านราย ในปี พ.ศ.2552 และการเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการนำทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมภายในประเทศมาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างพื้นที่ให้เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น

เช่นเดียวกันกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ที่พัฒนาขึ้นอย่างเป็นลำดับในช่วงที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันมีเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งของชนกลุ่มน้อยและวัฒนธรรมชาวเหนือของประเทศไทย อีกทั้งยังมีทัศนียภาพที่งดงาม ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสภาพภูมิอากาศที่น่าพักผ่อนและมาท่องเที่ยว ส่งผลให้จังหวัดเชียงรายเป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาให้เป็นพื้นที่ การท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ตามนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐบาล ที่เน้นการพัฒนาพื้นที่ในส่วนภูมิภาคให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาเยี่ยมเยือน โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายเกิดขึ้นจากการร่วมมือกันของทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมและรูปแบบการท่องเที่ยวให้ตอบสนองความต้องการของตลาดนักท่องเที่ยวควบคู่กับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ให้สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ภายใต้ความต้องการในเรื่องของรายได้เป็นหลัก โดยปราศจากการคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นจากการผลพวงของการเข้ามาของนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่ต่างวัฒนธรรมและประเพณี และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาสภาพสาธารณูปโภคให้มีความทันสมัยอย่างรวดเร็ว

ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงราย ไม่ได้ปรากฏให้เห็นเพียงแค่ความเจริญรุดหน้าของวัตถุและเทคโนโลยีอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในแง่บวกเท่านั้น หากแต่มีความเปลี่ยนแปลงที่เป็นด้านลบอันมีผลกระทบต่อชุมชนชาวบ้าน วิธีการดำรงชีวิต สังคมและศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยผลกระทบดังกล่าวมีแนวโน้มว่าจะขยายความรุนแรงและครอบคลุมพื้นที่ที่มากขึ้น หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดจิตสำนึกและจรรยาบรรณในอาชีพ จนอาจมีผลให้ระบบตลาดธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงรายเกิดความเสื่อมถอยและไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายในสภาพปัจจุบัน ในแง่ของอิทธิพลที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบดังกล่าวขึ้น ตลอดจนบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว (ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว) และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งความคิดเห็นของชุมชนต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงรายให้มีความเหมาะสม สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนพร้อมไปกับการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ เพื่อความต่อเนื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากปัจจุบันสู่อนาคต

1.2 คำถามการวิจัย

สำหรับการวิจัยเพื่อศึกษาข้อมูลในการตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้

1. บริบททางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร
2. ในชุมชนมีสถานการณ์การท่องเที่ยวเช่นไร รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนอย่างไรบ้าง
3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนมีหรือไม่ อย่างไร
4. ชุมชนมีทัศนคติต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างไร
5. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร

6. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่มีความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไร
7. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต่อชุมชนหรือไม่ และอย่างไร
8. ชุมชนมีความคิดเห็น และมีท่าทีต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างไร
9. ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นอย่างไร
10. ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนเป็นอย่างไร มากน้อยเพียงใด

1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชนที่ศึกษา
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว (ภาครัฐและเอกชน, ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว)
4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยว
5. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนและนักท่องเที่ยวต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เกิดจากท่องเที่ยว

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวบริเวณจังหวัดเชียงราย 3 แห่ง ตามศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่กำหนดโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตามจำนวนนักท่องเที่ยวเฉลี่ยในแต่ละปีและจำนวนแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ระดับอำเภอ ได้แก่

1. พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง ได้แก่ บ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ
2. พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวปานกลาง ได้แก่ บ้านสันตศิรี หมู่ 1 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง
3. พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวต่ำ ได้แก่ บ้านราษฎร์รักดี หมู่ 10 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้เป็นการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่การท่องเที่ยวที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว 3 ระดับในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ดังนั้นเนื้อหาการศึกษาจึงครอบคลุมประเด็นต่างๆดังนี้

1. บริบททางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่ศึกษา โดยครอบคลุมสภาพสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของชุมชน
2. สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทของผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว
3. ทักษะและความคิดเห็นของชาวบ้าน นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวและรูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชน
4. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งท่าทีของชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบการแลกเปลี่ยนในชุมชน การแต่งกาย รูปแบบอาคารสิ่งก่อสร้าง รูปแบบการบริโภค ประเพณีและความเชื่อ และอาชีพหลัก

ขอบเขตด้านประชากร แบ่งตามเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ท่องเที่ยวทั้ง 3 แห่ง ได้แก่
 - บ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ
 - บ้านสันติคีรี หมู่ 1 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง
 - บ้านราษฎร์รักดี หมู่ 11 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง
2. เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการและเอกชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ ระดับ จังหวัด และระดับภาค ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ สำนักงานการท่องเที่ยวและนันทนาการจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น
3. นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง

1.5 ผลที่ได้รับจากการศึกษา (Outputs)

1. บทสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีความสมบูรณ์
2. ข้อมูลบริบททางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท่องเที่ยว
3. ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชน
 - 3.1 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว
 - 3.2 บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
 - 3.3 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่าง นักท่องเที่ยวและชุมชน
 - 3.4 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
5. ข้อมูลความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีต่อการท่องเที่ยวในชุมชน
6. ข้อมูลผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน
7. ข้อมูลทัศนคติของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว และความคิดเห็น รวมทั้งท่าทีต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยว
8. ข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติต่อรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา (Outcomes)

1. ทราบผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ศึกษา ทำให้มีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวที่ป้องกัน หลีกเลี่ยงผลกระทบดังกล่าว ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน
2. สามารถนำปัญหาและอุปสรรคของชุมชนที่เกิดจากการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษามาแก้ไข โดยก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อชุมชนให้น้อยที่สุด และให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ตามนโยบายของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา

การศึกษาผลกระทบทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน จากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งแยกศึกษาตามศักยภาพทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ โดยบางแห่งมีการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ส่วนที่มีสภาพธรรมชาติสวยงามในความรับผิดชอบของหน่วยงานใดๆ ไม่ครอบคลุมชุมชนใกล้เคียงที่ทางทีมวิจัยเลือกใช้เป็นพื้นที่ศึกษา ทำให้ข้อมูลซึ่งเก็บรวบรวมได้ อาจมีความคลาดเคลื่อนหรือเกี่ยวข้องกับชุมชนไม่มาก ได้แก่ บ้านราษฎร์รักดี ที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ที่มีการพัฒนาเฉพาะในบริเวณที่อยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ไม่รวมชุมชนที่ตั้งอยู่รอบพื้นที่ เช่นเดียวกับบ้านหาดไคร้ ซึ่งจัดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง จากจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งที่จำนวนนักท่องเที่ยวที่สำรวจส่วนใหญ่ไม่เดินทางมายังบ้านหาดไคร้เพื่อท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์หลัก

1.8 คำนิยามศัพท์

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของชุมชนในพื้นที่ อันเป็นผลเนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ

สังคมและศิลปวัฒนธรรม หมายถึง สภาพวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ที่ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบแลกเปลี่ยนในสังคม ประเพณีและความเชื่อ บรรทัดฐานทางสังคม การแต่งกาย รูปแบบการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน และการประกอบอาชีพ

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การบริหารจัดการท่องเที่ยวภายใต้องค์ประกอบใดๆ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน สภาพศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ลักษณะทางชาติพันธุ์ของชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวให้สามารถรองรับการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การร่วมมือของชาวบ้าน ผู้เกี่ยวข้อง และ ผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ในทุกขั้นตอนของการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ การวางแผน การดำเนินงาน การวิเคราะห์ ติดตาม/ประเมินผลและการแก้ไขปัญหา

- ศักยภาพทางการท่องเที่ยว** หมายถึง สถานการณ์ทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ใดๆ โดยพิจารณาจากจำนวนนักท่องเที่ยวและจำนวนแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง ปานกลาง และต่ำ
- ความสัมพันธ์ทางสังคม** หมายถึง ลักษณะหรือรูปแบบการโต้ตอบกันของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ทั้งในลักษณะเดี่ยวตัวต่อตัวและลักษณะกลุ่ม ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านมีความเกี่ยวข้องกันในระดับต่างๆ เช่น การเกี่ยวข้องกันในรูปแบบของระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ ผู้นำและบริวาร การจ้างงาน เครือข่ายทางสังคม องค์การการใช้ทรัพยากร เป็นต้น
- การแลกเปลี่ยนในชุมชน** หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคนในสังคม ผ่านการแลกเปลี่ยนที่อาจใช้วัตถุสิ่งของและเงิน หรือการช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกัน เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนระหว่างกัน
- บรรทัดฐานทางสังคม** หมายถึง แนวทางปฏิบัติหรือข้อกำหนดหรือกฎระเบียบทางสังคม ที่ชุมชนให้การยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกัน เพื่อใช้เป็นกรอบสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชุมชน
- ประเพณีและความเชื่อ** หมายถึง การกระทำใดๆ ของชุมชน บนพื้นฐานความเชื่อ ซึ่งใช้อธิบายการแสดงออกของประเพณีนั้นๆ ที่ชาวบ้านยึดถือเป็นรูปแบบการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน เนื่องจากเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม สามารถสร้างความสงบสุขมาสู่สังคม โดยมักแสดงออกในรูปแบบของการจัดกิจกรรม การแสดงพฤติกรรมและการโต้ตอบสัมพันธ์ระหว่างกัน

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม จากการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน จากการศึกษาบริบทของพื้นที่การท่องเที่ยวตัวอย่างโดยเฉพาะสภาพสังคมและวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ รวมทั้งสถานการณ์การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตลอดจนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว ดังนั้นการศึกษานี้จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการศึกษา จึงต้องทบทวนและศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างแนวทางการศึกษาให้เกิดความชัดเจน ซึ่งสามารถจำแนกประเด็นขององค์ประกอบที่ใช้เป็นพื้นฐานการศึกษาได้ 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วัฒนธรรมในทางสังคมวิทยา หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม (The Way of life) อันถือเป็นแบบอย่างแห่งพฤติกรรมของคนในสังคม (Behaviors patterns) โดยความเห็นของ E.B. Tylor นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง สิ่งรวมทั้งหมดที่สลับซับซ้อนรวมไปถึงความรู้, ความเชื่อ, ศิลปะ, ศีลธรรม, กฎหมาย, ขนบธรรมเนียมประเพณีและความสามารถอื่นใดตลอดจนความเคยชินต่าง ๆ ซึ่งคนเราได้รับมาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม “Culture as that comple whole which include knowledge , belief, art.. Morals law custom and any capacities and habits acquired by men as a member of society”

ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานแยกศัพท์ออกเป็นวัฒนธรรม + ธรรม คำว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง ส่วนคำว่า ธรรม หมายถึง สภาพที่ทรงไว้ซึ่งสัตวินัยคือใครประพฤติธรรม ๆ ย่อมยกผู้นั้นให้พ้นจากความชั่วร้ายต่าง ๆ เมื่อนำมารวมกันก็เป็นวัฒนธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติตามมีความสุขความเจริญ และ พ.ร.บ. วัฒนธรรมแห่งชาติปี พ.ศ. 2485 มาตรา 16 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรือง ความมีระเบียบวินัย ความกลมเกลียวสามัคคีของชาติและความมีศีลธรรมอันดีของประชาชน

ซึ่งวัฒนธรรมสามารถแบ่งย่อยตามลักษณะต่างๆ โดย William F. Ogburn แบ่งประเภทของวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) หมายถึง สิ่งที่เราสามารถสัมผัสและต้องได้ เช่น รูปแบบ เอกลักษณ์ของเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย เสื้อผ้า ฯลฯ

2) วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non – material culture) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัฒนธรรมด้านจิตใจ (Mind culture) หมายถึง สิ่งที่เราไม่สามารถแตะต้องได้ อาทิเช่น คติธรรม คือ ธรรมที่ทำให้มนุษย์ผู้ประพฤติปฏิบัติตามสามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างสบาย สหธรรม คือ ธรรมที่ทำให้มนุษย์เข้ากับสังคมได้หรืออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และเนติธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัฒนธรรมทางกฎหมาย ถือกฎหมายประเภทต่างๆ รวมถึงระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมด้วย

สอดคล้องกับ อมรา พงศาพิชญ์ (2537) ที่ได้อธิบายขอบเขตของวัฒนธรรมไว้ว่าเป็นการกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคม เพื่อว่าสมาชิกของสังคมจะได้เข้าใจตรงกันและยึดระบบเดียวกันเป็นบรรทัดฐาน ทั้งนี้วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีการปรับปรุงและรักษาให้เหมาะสมอยู่เสมอ เพื่อสร้างความเข้มแข็งป้องกันการแทรกซึมจากวัฒนธรรมต่างถิ่น และยังสามารถแบ่งวัฒนธรรมไว้ 2 ลักษณะ คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น รูปแบบอาคาร วัด ศิลปกรรม ประติมากรรม รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น และวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ภาษาพูด ความเชื่อ โลกทัศน์ กิริยามารยาท และขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งนี้วัฒนธรรมจะถูกถ่ายทอดโดยการติดต่อพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน โดยการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมในแต่ละสังคมนั้น มีที่มาจากสิ่งแวดล้อม ค่านิยม และการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบเกษตร ค่านิยมรวมทั้งอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น ๆ

สำหรับประเพณี หมายถึง แบบอย่างแห่งพฤติกรรมของกลุ่มชน ที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม นำความสงบสุขมาสู่สังคมกลุ่มชน จึงถือปฏิบัติตามกันมาเป็นเวลายาวนาน

โดยประเพณีสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) จารีตประเพณี (Moral custom) ได้แก่ ประเพณีที่สังคมถือเป็นข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมของสังคม ที่สมาชิกในสังคมจำเป็นต้องปฏิบัติตาม ยึดถือ ห้ามฝ่าฝืนหรือละเว้น

2) ขนบประเพณี (Institutional custom) ได้แก่ ประเพณีที่สังคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบแบบแผนทั้งทางตรงอย่างชัดเจนหรือทางอ้อมผ่านการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เช่น วิธรรดน้ำดำหัวแบบชาวเหนือ

3) ธรรมเนียมประเพณี (Conventional custom) ได้แก่ ประเพณีที่ได้รับการประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยสมาชิกจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้

โดยประเพณีจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อและลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้เป็น ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ การแต่งกาย การละเล่นและงานนักขัตฤกษ์ และประเพณีการ รับประทานอาหาร

จากความหมายและขอบเขตของวัฒนธรรมและประเพณี อันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ที่หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในการจัดระเบียบ โครงสร้างหน้าที่ในสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป จนถึงความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มสังคม โดยเป็นผลจากกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นวัฏจักร และ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในระยะเวลาหนึ่งๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง ซึ่งอาจเกิดขึ้นอย่างช้าๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไปในระดับจุลภาค หรืออาจเกิดขึ้นได้ภายในระยะเวลาไม่นานนัก ในระดับ มหภาค ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่สะสมความเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาคก่อนการ เปลี่ยนแปลงทั้งหมด อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลง จากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม การเพิ่มประชากร การอพยพการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเทคโนโลยี การขยายตัวเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมักก่อให้เกิด ผลกระทบต่อบรรทัดฐานทางสังคม และนำไปสู่ความไม่เป็นระเบียบของสังคม อันนำไปสู่การเกิดปัญหาในสังคมในลักษณะต่างๆ ทั้งนี้สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไพฑูรย์ ศรีฟ้า(2548) ได้อ้างว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการ พัฒนาการศึกษานี้ท้องถิ่นนั้นๆ โดยการเปลี่ยนแปลงของสังคมสามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่อาศัย ระยะเวลาสั้น 2)การเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา(Development) ได้แก่ ความเจริญ ความก้าวหน้า (Progressive) ความทันสมัย (Modernization) มิติ (Dimension) 3) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ โดยระดับการเปลี่ยนแปลงจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวไว้ในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคม และความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสมาชิกในสังคม

ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ปัจจัย ได้แก่

1) ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่อยู่ภายนอกสังคม ชุมชนหรือบุคคลที่ได้รับ ผลกระทบจากปัจจัยนั้นๆ ซึ่งมักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผน พฤติกรรม ความสัมพันธ์ และ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทางสังคม โดยปัจจัยดังกล่าวจะไม่สามารถควบคุมได้ ได้แก่

สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงประชากร อิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นๆ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2) ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยในสังคมได้กระทำการเปลี่ยนแปลง หรือมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม ได้แก่ การกระทำของปัจเจกบุคคลในสังคม การวางแผนพัฒนาสังคม ระบบค่านิยมที่ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ค่านิยมลอกเลียนแบบวัฒนธรรมอื่น เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สนับสนุนไว้ว่าเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ 1) ปัจจัยทางนิเวศ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประชากร 2) ปัจจัยที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และการค้นพบใหม่ๆ โดยสิ่งที่มีบทบาททำให้ปัจจัยดังกล่าวเกิดขึ้น อาจเกิดจากภายในหรือนอกสังคม จากการติดต่อระหว่างสังคมและวัฒนธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม ผ่านในรูปแบบการเผยแพร่ศาสนา การค้าขายและการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการท่องเที่ยว ซึ่งรูปแบบการติดต่อเหล่านี้ จะส่งผลกระทบตุนให้ปัจจัยดังกล่าว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่สุด (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2521) ส่วนสนิท สมัครการ (2525) ได้สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจเกิดจากการสร้างขึ้นใหม่หรือจากการลอกเลียนจากวัฒนธรรมอื่น นำมาปรับใช้ภายในสังคมของตนเอง ทั้งนี้การหยิบยืมจากต่างถิ่นนั้น อาจได้มาโดยตรงจากการติดต่อพบปะกัน จากการเดินทางค้าขายหรือการท่องเที่ยว ส่วนการรับมาโดยทางอ้อมผ่านสื่อที่ไม่ใช่ตัวคน เช่น จากโทรทัศน์ วิทยุ และภาพยนตร์ต่างๆ สำหรับกระแสค่านิยมหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการลอกเลียนแบบในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ 1) กระแสทุนนิยมตะวันตก การผลิตเพื่อขายแทนการผลิตเพื่อบริโภค 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) นโยบายการพัฒนาชนบท 4) การเพิ่มขึ้นของประชากรและการแทรกซึมของวัฒนธรรมต่างถิ่น และ 5) การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

เช่นเดียวกับ เลนสกี (อ้างใน จามะรี พิทักษ์วงศ์, 2529) ที่อ้างถึงปัจจัยที่มีผลกระทบตอสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิม ว่ามีทั้งสิ้น 5 ประการ ได้แก่

1. องค์ความรู้ในสังคมที่สะสมไว้ ที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่
2. จำนวนประชากรในสังคม ซึ่งหากในสังคมมีประชากรมากเกิดกว่าระบบในสังคมจะรองรับได้ จำเป็นต้องมีการปรับตัว หรืออาจก่อให้เกิดการล้าหลังกว่าสังคมอื่น
3. ระยะเวลาการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ที่หากมีการติดต่อกันเป็นเวลานานย่อมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและยอมรับวัฒนธรรมต่างถิ่น

4. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการปรับตัวในสังคมตามเพื่อสร้างสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างสิ่งแวดล้อมและคนในสังคม

5. สังคมมีทัศนคติที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสิ่งใหม่ๆ มักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าสังคมที่ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม

ส่วนสุพัตรา สุภาพ(2536) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงในสังคมจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในสังคม เนื่องจากมนุษย์ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดปลอดภัย จึงมีการปรับตัวเพื่อความมั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ที่กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกันอันมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเชื่อของคนในสังคม

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากสังคมมีลักษณะเปิดที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนต่างถิ่น จึงมีโอกาสรับและศึกษาเรียนรู้ลักษณะรูปแบบวัฒนธรรมต่างถิ่นที่แตกต่างจากเดิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยอาจเกิดการยอมรับทั้งหมดหรือนำมาปรับใช้เป็นบางส่วนในสังคมเดิม จึงอาจก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมของสังคมต่างถิ่น จนมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรม ที่อาจเกิดขึ้นอย่างช้าๆ หรือรวดเร็ว หรืออาจเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ขึ้นอยู่กับกระแสการยอมรับวัฒนธรรมต่างถิ่นนั่นเอง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.1.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary theory) เป็นแนวความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางชีวภาพของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) โดยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนเป็นลำดับ จากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งในลักษณะที่มี การพัฒนาและก้าวหน้ากว่าขั้นที่ผ่านมา และมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีรูปแบบเรียบง่ายให้มีความสลับซับซ้อน และมีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ ทั้งนี้โรเบิร์ต เรดฟิลด์ (Robert Redfield) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาในกลุ่มนี้ เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเริ่มจากสภาพของสังคมชาวบ้าน (Folk) เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบเมือง (Urban)

2.1.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) เป็นแนวความคิดที่มีข้อสมมุติฐานที่ว่า พฤติกรรมของสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มและบุคคล เนื่องจากการแข่งขันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก โดยมีนักสังคมวิทยาหลายท่านที่ใช้ทฤษฎีความขัดแย้งอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนี้

1) คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) มีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคม จะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (Mode of Production) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของ อำนาจของการผลิต (Forces of production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยีกับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (Social relation of production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิต และคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Substructure) และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทศนคติ และบรรทัดฐานของสังคม

2) ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) เป็นนักทฤษฎีความขัดแย้ง ที่มองว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดทั้งด้านบวกและด้านลบ และอธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดกลาทางสังคม ไม่มีกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความสมานสามัคคีอย่างสมบูรณ์ เพราะความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ทั้งในความเกลียดและความรักต่างก็มีความขัดแย้งทั้งสิ้น ความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้เพราะในกลุ่มมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน โคเซอร์มีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถทำให้สังคมเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เพราะหากสมาชิกในสังคมเกิดความไม่พึงพอใจต่อสังคมที่เขาอยู่ เขาจะพยายามทำการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้น ๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของเขาได้ นอกจากนี้โคเซอร์ ยังเสนอว่า ความขัดแย้งยังสามารถทำให้เกิดการแบ่งกลุ่ม ลดความเป็นปรปักษ์ พัฒนาความซับซ้อนของโครงสร้างกลุ่มในด้านความขัดแย้งและร่วมมือ และสร้างความแปลกแยกกับกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

3) ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ที่ปฏิเสธแนวความคิดของมาร์กซ์ ที่ว่าชนชั้นในสังคมเกิดจากปัจจัยการผลิต และเสนอว่าความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันของสิทธิอำนาจ (Authority) กลุ่มที่เกิดขึ้นภายในสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ กลุ่มที่มีสิทธิอำนาจกับกลุ่มที่ไม่มีสิทธิอำนาจ สังคมจึงเกิดกลุ่มแบบไม่สมบูรณ์ (Guasi-groups) ของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็มีผลประโยชน์แอบแฝง (Latent interest) อยู่เบื้องหลัง ดังนั้น แต่ละฝ่ายจึงต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้ โดยมีผู้นำทำหน้าที่เจรจาเพื่อประนีประนอมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งระดับของความ

ขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะรุนแรงมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำ และเสนอความคิดว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นผลมาจากความกดดันจากภายนอกโดยสังคมอื่น ๆ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสามารถควบคุมได้ด้วยการประนีประนอม ตามแนวความคิดของดาร์เรนดอร์ฟ ความขัดแย้งสามารถทำให้โครงสร้างมีการเปลี่ยนแปลงได้ ประเภทของการเปลี่ยนแปลงความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลง และขนาดของการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง เช่น อำนาจของกลุ่ม ความกดดันของกลุ่ม

2.1.3 ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functional theory) เป็นแนวความคิดหนึ่ง ในการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้ โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่าง ๆ และมองว่าหน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่ของอวัยวะ ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้ หรืออธิบายได้ว่าภายในสังคมนั้นมีการทำหน้าที่อย่างเป็นระบบ เพื่อความดำรงอยู่ของแต่ละสังคม โดยส่วนย่อยต่าง ๆ หรือระบบย่อย (Subsystems) ในสังคมจะปฏิบัติงานต่อเนื่องประสานสัมพันธ์กัน เพื่อจุดมุ่งหมายสุดท้าย (Goal) ของแต่ละสังคม ซึ่งก็คือความอยู่รอดของสังคมนั้นๆ ทั้งนี้จะรวมถึงความสามารถในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภาวะต่างๆ ภายในสังคมให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่ผ่านไป

อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) มีแนวความคิดว่า หน้าที่ของสังคมคือ ส่วนที่สนับสนุนให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ เอ.อาร์ แรดคลิฟฟ์ บราวน์ (A.R. Radcliffe-Brown) กับโบรนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ที่มองว่าหน้าที่ทางสังคม เป็นส่วนสนับสนุนให้โครงสร้างสังคมคงอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะสังคมมีกระบวนการทางสังคมที่ทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น บรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม และประเพณี

ทาลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parsons) มีแนวความคิดว่า สังคมเป็นระบบหนึ่งที่มีส่วนต่าง ๆ (Part) มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุลย์ (Equilibrium) ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พาร์สันเสนอว่า เกิดจากความสมดุลย์ถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือบุคลิกภาพ (Personality) อินทรีย์ (Organism) และวัฒนธรรม (Culture) เกิดความแตกร้าง โดยมีสาเหตุมาจากทั้งสาเหตุภายนอกระบบสังคม เช่น การเกิดสงคราม การแพร่กระจายของวัฒนธรรม เป็นต้น และสาเหตุจากภายในระบบสังคม ที่เกิดจากความตึงเครียด (Strain) เพราะความสัมพันธ์ของ

โครงสร้างบางหน่วย (Unit) หรือหลาย ๆ หน่วย ทำงานไม่ประสานกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นสาเหตุทำให้ส่วนอื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหรืออาจเกิดขึ้นทั้งระบบก็ได้ พาร์สันเน้นความสำคัญของ วัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม คือ ตัวยึดเหนี่ยว ให้สังคม

โดยสรุปแล้ว แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ มุ่งสร้างกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์สังคมให้มองสังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งที่แต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งนี้ระบบสังคมจะมีการเคลื่อนไหวเข้าสู่สมดุล โดยการปรับความสมดุลของระบบสังคมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยความต่อเนื่องของกระบวนการของข่าวสารจากภายในและภายนอก นอกจากนี้ทฤษฎีระบบยังมองว่าความขัดแย้ง ความตึงเครียดและความไม่สงบสุขภายในสังคมก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีระบบก็มีข้อจำกัดในการศึกษาเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากในการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์กับระบบอื่นได้อย่างลึกซึ้ง

2.1.4 ทฤษฎีจิตวิทยา-สังคม (Social-Psychological theory) จากแนวความคิดด้านจิตวิทยาสังคม เสนอว่า การพัฒนาทางสังคมเกิดจากการทำงานของปัจจัยทางจิตวิทยาที่เป็นแรงขับให้ประชาชน มีการกระทำ มีความกระตือรือร้น มีการประดิษฐ์ มีการค้นพบ มีการสร้างสรรค์ มีการแข่งขัน มีการก่อสร้าง และพัฒนาสิ่งต่างๆ ภายในสังคม นักสังคมวิทยาที่ใช้ ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่

แมก เวเบอร์ (Max Weber) เสนอว่า การแพร่กระจายของศาสนาทำให้ประชาชนเกิดจิตวิญญาณแบบทุนนิยม (Spirit of Capitalism) เป็นนักแสวงหาสิ่งใหม่ มุ่งสู่ความสำเร็จเพื่อให้เกิดการยอมรับ ทำงานหนักเพื่อสะสมความร่ำรวย เก็บออมเพื่อนำไปใช้ในการลงทุน สร้างกำไรอย่างต่อเนื่อง เวเบอร์ยังเสนอว่า การพัฒนาของจิตวิญญาณแบบทุนนิยมทำให้เกิดลัทธิความมีเหตุผล (Rationalism) ซึ่งภายใต้สังคมที่ใช้ความมีเหตุผลจะทำให้บุคคลมีความน่าเชื่อถือ เชื่อสัจย สัจย ยอมรับสิ่งใหม่และสามารถเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สภาวะแวดล้อมใหม่ ๆ เวเบอร์เชื่อว่า อิทธิพลของความคิด ความเชื่อ และบุคลิกภาพของคนในสังคมภายใต้สภาวะดังกล่าวมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา

สอดคล้องกับแนวคิดของ อีวีเรทท์ อี เฮเกน (Everett E. Hagen) ที่เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีการเริ่มต้นมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และเสนอว่า การเปลี่ยน

จากสังคมดั้งเดิม (Traditional) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern) จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพของบุคคล (Personality) ทั้งนี้บุคลิกภาพของคนในสังคมดั้งเดิมมีลักษณะตายตัวที่กำหนดขึ้นโดยกลุ่มสังคม เป็นบุคลิกของคนที่ต้องการมีการสั่งการด้วยบังคับบัญชา ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่มีการประดิษฐ์คิดค้น เพราะคนเหล่านั้นมองโลกยถากรรมมากกว่าที่จะมองโลกแบบวิเคราะห์ และต้องการควบคุมให้เป็นไปตามที่คิด ซึ่งเป็นผลทำให้สังคมแบบดั้งเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนในสังคมสมัยใหม่เฮเกนเสนอว่า บุคลิกภาพของคนที่มีความสร้างสรรค์ อยากรู้ยากเห็น และเปิดรับประสบการณ์ใหม่ ๆ มองโลกที่อยู่รอบตัวเขาอย่างมีเหตุผล บุคลิกภาพของคนในสังคมสมัยใหม่ จึงเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างไรก็ตามเฮเกน ได้เสนอว่า บุคลิกของคนในสังคมดั้งเดิมสามารถที่จะเปลี่ยนไปสู่บุคลิกของในสังคมสมัยใหม่ได้โดยใช้วิธีการถดถอยสถานภาพ (Status withdrawal) ด้วยการนำเอาปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจจากสังคมสมัยใหม่เข้าไปไปแทรกหรือแทนที่ในสังคมดั้งเดิม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสังคมอาจทำได้จากเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของคนในสังคมโดยเริ่มจากการพัฒนามบุคลิกภาพตั้งแต่วัยเด็ก

เช่นเดียวกับ เดวิด ซี แม็กคลีแลนด์ (David C. McClelland) ที่เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เป็นผลมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่มุ่งเน้นศึกษาที่ตัวแปรด้านแรงจูงใจในความสำเร็จ (Achievement motivation) ซึ่งหมายถึง ความสำเร็จทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคล และเสนอแนวความคิดว่า ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของสังคมในอดีตและปัจจุบัน เป็นผลมาจากแรงจูงใจในความสำเร็จของบุคคล หากคนในสังคมมีแรงจูงใจในความสำเร็จมาก การพัฒนาทางเศรษฐกิจก็จะมีแนวโน้มก้าวหน้าตามไปด้วย และเสนอวิธีการสร้างแรงจูงใจในความสำเร็จด้วยการเรียนรู้ (Learning) โดยสร้างแรงกระตุ้นภายในและภายนอก

2.1.5 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs Theory)

โดยมีสมมติฐานว่ามนุษย์มีความต้องการ ดังนี้ มนุษย์มีความต้องการ และความต้องการมีอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งความต้องการที่ได้รับการสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจสำหรับพฤติกรรมต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม ทั้งนี้ความต้องการของคนอาจมีความซ้ำซ้อนกัน บางทีความต้องการหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้วยังไม่สิ้นสุดก็เกิดความต้องการด้านอื่นขึ้นได้อีก

นอกจากนั้นความต้องการของคนมักมีลักษณะเป็นลำดับขั้น ความสำคัญกล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการ

ตอบสนอง โดย MARLOW ได้ระบุความต้องการพื้นฐาน Hierarchy of Needs ของคนไว้ 5 ลำดับชั้น ดังนี้

1) ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการปัจจัย 4 เช่น ต้องการอาหารให้อิ่มท้อง เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันความร้อน หนาวและอุจาดตา ยารักษาโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันแดด ฝน ลม และสัตว์ร้าย ความต้องการเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน จึงมีความต้องการพื้นฐานขั้นแรก ที่มนุษย์ทุกคนต้องการบรรลุให้ได้ก่อน

2) ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) หลังจากที่มีมนุษย์บรรลุความต้องการด้านร่างกาย ทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ในขั้นแรกแล้ว จะมีความต้องการด้านความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของตนเองเพิ่มขึ้นต่อไป เช่น หลังจกามมนุษย์มีอาหารรับประทานจนอิ่มท้องแล้วได้เริ่มหันมาคำนึงถึงความปลอดภัยของอาหาร หรือสุขภาพ โดยหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องสารพิษที่ติดมากับอาหาร ซึ่งสารพิษเหล่านี้ อาจสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับชีวิตของเขา เป็นต้น

3) ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากการที่มีชีวิตอยู่รอดแล้ว มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว มนุษย์จะเริ่มมองหาความรักจากผู้อื่น ต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ ที่ตนเองครอบครองอยู่ตลอดไป เช่น ต้องการให้พ่อแม่ พี่น้อง คนรัก รักเราและต้องการให้เขาเหล่านั้นรักเราคนเดียว ไม่ต้องการให้เขาเหล่านั้นไปรักคนอื่น โดยการแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นต้น

4) ความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น (Esteem needs) เป็นความต้องการอีกขั้นหนึ่งหลังจากได้รับความต้องการทางร่างกาย ความปลอดภัย ความรักและการเป็นเจ้าของแล้ว จะต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ต้องการได้รับเกียรติจากผู้อื่น เช่น ต้องการการเรียกขานจากบุคคลทั่วไปอย่างสุภาพ ให้ความเคารพนับถือตามควรไม่ต้องการการกดขี่ข่มเหงจากผู้อื่น เนื่องจากทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

5) ความต้องการความเป็นตัวตนอันแท้จริงของตนเอง (Self – actualization needs) เป็นความต้องการขั้นสุดท้าย หลังจากที่ผ่านมาความต้องการความเป็นส่วนตัว เป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ลดความต้องการภายนอกลง หันมาต้องการสิ่งที่ตนเองมีและเป็นอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ เช่นกัน แต่ความต้องการในขั้นนี้มักเกิดขึ้นได้ยาก เพราะต้องผ่านความต้องการในขั้นอื่นๆ มาก่อนและต้องมีความเข้าใจในชีวิตเป็นอย่างดีด้วย (จาก

<http://learning.ricr.ac.th/thailife/webunit2.htm>, www.fortunecity.com/skyscraper/-

seagate/552/investment.doc, <http://www.polsci.chula.ac.th/sumonthip/deviansocio47.htm>)

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต 2 จังหวัดเชียงราย ได้กำหนดแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปี 2548 ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมการสร้างสินค้าใหม่ทางการท่องเที่ยว เช่น พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย
2. ส่งเสริมการสร้างรายการนำเที่ยวใหม่ เช่น “บินลัดฟ้าอิมมูญสักการะพระธาตุ 9 จอม” และ “ตามรอยพระแก้วมรกต”
3. การกระตุ้นกระแสการเดินทางในช่วงนอกฤดูกาลการท่องเที่ยว เช่น แอ่ววันธรรมดาในล้านนาตะวันออก
4. ส่งเสริมจังหวัดเชียงรายให้เป็นประตูการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง
5. ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่

ทั้งนี้แผนการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายจะมุ่งเน้นตามศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัด ได้แก่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากการเป็นพื้นที่อาศัยของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ ที่กระจัดกระจายตามพื้นที่จังหวัด รวมทั้งการเป็นจังหวัดชายแดนที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นประตูสู่เพื่อนบ้าน

นอกจากนี้จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับประเทศ ปี 2541-2542 ภายใต้การส่งเสริมการท่องเที่ยวในหัวข้อ Amazing Thailand 1998 – 1999 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จังหวัดเชียงรายได้ถูกเลือกให้เป็น 1 ใน 3 จังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงในภาคเหนือ และ 1 ใน 21 จังหวัดของประเทศไทย โดยการวิเคราะห์ศักยภาพ เพื่อให้การจัดสรรงบประมาณการพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสม ซึ่งการวิเคราะห์ได้กำหนดปัจจัยพื้นฐานเป็นตัวชี้วัดไว้ 2 ด้าน คือ

ด้านปัจจัยพื้นฐาน 9 ประการ ได้แก่

- 1) ความยาวถนนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร
- 2) ท่าเทียบเรือ
- 3) ท่าอากาศยาน
- 4) ร้อยละของผลิตภัณฑ์บริการในจังหวัด

ปริมาณไฟฟ้าจำหน่ายต่อประชากรในเขตเทศบาล

(หน่วย : กิโลวัตต์ชั่วโมง/คน/ปี)

- 6) ปริมาณน้ำประปาจำหน่ายต่อประชากรในเขตเทศบาล
(หน่วย: ลูกบาศก์เมตร/คน/ปี)
- 7) จำนวนห้องพัก
- 8) โครงการบำบัดน้ำเสีย
โครงการกำจัดขยะ

ด้านปัจจัยดึงดูดใจ 3 ประการ ได้แก่

- 1) จำนวนนักท่องเที่ยว
- 2) ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว
- 3) จังหวัดชายแดน

ที่แสดงให้เห็นว่าจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพและความพร้อมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเป็นจังหวัดที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทั้งในและต่างประเทศให้ความสนใจและปรารถนาที่จะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีให้พบได้ เห็นได้จากสถานการณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายที่ผ่านมาในปี 2546 ก่อให้เกิดรายได้ถึง 8,752 ล้านบาท โดยพบว่าเกิดจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ทั้งหมด 1,052,591 คน เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 759,047 คนหรือร้อยละ 72 ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ และเดินทางมาท่องเที่ยวเองโดยไม่ผ่านบริษัทนำเที่ยว ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติพบจำนวน 293,544 คนหรือร้อยละ 28 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด โดยร้อยละ 64 เดินทางมาเที่ยวเองโดยไม่ผ่านบริษัทนำเที่ยวเช่นกัน โดย 10 อันดับนักท่องเที่ยวต่างประเทศแรก ที่นิยมเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส อเมริกา ไต้หวัน เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ ญี่ปุ่น อิตาลี มาเลเซีย และประเทศทางตะวันออกกลาง

เช่นเดียวกันกับหน่วยงานราชการที่ให้การส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ยังพบองค์กรอิสระอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาช่วยเหลือความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชน ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มชาวบ้าน เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นเสมือนดาบ 2 คม หากไม่มีการเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับการพัฒนาที่เกิดขึ้น ความเป็นชุมชนดั้งเดิม ระบบสังคมท้องถิ่นก็อาจถูกทำลายหรือกลืนไปด้วยวัฒนธรรมต่างถิ่น ที่เข้ามาพร้อมกับการท่องเที่ยว

องค์การเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ที่ค่อนข้างมีบทบาทเด่นชัด ได้แก่ โครงการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ สำนักงานภาคเหนือ (สกว.ภาค) โดยได้สนับสนุน การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดเชียงรายแล้ว 6 โครงการ กระจายไปตามชุมชน การท่องเที่ยว รวมทั้งได้เลือกพื้นที่จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดนำร่องในทั้งหมด 3 จังหวัด เพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ยังมีองค์กรเอกชนอื่นๆ ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวใน ชุมชนพื้นที่จังหวัดเชียงราย อาทิเช่น

สมาคมอาข่า เชียงราย ที่มุ่งเน้นใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวอาข่าให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยเข้าปฏิบัติการในพื้นที่หมู่บ้าน อาข่าที่ตั้งอยู่รายรอบพื้นที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

กลุ่ม Natural Focus ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) ที่มุ่งแก้ไขปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อม และพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ครอบคลุมพื้นที่ชุมชน ชาวเขาในจังหวัดเชียงราย โดยเลือกใช้การท่องเที่ยวเป็นทางเลือกของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ คนบนที่สูง

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นองค์กรพัฒนาชุมชนที่พัฒนามาจาก “สำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน” โดยมีแนวการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนา สังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งรวมทั้ง การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างมากมายในปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขาเชียงราย ภายใต้โครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ เพื่อสนับสนุนชุมชนบนที่สูงในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่ถือเป็นช่องทางในการพัฒนาคน บนที่สูงให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีรายได้เสริม

กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพิทักษ์รักษา ทรัพยากรธรรมชาติในอำเภอเชียงของ ตลอดจนการดำเนินงานเชิงเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรเอกชน อื่นๆ ภายใต้ชื่อ เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง – ล้านนา เพื่อการ นำทรัพยากรทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาพัฒนาทดแทนทรัพยากรในแม่น้ำโขง ซึ่งถูกละเลยจนแทบจะ ลบเลือนหายไป เกิดความทรมานใจและไม่ใส่ใจและมุ่งเน้นเฉพาะน้ำโขงและการข้ามฝากไปยัง ประเทศลาวเท่านั้น

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกระเจกเงา เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย อันเป็นพื้นที่ติดต่อกับประเทศพม่า อันเป็นพื้นที่หมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่างๆ ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและเชื้อชาติที่แตกต่าง โดยการทำงานจะตั้งอยู่บนฐานการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของสังคมตามวิถีของชนเผ่า

ศูนย์บริหารจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ที่จัดตั้งขึ้นตามยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ประจำปี 2547 – 2550 เพื่อเป็นศูนย์กลางให้ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ ติดต่อประสานงาน และบริการการท่องเที่ยวของจังหวัดแบบครบวงจร (one stop service center)

โครงการหลวงในพื้นที่จังหวัดเชียงราย มุ่งเปิดพื้นที่โครงการหลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในสถานโครงการหลวงที่กระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งมีหน้าที่ดูแล ทำนุ บำรุง พื้นฟู และอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ของตน ตามกฎหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาและพัฒนาความพร้อม ความเป็นไปได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด ตลอดจนการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว รองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ในอนาคต

ถึงแม้ว่าจังหวัดเชียงรายจะมีศักยภาพทางการท่องเที่ยวที่เด่นชัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายของวัฒนธรรมชนเผ่า มีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่มากมาย รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายยังมีข้อด้อยในทิศทางการพัฒนาที่ไม่เป็นไปทิศทางเดียวกัน ไม่มีการทำตลาดอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมักมุ่งเน้นการหารายได้โดยขาดการคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตลอดจนการขยายตัวของนักธุรกิจรายใหญ่เข้ามาลงทุนทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเพิ่มสูงขึ้น อันจะนำไปสู่การเกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

2.3 ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วในอดีต ในลักษณะของการกำหนดนโยบายส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศ ในจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ โดยปราศจากการควบคุมและการคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดมูลค่าและรายได้เข้าประเทศให้ได้มากที่สุด เนื่องจากเมื่อพิจารณาความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอ้างอิงจากหลักเศรษฐศาสตร์แล้ว จะพบว่าการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ถือเป็นพื้นฐานของประเทศกำลังพัฒนา ที่มีพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่อย่างแท้จริง เป็นจุดดึงดูดของการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงสู่การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมบริการและการกระจายรายได้สู่ประชากรในประเทศ (ชัยวุฒิ ชัยพันธ์, 2542)

สอดคล้องกับผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน ของ ระพีพรรณ ทองหล่อและคณะ (2545) ที่สนับสนุนข้อดีทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมากที่สุด โดยจะทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านมีอาชีพใหม่จากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากการประกอบอาชีพการเกษตร เช่นเดียวกันกับการศึกษาของสุรีย์ บุญญานพวงศ์ (2543) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และการศึกษาของจิรพร ศรีวัฒนากุลกิจ (2544) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในกลุ่มชุมชนชาวเขา ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายบริเวณเส้นทางท่องเที่ยวในกลุ่มน้ำกก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ในประเด็นของผลกระทบทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดอัตราการขยายตัวของการผลิตขั้นตติยภูมิ(ภาคบริการ) ทำให้ประชากรในภาคบริการมีรายได้เพิ่มขึ้น จากอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมทั้งมีผลต่อระบบการผลิต การลงทุนและการตลาด นอกจากนั้นยังพบงานศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ของโครงการศึกษาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ (2541) ซึ่งอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นเดียวกันว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคการเกษตรเข้าสู่ภาคบริการ ที่ก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาทำอาชีพบริการรองรับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

โดยจะเห็นได้ว่าการศึกษาที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ส่วนใหญ่สรุปไว้เฉพาะในแง่ดีของผลประโยชน์ที่ได้รับในรูปของรายได้ของประชาชนที่เพิ่มขึ้น ตลอดจนการมีอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามสุรีย์ (อ้างแล้ว) ได้อธิบายถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว ที่นอกจากจะส่งผลในด้านบวกแล้ว ยังอาจทำให้เกิดผลกระทบในแง่ลบได้ โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของ ค่าครองชีพในพื้นที่ท่องเที่ยว และการเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว

เฉพาะในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวและในกลุ่มผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเท่านั้น ตลอดจนการใช้ทรัพยากรที่ดินจำนวนมากในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ที่อาจมีผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เช่นเดียวกันกับเกริกเกรียติ พิพัฒน์เสรีธรรม (2530) ซึ่งได้อธิบายไว้ในการสัมมนา ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 25 - 26 เมษายน 2530 เกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่มักจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและชุมชนในพื้นที่ทั้งในด้านบวกและด้านลบ โดยเฉพาะการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นมักกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มนักลงทุนและผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีอยู่แล้ว ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลให้ค่าครองชีพในชุมชนสูงขึ้น จนมีผลต่อผู้ที่มียาได้น้อย ชุมชนในท้องถิ่นก็มักไม่มีส่วนร่วมในการจัดการและได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

สอดคล้องกับ วิชัย เทียนน้อย (2540 : 5-7) อ้างในระพีพรรณ ทองหล่อ (อ้างแล้ว) ที่ได้สรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวว่ามีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยในแง่เศรษฐกิจทำให้เกิดรายได้และสามารถสร้างงานให้เกิดขึ้นทั้งในชุมชนท่องเที่ยว และบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตามการใช้บริการในสถานที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว มักส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการบริการในชุมชนสูงขึ้น ทำให้ประชาชนที่มีรายได้ต่ำและปานกลาง ใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างยากลำบากขึ้นกว่าเดิม

ดังนั้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องนำฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้รองรับการพัฒนาเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความสามารถในการรองรับของท้องถิ่นทั้งในด้านสินค้าท่องเที่ยวและบริการและผลิตภัณฑ์ ที่อาจมีผลให้ต้องนำสินค้าจากที่อื่นมาใช้และก่อให้เกิดรายจ่ายที่ไม่เกิดประโยชน์กับคนในท้องถิ่น

แต่อย่างไรก็ตามนอกจากผลกระทบในด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด จนมักจะถูกใช้เป็นข้ออ้างในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ ที่มีความเปราะบางทางวัฒนธรรมและธรรมชาติแล้ว ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นประเด็นหลักในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าพัฒนาการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพดังกล่าวได้เช่นกัน แต่จะเกิดขึ้นอย่างช้าๆ จนเกือบไม่รู้สึกรู้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆแวดล้อมเป็นตัวเร่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยไม่ได้เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งชักจูงให้เกิดการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยว จึงเป็นโอกาสให้เกิดความเสี่ยงต่อการปรับเปลี่ยนและการไม่ใส่ใจต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่น รวมทั้งเกิดการ

อนุรักษ์รักษาให้คงสภาพ รื้อฟื้นขึ้นภายใต้เป้าหมายของใช้เป็นพื้นฐานในการดึงดูดนักท่องเที่ยว (ทัศนีย์ วิเชียรเจริญ, 1987 อ้างใน จีรพร ศรีวัฒนานุกุลกิจ, 2544)

โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2530) ได้อธิบายผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ว่าเกิดจากการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว การอนุรักษ์หรือการฟื้นฟู วัฒนธรรม จึงเกิดขึ้นเฉพาะรูปแบบ ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่แท้จริง แต่เป็นเพียง เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้มีผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งอาจถูกบิดเบือนและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นอกจากนั้นยังเกิดจากการรับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากนักท่องเที่ยวต่างถิ่น โดยการยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอก ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนและรวดเร็วหากเป็นวัฒนธรรมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ แต่ถ้าหากเป็นวัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกัน ก็อาจต้องอาศัยระยะเวลาในการปรับเปลี่ยนให้เห็นเป็นเวลานาน หรืออาจเปลี่ยนแปลงให้เห็นเพียงเล็กน้อยหรือไม่เปลี่ยนแปลงเลย

เช่นเดียวกันกับข้อสังเกตของขวัญสุวรรณ อติโพธิ์ (2530) ที่ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass tourism) ที่มุ่งเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างไม่จำกัด มักส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านวัฒนธรรมและสังคม ตลอดจนทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดความเสื่อมโทรม เนื่องมาจากเป้าหมายของการท่องเที่ยวเพียงเพื่อการชมและสัมผัสกับสิ่งที่แตกต่างจากวิถีชีวิตเดิมของตน หากแต่ไม่ได้ช่วยระงับอนุรักษ์และรักษาสິงเหล่านั้นให้คงอยู่ ทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวและเจ้าของพื้นที่

สำหรับ จีรพร (อ้างแล้ว) พบว่า การท่องเที่ยวมักก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม การร่วมกิจกรรมทางสังคม การย้ายถิ่นฐานของชาวบ้าน และปัญหาสังคมต่าง ๆ ในชุมชนการท่องเที่ยว ส่วนในด้านวัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการอยู่อาศัย การบริโภค การแต่งกาย โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดที่เปลี่ยนแปลงไป คือ วัฒนธรรมที่ใช้เป็นบรรทัดฐานการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนอาจมีการผ่อนปรนไม่เคร่งครัดหรือเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมใหม่ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากบุคคลภายนอก ชุมชนที่เข้ามากับการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว และบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในกลุ่มสตรี ซึ่ง เบญจา อ่อนน้อม ได้กล่าวไว้ว่าผู้หญิงที่เข้าไปมีอาชีพค้าขายหรือหัตถกรรมรองรับการท่องเที่ยว มักต้องแบ่งเวลาในการดูแลครอบครัว ภาระการเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนการเกิดปัญหาทะเลาะวิวาท และการสูญเสียทางวัฒนธรรม ในเยาวชนชาวเขา เนื่องจากการมีค่านิยมลอกเลียนแบบนักท่องเที่ยว และเริ่มติดนิสัยการได้ขอพร จากการให้หรือแจกจากนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในกลุ่ม

เด็กๆ เช่นในกรณีบ้านแม่วดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น หรือในกรณีของชาวเขาอื่นที่เริ่มละเลยเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แล้วหันไปให้คุณค่าแก่เงินทอง ดังนั้นจึงนำสิ่งที่ตนมีอยู่มาจำหน่ายเพื่อแลกเป็นเงิน โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของตนเองและคนอื่น หรือแม้แต่ การแย่งชิงและแข่งขันกันเองในชุมชน ที่เคยแลกกันกินแบ่งกันใช้ (ชยันต์ วรรณะภูทิ, 2538)

สอดคล้องกับการศึกษาในประเด็นเดียวกัน ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีกลุ่มตัวอย่างเป็นชาวไทยใหญ่ ของสุริย์(อ้างแล้ว) ที่กล่าวว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมตามการขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างช้าๆ และเป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก เนื่องจากองค์ประกอบทางด้านสังคม วัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรที่ใช้รองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจาก การยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน ที่มีผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของ ชาวไทยใหญ่ที่อ่อนแอถูกทำลายโดยวัฒนธรรมใหม่ที่มีความเข้มแข็งกว่า ทำให้สภาพสังคมมีการคลี่คลายไปจากเดิมค่อนข้างชัดเจน นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีสมัยใหม่ ยังมุ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว จนทำให้คุณค่าและจุดมุ่งหมายของประเพณีที่แท้จริงถูกละเลย รวมทั้งก่อให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมในชุมชน ทั้งจากนักท่องเที่ยวและผู้นำเที่ยว ที่ไม่รู้คุณค่าและความสำคัญ ตลอดจนการก่อสร้างรูปแบบอาคารในแบบใหม่ที่ขัดแย้งกับสภาพอาคารเดิมในชุมชน ที่นำไปสู่ผลกระทบต่างๆ ในสังคม เช่น ขยะ น้ำเสีย และมลภาวะต่อทัศนวิสัย

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มีผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากความอ่อนแอของสังคมและวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการยอมรับวัฒนธรรมและความเจริญจากสังคมภายนอก ตลอดจนการขาดความรู้ ความเข้าใจถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรม ประเพณีอันเป็นตัวตนเอง กระแสวัฒนธรรมต่างถิ่นจึงสามารถเข้าแทรกแซงผสมผสานกับสิ่งที่มีอยู่เดิมได้โดยง่าย ทั้งนี้ชาวแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ทราบถึงปัญหาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวเป็นอย่างดี แต่ทุกคนก็ยังคงต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ของตนเอง เช่นเดียวกันกับภาครัฐและเอกชนที่มองข้ามผลกระทบดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของขวัญชีวัน บัวแดง (2541) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกระเหรี่ยง ในเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ว่าการดำเนินการพัฒนาใดๆ ของรัฐ มักส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของชาวบ้านและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับชุมชนข้างเคียง ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้รูปแบบแนวคิดใหม่ๆ

เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ บานเย็น ชาญณะวัฒน์ (2544) ในเรื่องผลกระทบด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนชาวไทยใหญ่วรรวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่จากการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ กรณีหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2544 โดยในประเด็นของผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดต่อชุมชน พบว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว มีการอพยพของคนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการจัดกลุ่มใหม่ทางสังคม นอกจากนั้นยังนำไปสู่ความเคยชินกับพฤติกรรมและค่านิยมบางอย่างของนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่ชาวบ้านเคยถือว่าเป็นเรื่องขัดต่อความเชื่อและประเพณีดั้งเดิม จนกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวส่งผลให้มีการผ่อนคลายบรรทัดฐานและกฎระเบียบทางวัฒนธรรมและยอมรับและปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมสากลมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน นอกจากนั้นยังได้วิเคราะห์ถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากมีธุรกิจการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เคยนิยมออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านกลับเข้ามาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น จึงมีแนวโน้มทำให้ขนาดครอบครัวเล็กลงและเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่มีลักษณะปัจเจกชนเพิ่มมากขึ้น

สำหรับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน ของ ระพีพรรณ (อ้างแล้ว) ที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลกระทบจากการท่องเที่ยว มักจะเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยเห็นได้ไม่ชัดเจน ตลอดจนถึงอาศัยเวลาในการซึมซับและปรับเปลี่ยนลักษณะทางวัฒนธรรม ให้เกิดความแตกต่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง นอกจากนั้นชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังให้การยอมรับการพัฒนา การท่องเที่ยว ถึงแม้จะทราบว่าพัฒนาอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม แต่ชาวบ้านก็ยังให้ความสำคัญเฉพาะในด้านบวกของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนทรรศน์อุปโภคและส่งเสริมอาชีพในชุมชนที่สร้างความทันสมัยและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม วิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้ได้สรุปไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดน่านไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าความเปลี่ยนแปลงมีผลมาจากการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว เนื่องจากมีอิทธิพลอื่นจากสื่อและความเป็นเมืองที่แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชน รวมทั้งช่วงเวลาในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้รับการส่งเสริมในช่วง 4 – 5 ปีที่ผ่านมาเท่านั้น สอดคล้องกับทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น(The Stages of Economic Growth)

ที่กล่าวถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจาก การพัฒนาใดๆ จำเป็นต้องมีการพัฒนาด้านอื่นๆ รองรับ การพัฒนานั้นๆ ซึ่งในกรณีของการท่องเที่ยวที่ถูกพัฒนาขึ้นเป็นนโยบายหลัก ย่อมจำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค เทคโนโลยีต่างๆ ตลอดจนคุณภาพของแรงงานสำหรับรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดการใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชนในจังหวัดน่าน ที่ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมไว้ รวมทั้งเลือกและปรับใช้นวัตกรรมใหม่ๆ จากสังคมภายนอกมาใช้ในชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ทำห้ำหวงวัฒนธรรมโดยรวม ผิดเพี้ยนไปจากความเชื่อและค่านิยมดั้งเดิมของชุมชน ตรงตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – Functional Theory) ที่อ้างไว้ว่าเมื่อสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนได้รับผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประชาชนในพื้นที่จำเป็นต้องปรับตัวและหาวิธีการใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมใหม่ให้ได้อย่างสมดุล

ส่วน อภิญา จิตรวงศ์นันท์ (2546) ซึ่งได้ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยว ในประเด็นวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนลำนํ้าว่า จังหวัดน่าน โดยพิจารณาวิถีการดำเนินชีวิต ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งในส่วนของ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแง่สังคม ผู้ศึกษาได้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงต่อความสัมพันธ์ทางสังคม การร่วมกิจกรรมทางสังคมปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งผลการศึกษา พบว่า เกิดการรวมกลุ่มเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ โดยร้อยละของชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมมีจำนวน ลดลง และเกิดปัญหาความเลื่อมล้ำทางสังคม จากการแย่งชิงเพื่อใช้ทรัพยากรเพื่อรองรับการ ท่องเที่ยว ต่างจากปัญหาเรื่องยาเสพติดที่มีความรุนแรงลดลง ส่วนในด้านวัฒนธรรม ได้มุ่งศึกษา เฉพาะวัฒนธรรมการบริโภค การดำเนินชีวิต การสูญเสียทางวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งพบว่าเริ่มพึ่งพาระบบตลาดมากขึ้น ทั้งด้านอาหารการกินและการแต่งกาย ส่วนวัฒนธรรม การพูดยังใช้ภาษาพื้นเมืองในการสื่อสารเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับประเพณีที่มีการรื้อฟื้นขึ้นมา ให้บริการนักท่องเที่ยว รวมทั้งมีรูปแบบนำเสนอที่มากกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามก็ยังมีการศึกษาผลกระทบในด้านสังคมที่สรุปว่ามีข้อดีที่ช่วยให้ ประชาชนเห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ช่วยให้มีการรักษาสภาพแวดล้อมใน ท้องถิ่น ส่งผลให้สภาพสังคมน่าอยู่และมั่นคง ส่วนข้อเสียมักเกิดในเชิงศีลธรรม เนื่องจากมีความ แตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว ที่นำไปสู่การเกิดปัญหาทางสังคมได้ และการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อการท่องเที่ยว ที่เกิดจากความรู้สึกด้อยค่าของ ชาวบ้านในแหล่งท่องเที่ยว เช่นเดียวกับความไม่เข้าใจถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของ

นักท่องเที่ยว ที่ทำให้มีการเข้าใจและการนำวัฒนธรรมความเชื่อในท้องถิ่นออกไปสื่ออย่างผิดๆ รวมทั้งมีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาการบริการทางสังคมที่ดีขึ้น โดยสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป เช่นเดียวกันกับค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะการแต่งกายของชาวบ้าน ที่มีทั้งในแง่บวกเพื่อการอนุรักษ์ให้เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น การแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง (โครงการศึกษาการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ (2541) , สมศักดิ์ แจ่มอุลิตร์ตัน (2542))

นอกจากนั้นโครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ยังได้สรุปผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม ในกรณีสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ไว้ว่า ครอบคลุมว่าการท่องเที่ยวจะส่งผลให้ชุมชนมีความทันสมัยและความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านของสิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนที่มุ่งสร้างขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการค้าขายและการท่องเที่ยวด้วย นอกเหนือจากการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะของสังคมชนบทลดลง ชาวบ้านเริ่มยึดถือระบบเศรษฐกิจแบบตลาด องค์การทางสังคมเริ่มมีวัตถุประสงค์ทางการปกครองและการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่พบในจังหวัดเชียงใหม่ที่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่เห็นได้ชัด ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม เนื่องจากการเจริญเติบโตที่มีการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง แต่จะกระจุกอยู่ในกลุ่มคนที่มีฐานะ ที่สามารถพัฒนาทรัพย์สินของตนมาใช้รองรับธุรกิจการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นได้ ปัญหาโสเภณีที่ถูกกระตุ้นจากความต้องการใช้บริการของนักท่องเที่ยวให้มีจำนวนมากขึ้น รวมทั้งปัญหาจากการลักลอบซื้อขายและพกพายุเสกติดเข้าประเทศ ของนักท่องเที่ยวประเภทเดินทางมาเองและเข้าพักตามเกสต์เฮาส์ โดยสรุปผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้ในหลายประเด็น ดังนี้

- 1) ประเพณีท้องถิ่น ที่มักถูกบิดเบือนเพื่อสร้างความกลมกลืนของกิจกรรมให้มีความสนุกสนานน่าสนใจ สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและเอื้อประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมและนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ชาวบ้านบางส่วนเข้าร่วมประเพณีบางอย่างลดลง
- 2) การเปลี่ยนแปลงด้านภาษาพูดและเขียน เนื่องจากการผสมกลมกลืนกับภาษาของนักท่องเที่ยวต่างถิ่นจากการติดต่อสนทนา
- 3) การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาของชาวบ้านลดน้อยลง เนื่องจากเวลาว่างเพื่อปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวลดลง

4) การท่องเที่ยวส่งผลให้อาหารท้องถิ่นแพร่หลายมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างเอกลักษณ์แก่ท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยว

5) การแต่งกายพื้นเมือง จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่อนุรักษ์และปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัย

6) ค่านิยม บางประเด็นเท่านั้นที่มีผลมาจากการท่องเที่ยว เช่น ความมีน้ำใจ ความเชื่อในศาสนา ความเคารพต่อผู้อาวุโสและการปฏิบัติต่อเพศตรงข้าม ซึ่งนอกจากมีผลจากการท่องเที่ยวแล้วยังเป็นผลจากการศึกษาและระยะห่างจากตัวเมืองกับที่อยู่อาศัยด้วย

7) ศิลปะ โดยเฉพาะดนตรีและหัตถกรรม จะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยตรง เนื่องจากเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการส่งเสริมและเผยแพร่งานศิลปะก่อให้เกิดศิลปะร่วมสมัย ที่ทำให้ศิลปะพื้นบ้านบางอย่างอาจถูกบิดเบือน ขาดสุนทรียภาพและการถ่ายทอดทางครอบครัว แต่เกิดการถ่ายทอดทางกลุ่มชน ทำให้ศิลปะบางอย่างสูญหายไป

นอกจากนั้นยังได้จำแนกอิทธิพลของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ไว้เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1) อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรมในด้านการ สร้างงาน การสร้างอาชีพ รายได้ และราคาสินค้า รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี

2) อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในฐานะเป็นปัจจัยร่วมกับปัจจัยอื่นๆ โดยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ก่อให้เกิดมลภาวะ การย้ายถิ่น ปัญหาโสเภณี อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ดนตรี และค่านิยม

3) อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดรวดเร็วหรือเพิ่มมากขึ้น เช่น การมีโสเภณี อาชญากรรม ศิลปะ การใช้ภาษา และค่านิยมของชาวบ้านในพื้นที่

ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) ได้สรุปการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดผลกระทบในเชิงลบได้รวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าเดิม ไว้ดังนี้

1. ปัญหาเพศพาณิชย์ โดยมีพื้นฐานมาจากปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นเป็นปัญหาในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน แต่เนื่องจากถูกกระตุ้นจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้น ทำให้ปัญหาดังกล่าวรุนแรงขึ้นพร้อมกับสร้างวงจรให้เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น ปัญหาโรคติดต่อ

การกระจายโรคเอดส์ และโรคจากการเพศสัมพันธ์ ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม การล่อลวงเด็กและผู้หญิง ยาเสพติด และปัญหาการล่อลวงเพื่อชิงทรัพย์ เป็นต้น

2. ปัญหาอาชญากรรม เป็นปัญหาเรื้อรังของสังคมเมืองที่เติบโตขึ้นอย่างไม่รู้เปรียบ ซึ่งในส่วนที่เป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ การล่อลวงข่มขืนนักท่องเที่ยว การปล้นชิงทรัพย์ การขโมยทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ เช่น สถานีรถปรับอากาศ สถานีรถไฟ สถานที่พักแรมและตามแหล่งท่องเที่ยว

3. ปัญหาค่าครองชีพ โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง สินค้าอุปโภค บริโภค และการบริการจะมีราคาแพง ส่งผลต่อประชาชนในท้องถิ่นที่มีรายได้ต่ำ เช่นเกษตรกร

4. ปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ที่เกิดจากความคิดของผู้ประกอบการที่ต้องการทำกำไรจากธุรกิจที่ตนเองลงทุน การเล็งเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนและคิด คำนวณกำไรเกิดควร จึงนำไปสู่ปัญหาดังกล่าว เช่น กลุ่มไกด์ผี แท็กซี่ ป้ายดำ รวมทั้งร้ายขายของที่ระลึกบางรายที่อาจสมรู้ร่วมคิดด้วยกัน

5. ปัญหาความไม่เสมอภาคในการมุ่งเน้นพัฒนาเฉพาะพื้นที่ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น การพัฒนาระบบไฟฟ้า คมนาคม โทรศัพท์ สนามบิน ที่มักดำเนินการเฉพาะในเขตพื้นที่ท่องเที่ยว จึงอาจทำให้เกิดการเสียเปรียบทางการเจริญเติบโตของเมือง

6. ปัญหาค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง จากการลอกเลียนแบบการบริโภค ตามอย่างสังคมตะวันตก และการให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจและระบบทุนนิยม จนละทิ้งค่านิยมและความเชื่อทางสังคมเดิมของท้องถิ่น ดังนั้นการยอมรับค่านิยมที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีการทบทวนและปรับแนวคิดให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมของประเทศไทย

7. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี เกิดจากการนำวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมมารองรับการพัฒนาและดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยตัดทอนเนื้อหาที่เป็นหัวใจของวัฒนธรรมออกและเน้นการจัดแสดงที่สร้างความตื่นตาตื่นใจ ละเลยความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นและคุณค่าที่แท้จริงต่อสังคมของวัฒนธรรมนั้นๆ

8. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าของท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว จากพฤติกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นไม่ยอมรับ เช่น การเปลือยกายอาบแดด การแต่งกายไม่สุภาพเข้าไปในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การแสดงความสัมพันธ์หญิงชายในที่สาธารณะ เนื่องจากความแตกต่างทางขนบธรรมเนียมและประเพณีทำให้เกิดความไม่พอใจและต่อต้านในที่สุด

9.ปัญหาการลดคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม เกิดจากความเห็นแก่ได้ของผู้ผลิตและจำหน่าย โดยการลดมาตรฐาน ลอกเลียนแบบ ไม่คำนึงถึงความประณีตและคุณภาพงาน ที่เน้นการค้าเพื่อสร้างกำไรให้เกิดขึ้นสูงสุด ทำให้เสื่อมความนิยมและ ลดคุณค่าของงานหัตถกรรม นั้นไป

นอกเหนือจากข้อสรุปข้างต้น การท่องเที่ยวยังอาจส่งผลด้านจิตใจของชุมชนที่ถูกท่องเที่ยว โดยเฉพาะในชุมชนบนที่สูง อันเกิดจากความไม่เข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ท้องถิ่น ของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ อันนำไปสู่การพุดจาตุหมิ่น ไม่แสดงความนับถือ หรือแสดงอาการ กิริยาที่ดูถูกความเชื่อของชุมชน ที่ทำให้เกิดความรู้สึกด้อยต่ำ ล้าหลัง ไม่เจริญ ทัดเทียมกับนักท่องเที่ยว จนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งได้ในที่สุด(เตือนใจ ดีเทศน์,2530)

ดังนั้นการพัฒนากการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวชุมชนในพื้นที่ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปการป้องกันการเกิดปัญหาว่า ควรหลีกเลี่ยงการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่ไม่มีความพร้อมด้านการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ที่เชื่อว่าจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตามนอกจากสถานการณ์การท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) จะมีผลกระทบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างพื้นฐานในลักษณะของความไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้ประโยชน์ ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวมีปริมาณลดลง และนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ก็ตาม ซึ่งโดยรวมแล้วจะหมายถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติและกระบวนการทางสังคม เพื่อเป็นทางเลือกใหม่แก่นักท่องเที่ยวและเพื่อรักษาสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นต้นทุนทางการท่องเที่ยวให้สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ในระยะยาว

ทั้งนี้เนื่องจากการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้มีสภาพงดงามอยู่เสมอจะสามารถก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งทางธุรกิจ การดำรงชีวิตของชุมชนและสภาพทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ โดย ชัยวุฒิ ชัยพันธ์ (2542) ได้สรุปลักษณะของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ว่าจำเป็นต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกับการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนได้พึ่งพา ซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชุมชน ในท้องถิ่นได้รับอำนาจตาม

กฎหมายให้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ ตลอดจนมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

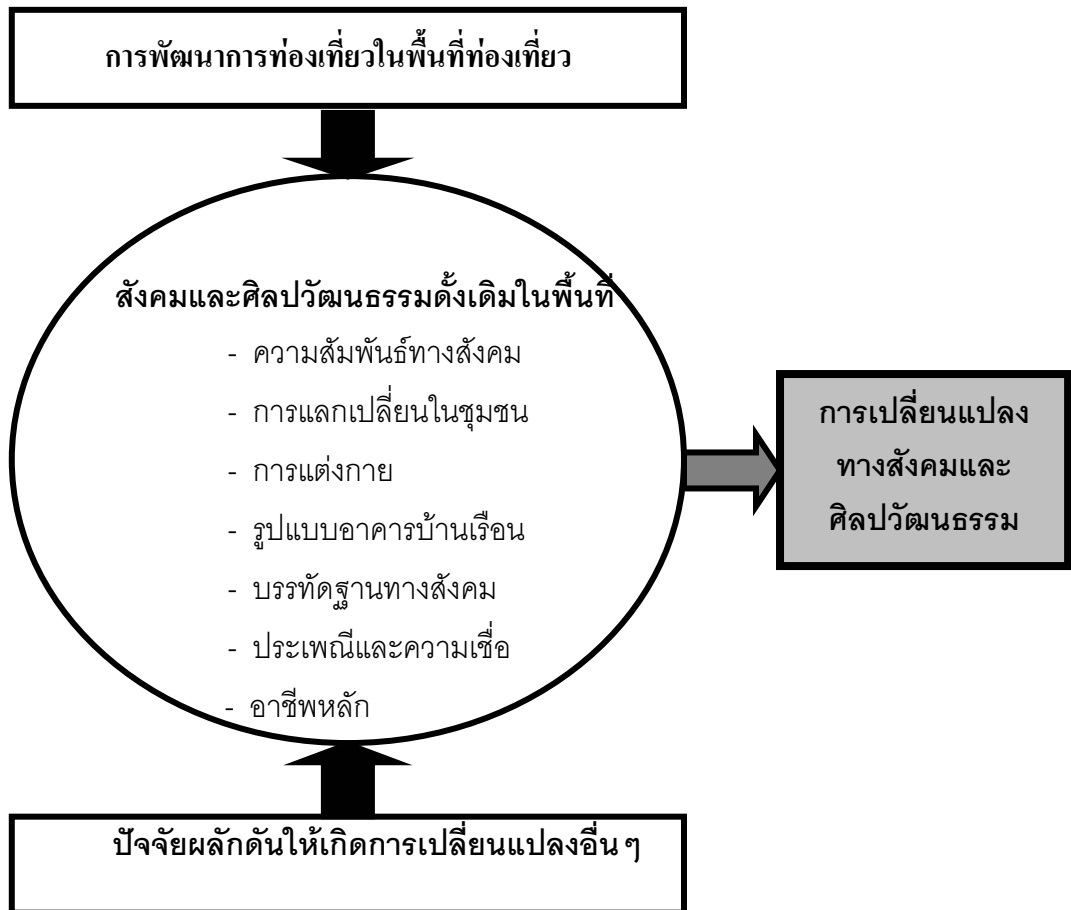
โดยการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างการพัฒนาและสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีมาตรการป้องกัน (สุริย์, อ่างแก้ว) ดังต่อไปนี้

1. กำหนดเขตพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันพื้นที่เปราะบางทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมจากการขยายตัวของการท่องเที่ยว
2. ให้ความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่ชี้แจงทำความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมให้สำนึกถึงคุณค่าในทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดและจะสามารถทำหน้าที่ดูแลรักษาทรัพยากรดังกล่าวได้ดีที่สุด
3. จัดการส่งเสริมอาชีพการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรรองรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในชุมชนที่ไม่มีการท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ความคิดและค่านิยมให้แก่องค์กรชุมชน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นไปสู่รุ่นลูกหลาน
5. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นพื้นฐานควรมีการวางแผนอย่างรอบครอบ โดยพิจารณาร่วมกันระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้อยู่ภายใต้การส่งเสริมความเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ไม่ใช้การมุ่งส่งเสริมความสนุกสนานตามความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เท่านั้น

2.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สถานการณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถกำหนดกรอบแนวทางเพื่อทำการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย โดยข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่ได้ดังกล่าวจะสามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสำคัญในแง่ของสังคมชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของชนเผ่าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลตามตะเข็บชายแดนของจังหวัดเชียงราย อันจะส่งผลให้เกิดความสมดุลระหว่างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและ สภาพความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้าน ตลอดจนการดำรงรักษาแก่นแท้ของวัฒนธรรมดั้งเดิมทางให้สืบทอดและคงอยู่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

และชี้ชัดความเป็นตัวตนของชุมชนดังกล่าว ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ในที่สุด ซึ่งแสดงได้ตามแผนภูมิ ดังนี้

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

เนื่องจากการวิจัยมีเป้าหมายหลักเพื่อการศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมอันเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ซึ่งถือเป็นการศึกษาที่ยึดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก ดังนั้นในการวิจัยจึงจำเป็นต้องกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่แท้จริง ประกอบกับการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิและตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท่องเที่ยว นั้นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงมากที่สุด ซึ่งจะสามารถใช้ข้อมูลที่ได้มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้วการเข้าร่วมให้ข้อมูลเชิงลึกของชาวบ้านยังช่วยให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง และสามารถนำความรู้ที่ได้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจยอมรับการพัฒนาหรือจะสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน ที่จะสามารถต้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงใดๆ อันมีผลต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมได้

โดยกระบวนการศึกษา มีลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1 ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทของชุมชน เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ สถาบันวิจัยชาวเขา สถาบันวิจัยสังคมและที่ทำการวนอุทยาน ภูชี้ฟ้า ร่วมกับการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) (ภาคผนวก ข) จากผู้ให้ข้อมูลหลักในหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ และผู้มีส่วนได้เสียกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยใช้โครงสร้างคำถามประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participated Observation) เมื่อทีมวิจัยอยู่ในสถานการณ์ใดๆ ในชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangular check) การเปรียบเทียบเนื้อหาสาระ และการเปลี่ยนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนนำมาวิเคราะห์ และสรุปเป็นข้อมูลขั้นต้นในการวิจัยต่อไป

อย่างไรก็ตามเพื่อความถูกต้องใกล้เคียงกับข้อเท็จจริง ตลอดจนต้องการข้อมูลที่กระจายไปตามความคิดอันหลากหลายของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ทีมวิจัยจึงนำข้อมูลที่สรุปไว้มาตรวจสอบซ้ำโดยการจัดเวทีชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ และหาข้อสรุปของข้อมูลเป็นครั้งสุดท้าย

ทั้งนี้ในการจัดเวทีชาวบ้านที่มิวิจัยได้แยกการจัดกิจกรรมออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกจะใช้เทคนิคการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups) (ภาคผนวก ข) เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ภายใต้เป้าหมายของกระบวนการเพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน สำหรับในส่วนที่ 2 จะอาศัยเทคนิคการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research Appraisal) (ภาคผนวก ข) โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากส่วนแรกและข้อมูลขั้นตอนที่ได้จากการสัมภาษณ์ในเบื้องต้น ประกอบกับข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร เป็นพื้นฐานในการสร้างประเด็นการสนทนาเพื่อหาข้อสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน

โดยข้อมูลที่รวบรวมได้มีการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ และแยกประเภทข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านไว้อย่างชัดเจน คือ

- ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน สภาพทางเศรษฐกิจและการปกครอง สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น
- สถานการณ์การท่องเที่ยวที่ผ่านมาของหมู่บ้าน ครอบคลุมรายละเอียดของสภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว ทศนคติและความต้องการของชาวบ้านต่อพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน อันถือเป็นประเด็นสำคัญของการวิจัยขั้นนี้
- บทบาทการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในทั้ง 3 พื้นที่ท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา
- การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นภายหลังการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่
- ความคิดเห็นของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

3.2 ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งในขั้นตอนนี้ที่มิวิจัยได้เลือกใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลผ่านแบบสอบถาม (Questionnaire) ในกลุ่มประชากรที่เป็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวในทั้ง 3 แห่ง โดยแบบสอบถามจะครอบคลุมประเด็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยว และต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการสร้างแบบสอบถามเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวม ดังต่อไปนี้

1. ใช้ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และวัตถุประสงค์ของการวิจัย มาเป็นพื้นฐานในการวางกรอบประเด็นคำถาม โดยการแตกรายละเอียดจากข้อมูลที่ได้ให้สามารถตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้ในส่วนของนักท่องเที่ยว

2. ออกแบบข้อคำถามและแบบสอบถาม ให้สอดคล้องกับสถิติที่จะนำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เป็นแบ่ง ส่วน ดังนี้

-ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ที่ผสมผสานรูปแบบคำถาม ตั้งแต่มาตราส่วนวัด (Rating Scale) ใน 5 ระดับตัวเลือก แบบเลือกตอบ (checklist) และคำถามปลายเปิดแบบให้อธิบาย ได้แก่ สาเหตุของการเดินทางมาเที่ยวในพื้นที่ รูปแบบการท่องเที่ยว อายุ เพศ อาชีพ และภูมิลำเนาเดิมของผู้ตอบแบบสอบถาม

-ส่วนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่ออกแบบคำถามแบบมาตราส่วนวัด (Rating Scale) ให้เลือกตอบ 5 ระดับตัวเลือก ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

-ส่วนที่ 3 ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ของนักท่องเที่ยว โดยออกแบบคำถามแบบเลือกตอบ (checklist) และเปิดโอกาสให้ตอบคำถามอย่างอิสระ ตามคำถามปลายเปิดแบบให้อธิบาย

3. นำแบบสอบถามที่ได้ไปทดสอบในพื้นที่ท่องเที่ยว 3 แห่ง ที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวเดียวกันกับพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวที่ถูกเลือกใช้เป็นกรณีศึกษา จำนวนพื้นที่ละ 20 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 21 – 24 ตุลาคม 2548 ได้แก่

-พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง ได้แก่ บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ทำการทดสอบแบบสอบถามในพื้นที่อำเภอเมืองเชียงราย

-พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวปานกลาง ได้แก่ บ้านสันติคีรี ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง ทำการทดสอบแบบสอบถามในพื้นที่แม่จัน

-พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวต่ำ ได้แก่ บ้านราษฎร์รักดี ตำบลดงเต่า อำเภอเทิง ทำการทดสอบแบบสอบถามในพื้นที่แม่สลองใน

4. นำข้อมูลจากการทดสอบแบบสอบถามมาตรวจสอบ เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) จากค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ซึ่งปรากฏค่าสัมประสิทธิ์ได้ เท่ากับ 0.8 แสดงว่าแบบสอบถามดังกล่าวมีความคงที่ในการวัด ที่สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมได้จริง

5. นำแบบสอบถาม (ภาคผนวก ก) ลงเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ท่องเที่ยวทั้ง 3 แห่ง ในช่วงฤดูการท่องเที่ยวนี้ ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม 2548 – 28 กุมภาพันธ์ 2549

6. นำแบบสอบถามที่รวบรวมในพื้นที่มาทำการวิเคราะห์ค่าทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมสถิติทางสังคมศาสตร์ เพื่อสรุปความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยสถิติที่ใช้ในการอธิบายผล ได้แก่

-ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 1 ใช้การอธิบายผลโดยค่าร้อยละ (percentage) และค่าเฉลี่ย (mean)

-ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 2 ใช้การอธิบายผลโดยค่าคะแนนที่ได้จากการถ่วงน้ำหนัก โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว แปลผลเป็นค่าเฉลี่ยของคะแนนในแต่ละข้อคำถามตามที่ได้กำหนด ดังนี้

ความพอใจ/การเข้าร่วมกิจกรรม	คะแนน
มากที่สุด	5
มาก	4
ปานกลาง	3
น้อย	2
น้อยที่สุด	1

แล้วนำค่าคะแนนเฉลี่ยที่ได้มาแปลผลจากเกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ยนน้ำหนักคะแนน โดยใช้คุณสมบัติของความต่อเนื่องของคะแนนเป็นแนวทางเทียบผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยหรือตัวกลางเลขคณิต(Mean) ซึ่งได้กำหนดน้ำหนักค่าเฉลี่ย เพื่อการสรุปผลไว้ ดังนี้

ค่าน้ำหนักคะแนน	การแปลผล
4.20 – 4.99	มากที่สุด
3.40 – 4.19	มาก
2.60 – 3.39	ปานกลาง
1.80 – 2.59	น้อย
1.00 – 1.79	น้อยที่สุด

-ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 3 จากคำถามปลายเปิด ใช้การอธิบายผลโดยค่าร้อยละ (percentage)

3.3 ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา ตามกรอบการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ในขั้นต้น และวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยทีมวิจัยได้ใช้คำถามการวิจัยเป็นเป้าหมายของการวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยที่ได้

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ที่มิวิจัยได้ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ตามโครงสร้างคำถามจากผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนและหน่วยงานรัฐและเอกชน ประกอบกับการจัดเวทีชาวบ้านและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางวิชาการและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ได้แก่

-บ้านหาดไคร้ จำนวนนักท่องเที่ยว 100 ราย ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ร้อยละ 25.0 นักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน ร้อยละ 75.0 แบ่งเป็นเพศชาย ร้อยละ 67.02 และเพศหญิง ร้อยละ 32.98 โดยร้อยละ 80.0 มีอายุระหว่าง 18 - 40 ปี

-บ้านสันติคีรี จำนวน 100 ราย เป็นชาวไทย ร้อยละ 73.00 และชาวต่างประเทศ จำนวนร้อยละ 27.00 แบ่งเป็นเพศชาย ร้อยละ 58.0 และเพศหญิง ร้อยละ 42.0 โดยร้อยละ 58.0 มีอายุอยู่ระหว่าง 18 -30

-บ้านราษฎร์รักดี เนื่องจากเป็นเพียงพื้นที่ทางผ่านไปยังแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า จึงไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นจึงทำการสำรวจจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานฯ แห่งชาติภูชี้ฟ้าแทน โดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนร้อยละ 97.00 และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวนร้อยละ 3.00 โดยแบ่งเป็นเพศชาย ร้อยละ 54.35 และเพศหญิง ร้อยละ 45.65 โดยร้อยละ 61.0 มีอายุอยู่ระหว่าง 18 -30 ปี

โดยผลการศึกษาที่ได้ สามารถตอบคำถามการวิจัยทั้ง 10 ข้อ ซึ่งสามารถแยกอธิบายในแต่ละพื้นที่ศึกษาตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 บริบททางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร

สำหรับการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิในประเด็นของสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงสภาพทางภูมิศาสตร์และประชากร เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ภายหลังมีการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้แบ่งการรายงานผลการศึกษาออกให้เห็นได้ชัดตามพื้นที่ตัวอย่าง ดังนี้

4.1.1 บ้านหาดไคร้

บ้านหาดไคร้ เป็นตัวอย่างพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบนิเวศแม่น้ำโขง ส่งผลต่อ

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและความสัมพันธ์ทางสังคม รวมทั้งอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ที่พึ่งพาทรัพยากรจากลุ่มน้ำโขง ซึ่งจากการศึกษาสามารถอธิบายรายละเอียดตามประเด็นดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านหาดไคร้ ตั้งอยู่พื้นที่ราบชายแดนของประเทศไทยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง ในฝั่งตรงข้ามกับหมู่บ้านห้วยทรายของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีพื้นที่โดยรวม 150 ไร่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายเป็นระยะทาง 114 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอเชียงของ 1.5 กิโลเมตร การเดินทางไปยังหมู่บ้านมีความสะดวก เนื่องจากมีถนนทางหลวงถึง 6 สาย ที่เชื่อมตัวหมู่บ้านกับภายนอก นอกจากนั้นทางหลวงหมายเลข 1129 อำเภอเชียงแสน - อำเภอเชียงของ ระยะทาง 55 กิโลเมตร ยังเป็นถนนที่สร้างขึ้นเลียบฝั่งแม่น้ำโขงตลอดระยะทาง ทำให้เป็นถนนที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมทัศนียภาพที่สวยงามตามธรรมชาติบริเวณแม่น้ำโขงได้เป็นอย่างดี สำหรับการเดินทางติดต่อระหว่างบ้านหาดไคร้กับประชาชนชาวลาว สามารถเดินทางไปได้ด้วยเรือรับจ้างที่จะมีบริการข้ามฟากรับ-ส่งผู้โดยสารบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตลอดระยะทาง ส่วนอาณาเขตของหมู่บ้านมีเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านสบสม หมู่ 3 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดกับบ้านใจไก่ หมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยมีแม่น้ำดุกเป็นเส้นพรมแดนหมู่บ้าน
ทิศตะวันออก	ติดกับแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านสบสม หมู่ 3 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยมีแม่น้ำดุกเป็นเส้นพรมแดนหมู่บ้าน

โครงสร้างประชากรและการตั้งถิ่นฐาน

ชาวบ้านหาดไคร้ ส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลาช้านาน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 162 ครัวเรือน รวมประชากรทั้งสิ้น 518 คน แบ่งเป็นเพศชาย 286 ราย และเพศหญิง 518 ราย โดยร้อยละ 50 ของชาวบ้านอยู่ในวัยทำงาน มีอายุระหว่าง 18 - 49 ปี และร้อยละ 18 เป็นผู้สูงอายุ มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (เทศบาลตำบลเวียง, 2548) ประชากร

ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาและการบริการสาธารณสุขจากทางราชการ โดยมีสถานพยาบาลตั้งอยู่ห่างหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร รวมทั้งมีการจัดตั้งกองทุนยาในหมู่บ้านเพื่อให้การบริการได้อย่างทั่วถึง

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านหาดไคร้ มีเอกสารอ้างว่า บรรพบุรุษของชาวบ้านหาดไคร้ เดิมเป็นข้าทาสบริวารของเจ้าหลวงน้อย หรือ พระยาจิตวงศ์ วรยศรังสี (น้อย จิตตางกูร) เจ้าเมืองเชียงขององค์สุดท้ายผู้มีเชื้อสายเจ้าเมืองน่าน ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำโขง ส่วนชื่อ “บ้านหาดไคร้” สันนิษฐานว่าเกิดจากลักษณะที่ตั้งชุมชนเดิมที่เป็นหาดยื่นออกไปในแม่น้ำโขง และมี “ต้นไคร้” ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดกลางขึ้นอยู่จำนวนมากนั่นเอง

นอกจากนี้ยังมี “ชนลัวะ หรือ ทมิฬ หรือ มัลลิกขุ” ที่อาศัยอยู่ก่อนหน้า ซึ่งเป็นผู้ไม่ยึดมั่นในศาสนาใดๆ แต่ยึดมั่นในการทำมาหากิน มีความผูกพันกับแม่น้ำโขง และมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับชาวลาวเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ตั้งอยู่อีกฝั่งแม่น้ำโขง เนื่องจากการอพยพโยกย้ายและการติดต่อค้าขาย ไปมาหาสู่กันเป็นเวลานาน ทำให้ภาษาพูดและวัฒนธรรมความเชื่อบางอย่างมีส่วนคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัด

สภาพเศรษฐกิจ และการปกครอง

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านหาดไคร้ เป็นสังคมชนบทที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี โดยเฉลี่ยมีรายได้ 33,434.- บาท/ปี/ราย (ข้อมูล จปฐ. ปี 2548) เนื่องจากเป็นเมืองท่องเที่ยวและมีการค้าขายสินค้าจากแม่น้ำโขง เช่น ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะปลาบึก และผลิตภัณฑ์จาก “ไถ” หรือสาหร่ายแม่น้ำโขง รวมทั้งการทำธุรกิจบริการและการท่องเที่ยว ร้านอาหาร ที่พักและเดินเรือท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตหลักก็ยังคงเป็นการทำการเกษตรริมน้ำ ตามสันดอนและตะกอนดินที่อุดมสมบูรณ์ และการประมงที่พึ่งพาทรัพยากรในแม่น้ำโขงเป็นพื้นฐาน ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้านยังมีลักษณะของเครือญาติที่พึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ส่วนการปกครองในหมู่บ้านอยู่ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการหมู่บ้านที่แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นส่วนๆ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครอง ฝ่ายพัฒนาหมู่บ้านและส่งเสริมอาชีพ ฝ่ายป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย การคลัง ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการและสังคม ฝ่ายกิจการสตรี และกรรมการกลาง และในส่วนของการบริหารราชการระดับท้องถิ่นจัดอยู่ในพื้นที่การปกครองของเทศบาลตำบลเวียง

นอกจากนี้บ้านหาดไคร้ยังมีการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อการร่วมมือกันในการทำงาน ทั้งในกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหาดไคร้ กลุ่มพัฒนา

สตรีหาดไคร้ กลุ่มจักสานบ้านหาดไคร้ กลุ่มปู่บ้านหาดไคร้ ชมรมปลาบึกบ้านหาดไคร้ กองทุนหมู่บ้านชุมชนเมือง กลุ่มเกษตรกรบ้านหาดไคร้ โดยส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกในด้านเงินทุนในการประกอบอาชีพและบรรเทาความเดือดร้อน ภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกกลุ่มด้วยความไว้วางใจ และให้ความเชื่อถือ การบริหารกลุ่มจึงมีความอะลุ่มอล่วยและยืดหยุ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยเหลือกันให้ได้มากที่สุด

ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

สภาพสังคมของชาวบ้านหาดไคร้ก่อเกิดจากความผูกพันกับทรัพยากรในแม่น้ำโขงเป็นเวลายาวนานหลายชั่วอายุคน ทั้งการผลิตอาหาร การปลูกพืชผักและการประมงบนความอุดมสมบูรณ์ของน้ำโขง ตลอดทั้งวิถีชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ตั้งแต่การทำสวนผัก ริมน้ำ บริเวณหาดทราย สันดอนในหน้าแล้งตั้งแต่ช่วงเดือนตุลาคมเป็นต้นไป ที่นำมาซึ่งรายได้อันเกิดจากความขยันเนื่องจากการใช้ประโยชน์จากสันดอนไม่จำเป็นต้องใช้ทุนใดๆ นอกจากแรงงานเท่านั้น นอกจากนั้นพื้นที่หาดทรายที่เกิดขึ้นยังเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดกิจกรรมในกลุ่มชาวบ้านทุกรุ่นอายุ และเนื่องจากทรัพยากรที่อุดมอย่างเหลือเฟือนี้ส่งผลให้การอยู่ร่วมกันของชาวบ้านมีลักษณะอะลุ่มอล่วยและประนีประนอมซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกันกับประเพณีและความเชื่อที่ชาวบ้านหาดไคร้ยังคงรักษาและปฏิบัติสืบทอดกันมา เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม เช่น ตำนานปู่ละเหิง บุญปลาสร้อย เจ้าพ่อผาถ่าน ประเพณีการบวรสรวงปลาบึก ความเชื่อเรื่องผีเงือกและพญานาค ซึ่งประเพณีความเชื่อที่เด่นชัด สามารถสรุปดังนี้

1) ประเพณีและความเชื่อของการจับปลาบึก

“หาดไคร้” เป็นสถานที่ที่รู้จักกันว่าเป็น “หาดจับปลาบึก” ที่มีประเพณีการจับปลาบึก ปลาน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกมานานร่วม 100 ปี โดยจะจับกันในช่วงเดือนเมษายน – พฤษภาคม ของทุกปี ซึ่งในกระบวนการจับปลาบึกชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีวังปลาบึกอยู่ในถ้ำลึกใต้แม่น้ำโขงบริเวณเมืองหลวงพระบางและแขวงไซยะบุรี ประเทศลาว พอถึงวันสงกรานต์พวกภูตผีที่มีหน้าที่เฝ้าถ้ำจะออกมาเที่ยวเล่นพร้อมปลาบึก และหากชาวบ้านต้องการจับปลาบึกก็ต้องทำพิธีขอผี ที่เรียกกันว่า พิธีเลี้ยงลวง เพื่อเป็นการขออนุญาตจับปลาและให้มีโชคดีในการจับปลาแต่ละครั้ง โดยการเซ่นไหว้อาหาร เครื่องดื่ม ในวันที่ 16 หรือ 17 เมษายน นอกจากนั้นเมื่อได้ทำการจับปลาแล้วก็ต้องทำพิธีขอบคุณที่ช่วยคุ้มครองอีกครั้งหนึ่งด้วย

ส่วนประเพณีการจับปลาบึกนั้นชาวบ้านยังคงอาศัยวิธีพื้นบ้านที่เคยทำสืบทอดกันมาจนกลายเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่ต้องมีการดำน้ำลงไปดักด้วยอวนขนาดใหญ่หรือ “มองไหล” เท่านั้น

2) ประเพณีการเก็บโก

“โก” หรือสาหร่ายแม่น้ำโขง เป็นสาหร่ายน้ำจืดสีเขียวสดขนาดใหญ่ ลักษณะเป็นเส้นยาว ที่พบเฉพาะในแม่น้ำโขง ช่วงฤดูแล้งขณะที่น้ำแห้งลงจะพบโกเกาะติดอยู่ตามเกาะแก่งและซอกหินในน้ำลึก 30 – 50 เซนติเมตร โดยเฉพาะในช่วงเดือนธันวาคม จนถึงเดือนเมษายนหรือพฤษภาคม “โก” ถือเป็นอาหารท้องถิ่นที่ชาวบ้านนำมาบริโภคเป็นเวลาช้านาน จนอาจจะเรียกได้ว่าการบริโภคโก กลายเป็นวัฒนธรรมการบริโภคของชาวบ้านหาดไคร้ เนื่องจาก “โก” เป็นอาหารที่พบได้ในทุกครัวเรือนและทุกมือของชาวบ้าน อีกทั้งชาวบ้านยังเชื่อว่าการบริโภค “โก” จะช่วยให้มีสุขภาพแข็งแรงและมีอายุยืนยาว นอกจากนั้น “โก” ยังเป็นอาหารหลักของ “ปลาบึก” ซึ่งแสดงให้เห็นความเกี่ยวพันกันในลักษณะห่วงโซ่อาหาร และระบบนิเวศที่มีความสอดคล้องและสมดุลกันของแม่น้ำโขง โดยมีชาวบ้านหาดไคร้เป็นส่วนหนึ่งของระบบดังกล่าว

ดังนั้น การเก็บ “โก” ในแม่น้ำโขงเพื่อนำมาบริโภค และการบริโภคอาหารที่ปรุงมาจาก “โก” จึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ที่กระทำสืบต่อกันมาคู่กับวัฏจักรการ ขึ้นลงตามธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำโขง เห็นได้จากคำขอพื้นเมืองที่กล่าวถึงวัฒนธรรมการบริโภค “โก” ไว้ว่า “มาบ้านหาดไคร้ กินโกประจำ อาหารกินลำประจำหมู่บ้าน มากินไกลำแต่แต่ทั้งรสหอมรสมันหอมแต่ กินแล้วจักอ้วนดังาม”

4.1.2 บ้านสันติคีรี

บ้านสันติคีรี เป็นพื้นที่ตัวอย่างหมู่บ้านท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อชาติจีน ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานระหว่างปี พ.ศ. 2504 – 2513 โดยในปัจจุบันอาจมีชาติพันธุ์อื่นที่เข้ามากลมกลืนกับชุมชนจากการสมรสและอพยพโยกย้ายเข้ามาอาศัยอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามในภาพรวมของชุมชนที่ยังมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของตน และยังมีวัฒนธรรมของชาวจีนที่เด่นชัดกว่าชนชาติอื่นๆ ทั้งนี้จากการศึกษาสามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

ลักษณะที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านสันติคีรี หรือดอยแม่สลอง เดิมมีชื่อว่าบ้านแม่สลองนอก ตั้งอยู่บริเวณแนวเขาอันเป็นชายแดนของประเทศไทยด้านประเทศพม่า ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นทิวเขาสลับซับซ้อน สูงจาก

ระดับน้ำทะเล 3,800 ฟุต มีลักษณะเป็นเขาที่ลาดเอียงมาทางตะวันออกสู่ที่ราบลุ่มในอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และมีที่ราบระหว่างเนินเขา ซึ่งเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านที่ตั้งบนเขาสูงทำให้เป็นจุดยุทธศาสตร์ ที่สามารถมองเห็นตัวเมืองด้านล่างได้อย่างชัดเจนจากระยะไกลและกว้างขวาง โดยบ้านสันติคีรีตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่ฟ้าหลวงไปทางทิศเหนือ ห่างจากตัวจังหวัดเชียงราย 42 กิโลเมตร การเดินทางไปยังหมู่บ้านมีความสะดวกเป็นถนนลาดยางตลอดสาย และยังมีถนนเชื่อมต่อไปถึงบ้านท่าตอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 45 กิโลเมตร ส่วนอาณาเขตของหมู่บ้านในภาพรวมของตำบลแม่สลองนอกมีเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับประเทศสหภาพเมียนมาร์ หรือประเทศพม่า

โครงสร้างประชากรและการตั้งถิ่นฐาน

ชาวสันติคีรี เป็นชาวจีน มณฑลยูนนาน ที่รู้จักกันดีในนาม “ทหารจีนพลัดถิ่น” หรือ “จีนฮ่อ” ที่เคยเป็นกองกำลังจีนคณะชาติติดอาวุธ ลี้ภัยเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยยังเป็นกองพล 93 (ก๊กมินตั๋ง) เมื่อปี พ.ศ. 2504 จากการกวาดล้างของประเทศพม่าเข้าสู่ประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 1,500 คนโดยประมาณ ซึ่งทั้งหมดได้รับมอบสัญชาติเป็นชาวไทยแล้วหลังจากร่วมกับกองกำลังประเทศไทยกวาดล้างผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ตามตะเข็บชายแดนไทย โดยในปัจจุบันมีครัวเรือนชาวจีนที่ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านสันติคีรี จำนวนทั้งสิ้น 217 ครัวเรือน เป็นประชากร เพศชาย 558 คน และเพศหญิง 626 คน รวมทั้งสิ้น 1,184 คน โดยร้อยละ 50 อยู่ในช่วงวัยกลางคนมีอายุระหว่าง 18 – 49 ปี ส่วนที่มีอายุเกินกว่า 50 ปีขึ้นไป ซึ่งถือเป็นประชากรรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ก็ยังคงมีชีวิตอยู่บ้างประมาณร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรโดยรวม ประชากรบ้านสันติคีรีโดยรวมเป็นผู้มีความรู้สูง เนื่องจากมีโรงเรียนที่สอนตามหลักสูตรของประเทศจีนที่มีชื่อเสียงในด้านการฝึกอบรมวินัยให้แก่ลูกหลานชาวจีนในประเทศไทยตั้งอยู่ในหมู่บ้าน นอกจากนั้นชาวบ้านยังนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังประเทศจีนและไต้หวัน เมื่อสำเร็จการศึกษาในประเทศไทยแล้ว ที่ส่งผลให้ชุมชนยังคงสามารถรักษาประเพณี ความเชื่อของเชื้อชาติ รวมทั้งสืบทอดให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีการติดต่อและยอมรับประเพณีวัฒนธรรมสมัยใหม่จากสังคมภายนอกบ้างแล้วก็ตาม

สภาพเศรษฐกิจ และการปกครอง

เนื่องจากลักษณะนิสัยที่มีความขยันและมุ่งมั่นของชาวจีน ส่งผลให้บ้านสันติคีรีมีสภาพเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี จากการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรพืชผักเมืองหนาวในช่วงเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนการตั้งตัวจากเงินทุนจำนวนมากที่ผู้นำได้รับจากสหรัฐอเมริกาเพื่อแลกกับผืนที่มีอยู่ในครอบครอง (กาญจนะ ประกาศวุฒิสาร, 2538) โดยเฉพาะการบุกเบิกไร่ชาพันธุ์ดีที่นำต้นพันธุ์มาจากประเทศไต้หวัน ให้เป็นอุตสาหกรรมครบวงจรในหมู่บ้าน ร่วมกับกองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) กองบัญชาการทหารสูงสุด และกองอำนาจการควบคุมและพัฒนาอาชีพผู้อพยพ ซึ่งแปรสภาพมาจากกองอำนาจการเคลื่อนย้ายทหารจีนคณะชาติ (บก.04) โดยการสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณ รวมทั้งสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรแม่สลอง ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2520 เพื่อลดปัญหาการตลาดจากการดำเนินการด้วยตนเอง เนื่องจากการทำอุตสาหกรรมชาจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาและเงินทุนสูง แต่อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมชาก็ยังเป็นรายได้หลักของชาวแม่สลองประมาณร้อยละ 30-40 ของจำนวนครอบครัวทั้งหมดในหมู่บ้าน ดังนั้น ในปัจจุบันเศรษฐกิจของบ้านสันติคีรีจึงเจริญเติบโตขึ้นภายใต้พื้นฐานของอุตสาหกรรมชา เห็นได้จากโรงงานชาที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านถึง 8 แห่ง และยังเป็นแหล่งสะสมพันธุ์ชาดีหลายชนิดจนขึ้นชื่อของประเทศไทย เช่น พันธุ์เป่าจุง พันธุ์หูกวาง พันธุ์เบอร์ลิปสอง พันธุ์ก้านอ่อน พันธุ์อัสสัม และพันธุ์ชิงชิง ที่คนไทยรู้จักกันในชื่อ “ชาอูหลง” และ “ชาตงพินเหม่ยหลิน”

นอกจากการทำกิจการชาในรูปของอุตสาหกรรมแล้ว ชาวจีนฮ่อบ้านสันติคีรียังได้รับการส่งเสริมอาชีพการเกษตร เช่น การปลูกพืชผักและไม้ผลเมืองหนาว อาทิ ท้อ พลับ พลัม บ๊วย สาลี่ เกาลัด โลเควด(ฝั้ว) กาแฟ ลิ้นจี่ เป็นต้น รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพปศุสัตว์และอุตสาหกรรมในครอบครัวอื่น โดยเฉพาะการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจนมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของตลาด เช่น เหล้าท้อ ไวน์ ใบชาอบแห้ง และผลไม้เมืองหนาวดองและแช่อิ่ม

นอกจากนั้นบ้านสันติคีรียังมีรายได้จากการสอนภาษาจีน ในรูปแบบของโรงเรียนกึ่งนอนที่รับนักเรียนประจำเรียนในโรงเรียนภาษาจีนกลาง “ชิงหัวจงเซี่ยะ” หรือ “โรงเรียนสันติคีรี” ในปัจจุบัน ที่ถือว่าดีที่สุดในประเทศไทย ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไต้หวัน ทั้งด้านครุภัณฑ์และครูผู้สอน ทำให้เกิดรายได้ที่ไม่ต้องลงทุน ซึ่งชาวจีนในประเทศไทยนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนแทนการส่งไปศึกษาต่อยังประเทศไต้หวันที่ต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าในคุณภาพการเรียนการสอนในระดับเดียวกัน รวมทั้งรายได้ในอดีตจากการรับจ้างค้ำกันการสร้างทางในสมัยก่อสร้างหมู่บ้านใน

อดีตบริเวณเขตอิทธิพลผู้ก่อการร้าย ที่ถือได้ว่าเป็นรายได้อันใช้เป็นเงินทุนสำหรับการพัฒนาหมู่บ้านของชาวทหารจีนพลัดถิ่นได้ในช่วงของการตั้งถิ่นฐาน

ส่วนธุรกิจการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เริ่มต้นจากกิจกรรมทัวร์ป่าที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยมใช้พื้นที่แม่สลองเป็นทางผ่าน เพื่อเดินป่าไปยังบ้านท่าตอน บ้านหัวเมืองงาม อำเภอแม่สายและหมู่บ้านชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ดอยแม่สลองเป็นที่พักแรม ชาวบ้านสันติคีรีจึงเริ่มลงทุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งในรูปของการจำหน่ายสินค้าเกษตรที่ผลิตได้นักท่องเที่ยว ไปถึงการสร้างที่พักถาวร ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท ท่ามกลางบรรยากาศที่สวยงาม โดยเฉพาะแม่สลองรีสอร์ทที่ก่อตั้งขึ้นจากการสนับสนุนของหน่วยงานทหารเพื่อช่วยเหลือกำลังทหารที่ปลดประจำการ พิจารณาทะเลาะหาพื้นที่ช่วยเหลือตัวเองได้หลังการตั้งหมู่บ้านได้ดำเนินไปในระยะหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันธุรกิจ การท่องเที่ยวในบ้านแม่สลองได้กลายเป็นธุรกิจหลักที่เข้ามาส่งเสริมการค้าขาย อาชีพการเกษตรและอุตสาหกรรมชาที่มีอยู่เดิมให้โดดเด่นและกลมกลืนกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ได้อย่างเหมาะสม โดยสร้างรายได้และชื่อเสียงให้แก่ดอยแม่สลองให้เป็นรู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ

ลักษณะการปกครองของบ้านสันติคีรี เดิมอยู่ในการบริหารของคณะกรรมการก่อนถูกประกาศให้เป็นหมู่บ้านราษฎรที่ถูกต้องตามกฎหมาย ตามลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 โดยกระทรวงมหาดไทย เมื่อปี พ.ศ. 2523 ภายใต้การบริหารชุมชนโดยการจัดให้มีการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่เนื่องจากอิทธิพลของฐานอำนาจเดิมที่เคยมีการปกครองแบบกองกำลังทหาร ทำให้กลุ่มที่มีอิทธิพลและมีฐานะดีมักได้รับการสืบทอดอำนาจรวมทั้งประวัติการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะของการปกครองแบบกองทหารที่มีลำดับชั้นการปกครองที่ชัดเจนและเคร่งครัด ทำให้ระบบผู้อาวุโสในชุมชนยังคงมีให้เห็นอยู่

ในปัจจุบันการปกครองของบ้านสันติคีรี อยู่ในเขตบริหารราชการระดับท้องถิ่น ตามการแบ่งเขตการปกครองในตำบลแม่สลองนอก พื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองนอก รวมทั้งมีการบริหารจัดการหมู่บ้านตามนโยบายก่อตั้งมวลชนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (ที่มา : www.intranet.m-culture.go.th/chiangrai/amphur-maefaloung.htm , 2548) ในช่วงปรับปรุงพื้นที่จากการดูแลของกองอำนวยการพัฒนาสังคมและอาชีพผู้อพยพ บก.04 ตามเป้าหมายการพัฒนาหมู่บ้านชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ได้แก่

- 1) โครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองแห่งชาติ (อพป.) ที่มีเป้าหมายเพื่อสกัดกั้นการคุกคามทางด้านลัทธิความคิดที่มุ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองและเสริมสร้างให้ชาวบ้านสามารถป้องกันและรักษาทรัพย์สินของ

ชุมชนได้ ขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาให้ประชาชนมีความรู้ มีอาชีพ และรายได้ พอเลี้ยงตัวเอง

- 2) โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) เป็นโครงการที่รัฐบาลได้ จัดทำขึ้น เพื่อช่วยเหลือราษฎรไทย ที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบ บริเวณแนว ชายแดน จากกองกำลังภายนอกประเทศ ในความดูแลของกระทรวงกลาโหม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบป้องกันประเทศ ตามแนวชายแดน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการต่อสู้แบบเบ็ดเสร็จ เพื่อสร้าง ความกินดีอยู่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนแผ่นดินและป้องกันการอพยพทั้งถิ่นฐาน เพื่อการพัฒนาชนบท พื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อการร่วมมือกันในการทำงาน ทั้งในกลุ่มอาชีพและ กลุ่มออมทรัพย์ พบได้ทั้งที่มีการจัดตั้งจากหน่วยงานภายนอกและที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดย ในส่วนที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มอาชีพและกลุ่มทางเศรษฐกิจ อาทิ เช่น สหกรณ์การเกษตรบ้านแม่สลองนอก ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกในด้านเงินทุน ในการประกอบอาชีพการผลิตฯ ภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการที่ได้รับ การ เลือกตั้งจากสมาชิกกลุ่มด้วยความไว้วางใจ และให้ความเชื่อถือ

ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

ลักษณะทางสังคมชาวจีน ในบ้านสันติคีรี ไม่ได้แตกต่างไปจากสังคมชาวจีนทั่วไปใน ชนบทของประเทศจีน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีเฉพาะชาวจีนเท่านั้นที่อาศัยอยู่ และยังเป็น หมู่บ้านปิดในระยะเริ่มตั้งถิ่นฐาน ที่มีการติดต่อกับชุมชนภายนอกค่อนข้างน้อย ด้วยเหตุผลทาง ความมั่นคงของชาติและปัญหาการคมนาคมที่ยากลำบาก ทำให้บ้านสันติคีรีถูกหล่อหลอมมา จากรากฐานวัฒนธรรมและสังคมแบบจีนที่ติดตัวมากับทหารจีนคณะชาติ ในขณะที่ชาวเขาเผ่า ต่างๆ ที่ติดตามมาจากประเทศพม่าในฐานะทหารลูกแถว อาศัยในพื้นที่รอบๆ หมู่บ้านหมู่บ้าน ซึ่ง อยู่ห่างออกไปจากความเจริญและเส้นทางคมนาคมหลัก ดังนั้น ประเพณีและวัฒนธรรมที่พบจึง เน้นหนักไปที่การต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยอาหารที่หาได้ในชุมชน แต่เนื่องจากชาวจีนยูนนานเป็น เกษตรกรมาก่อน อาหารส่วนใหญ่จึงถูกปรุงขึ้นจากวัตถุดิบในบ้าน เช่น หมูและไก่ดำ ที่เลี้ยงไว้ อันถือเป็นอาหารรสเลิศของชาวไทย ประกอบกับวัฒนธรรมการบริโภคที่พิถีพิถันเช่นเดียวกับชาว จีนแผ่นดินใหญ่ ตามความเชื่อในการปรุงอาหารว่าจะต้องแสดงฝีมือให้เต็มที่ตามสูตรอาหาร

นาน และใช้ช่วงเวลาในการทานอาหารสนทนาพูดคุยเรื่องการทำงาน ปรัชญาชีวิต ที่จะนำมาซึ่งมิตรภาพบนโต๊ะอาหาร ลักษณะดังกล่าวจึงแตกต่างจากชาวไทยทั่วไปและได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของ ชาวจีนที่อาศัยในพื้นที่บ้านสันติคีรีอย่างเด่นชัด

เช่นเดียวกันกับประเพณีการดื่มชา เจกเช่นชาวจีนทั่วไปที่นิยมดื่มชาแทนการดื่มน้ำ และเครื่องดื่มอื่นๆ ที่มีให้เห็นโดยทั่วไปเพื่อสร้างความอบอุ่นให้แก่ร่างกาย ให้สามารถต้านทานกับสภาพอากาศที่หนาวเย็นของอากาศในพื้นที่ดอยแม่สลอง ซึ่งประเพณีการดื่มชาเองที่เป็นสิ่งที่สร้างอาชีพให้แก่ชาวจีนในยุคก่อตั้งชุมชน โดยการนำพันธุ์ชาชั้นดีเข้ามาปลูกเพื่อสร้างรายได้ จนถึงปัจจุบันอุตสาหกรรมการผลิตชา นอกจากเพื่อการดื่มกินและสร้างรายได้จากการจำหน่าย ยังมีส่วนช่วยก่อให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวโดยใช้ประเพณีการดื่มชาเป็นจุดขายของหมู่บ้านด้วย

โดยการผลิตชาที่เกิดขึ้นจะมีผลต่อลักษณะทางสังคม ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนเท่านั้นที่จะมีโรงงานชาเป็นของตนเอง และทำการค้าขายไปมาทั้งในและนอกชุมชน มีบทบาทเป็นเจ้าของกิจการและพ่อค้าชา ส่วนชาวไทยภูเขาที่อพยพมาอยู่ในหมู่บ้านรอบๆ บ้านสันติคีรี ในเวลาเดียวกันในฐานะพลทหารติดตามกองกำลังทหารคณะชาติ จะได้ประโยชน์จากการพัฒนาเพียงแค่แรงงานการผลิตชาในโรงงานที่ได้ค่าแรงทั้งแบบรายวันและประจำ โดยไม่มีโอกาสได้เป็นผู้ประกอบการเอง ที่ทำให้สังคมของชาบบ้านสันติคีรีมีความเด่นชัดในลักษณะอุปถัมภ์ นายจ้าง และลูกจ้างที่มีชนชั้นและความแตกต่างกันในด้านฐานะความเป็นอยู่อย่างชัดเจน ชาวจีนจะมีความเป็นผู้มีอำนาจและยอมรับการพัฒนา รวมทั้งมองการพัฒนาเพื่อความมั่นคงทางฐานะความเป็นอยู่ของตนเองเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้สภาพทางวัตถุของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น ลักษณะของอาคารที่อยู่อาศัยจากบ้านดินชั้นเดียวที่มีลักษณะเป็นกำแพงเชื่อมและล้อมตัวบ้านตามความเชื่อของชาวจีน เช่นเดียวกันกับชุมชนชาวจีนยูนาน ที่เปลี่ยนแปลงเป็นอาคารตึกสูงหรืออาคารพานิชเช่นเดียวกับชาวไทยพื้นราบในสมัยปัจจุบัน

นอกจากนั้นในกลุ่มชาวจีนบ้านสันติคีรี ยังอาศัยอยู่ร่วมกันโดยมีสิ่งยึดเหนี่ยวในจิตใจที่หลากหลายแตกต่างกันอย่างชัดเจน เห็นได้จากศาสนาสถานในบริเวณหมู่บ้านที่มีทั้งวัดจีนของชาวพุทธนิกายมหายานและวัดไทยของชาวพุทธนิกายมหายาน รวมทั้งมัสยิดและโบสถ์คริสต์ของชาวมุสลิมและชาวคริสต์ ซึ่งแบ่งจำนวนผู้นับถือศาสนาต่างๆ ออกได้เป็นศาสนาพุทธ ทั้งนิกายมหายานและหินยานรวม ร้อยละ 80 ศาสนาคริสต์ จำนวนร้อยละ 15 และศาสนาอิสลาม จำนวนร้อยละ 5

4.1.3 บ้านราษฎร์รักดี

บ้านราษฎร์รักดี หมู่ 10 ตำบลดับเต้า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า เป็นพื้นที่ตัวอย่างหมู่บ้านท่องเที่ยวที่มีศักยภาพต่ำ ที่ตั้งหมู่บ้านเป็นทางผ่านของการเดินทางเข้าสู่พื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้าของนักท่องเที่ยว เป็นพื้นที่หมู่บ้านชาวไทยภูเขา เชื้อสายม้ง ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังการยุติการสู้รบระหว่างรัฐบาลกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์จบสิ้นลง ในช่วง พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ซึ่งจากการบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้าน อ้างว่าเดิมสภาพภูมิประเทศเป็นป่าที่ล้อมรอบด้วยทิวเขาสูง และ ถูกใช้เป็นพื้นที่หลบซ่อนตัวของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยบริเวณหมู่บ้านราษฎร์รักดีในปัจจุบัน เคยเป็นที่ตั้งของสถานพยาบาลผู้เจ็บป่วยและได้รับบาดเจ็บจากการสู้รบของผู้ก่อการร้าย

ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชาวม้งในพื้นที่ดังกล่าว ได้รับการรับรองกับทางรัฐบาลโดยการตัดถนนผ่านหมู่บ้านเป็นการแลกเปลี่ยนกับการย้ายหมู่บ้าน จากที่อาศัยเดิมบนเทือกเขาอันเป็นแนวเขตพรมแดนไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อแก้ไขปัญหาการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ รวมทั้งเป็นการกระตุ้นให้นำไปสู่การเข้ามอบตัวและอาวุธให้แก่ทางรัฐบาลไทย ที่จะสามารถคลี่คลายปัญหาดังกล่าวไปได้

ลักษณะที่ตั้งและสภาพทางภูมิศาสตร์

บ้านราษฎร์รักดี ตั้งอยู่พื้นที่หุบเขาชายแดนของประเทศไทยบริเวณรอยต่อเทือกเขาชายแดนไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในบริเวณพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายเป็นระยะทางประมาณ 110 กิโลเมตร และจากตัวอำเภอเทิงระยะทางประมาณ 46 กิโลเมตร การเดินทางไปยังหมู่บ้านมีความสะดวกสามารถเดินทางได้หลายเส้นทาง ได้แก่ จากอำเภอเวียงแก่น หรือทางกิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งหากเดินทางโดยใช้ถนนสาย 1155 จากที่ว่าการอำเภอเทิง - อบต.ดับเต้า มีระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร โดยอาณาเขตของหมู่บ้านมีเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านแผ่นดินทอง ตำบลดับเต้า อำเภอเทิง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

โครงสร้างประชากรและการตั้งถิ่นฐาน

บ้านราษฎร์รักดี หมู่ 10 ตำบลดับเต่า ประกอบด้วยประชากร 46 ครัวเรือน เป็นประชากร 360 คน เพศชาย 170 คน และเพศหญิง 190 คน ชาวบ้านทั้งหมดในชุมชนเป็นชาวเขาเผ่าม้ง(ม้งขาว) โดยร้อยละ 39 ของจำนวนชาวบ้านอยู่ในวัยทำงาน มีอายุระหว่าง 18 - 49 ปี และร้อยละ 7 เป็นผู้สูงอายุ ที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ โดยในหมู่บ้านมีศูนย์วัฒนธรรมชาวม้งที่ก่อสร้างโดยองค์กรเอกชนภายนอกที่มีความเกี่ยวข้องกับชนเผ่า จึงถูกใช้เป็นสถานที่แสดงตัวตนและเอกลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ได้ถูกปิดลงเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างขั้วทางการเมืองที่แยกจากกันตามสายตระกูลหรือแซ่

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านราษฎร์รักดี ได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประมาณ พ.ศ. 2516 จากทิวเขาตอยปอ อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย อันเป็นเส้นแบ่งพรมแดนไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อแก้ไขปัญหาการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายในพื้นที่เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าที่มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภายใต้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร โดยสร้างบ้านเรือนอยู่ริมห้วย ก่อนที่จะมีการสร้างถนนผ่านหมู่บ้านเพื่อเป็นเส้นทางสัญจร เปิดพื้นที่ที่มีความเสี่ยงจากการก่อการร้ายให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวและพัฒนาการเกษตรแก่ชุมชนในพื้นที่ ส่งผลให้อาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชผักเมืองหนาวต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี ชিং ข้าวโพด ซึ่งนิยมทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย (slash and burn) และในปัจจุบันหลังจากใช้นโยบายการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ทำให้เกิดการจำกัดสิทธิทำกินในพื้นที่ป่าลดลง ทำให้ชาวบ้านบางส่วนหันไปทำการเกษตรไม้ผล ที่ใช้พื้นที่ลดลงกว่าเดิมแต่ยังคงเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ส้มเขียวหวานและส้มโอ เป็นต้น(มนู นันทมนตรี,พ.ท., มปป.)

สภาพเศรษฐกิจ และการปกครอง

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนม้งขาวราษฎร์รักดี มีลักษณะทางสังคมแบบเครือญาติกับบ้านม้ง หมู่ 25 และหมู่ 12 เนื่องจากเคยเป็นหมู่บ้านใหญ่ที่แยกออกจากกันตามสภาพภูมิศาสตร์และการปกครองของกระทรวงมหาดไทย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะดี โดยประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และประกอบอาชีพบริการการท่องเที่ยว เช่น การออกบริการรถโดยสาร การบริการที่พัก หัตถกรรมผ้าปักและค้าขายของที่ระลึกเป็นรายได้รอง ส่วนการปกครองของหมู่บ้านยังนับถือระบบผู้อาวุโสในหมู่บ้านตามธรรมเนียมของชาติพันธุ์ ที่ยกย่องให้ผู้อาวุโสที่สุดในตระกูลเป็นหัวหน้าหมู่บ้านที่สืบทอดกันตามสายเลือด รวมถึงการนับถือแซ่หรือตระกูลเป็นเหมือนพี่น้องที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนอยู่ภายใต้การปกครองตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ภายใต้ผู้นำของหมู่บ้านโดยการแต่งตั้งจากทางราชการ ซึ่งมักจะให้

ตำแหน่งแก้วหน้าหมู่บ้านตามประเพณีของชนเผ่า เพื่อป้องกันการเข้าซื้อของอำนาจ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านด้านต่างๆ เช่น ฝ่ายส่งเสริมอาชีพ ฝ่ายป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย การคลัง ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการและสังคม ฝ่ายกิจการสตรี และกรรมการกลางพื้นที่การปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลตำบลตำบ่อเทิง และนอกจากนั้นยังมีการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อการร่วมมือกันในการทำงาน ทั้งในกลุ่มอาชีพและกลุ่มออมทรัพย์ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชนที่มีเป้าหมายในการแก้ไขและป้องกันปัญหาเสพติดตามแนวชายแดน และกลุ่มอาชีพตามโครงการพระราชดำริ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในสภาพสังคมของม้งชาว เพศชายเป็นเพศที่มีอำนาจเหนือกว่าเพศหญิง รวมทั้งมีสิทธิในการออกเสียงใดๆ ในที่ประชุมของชุมชน ซึ่งม้งชาวเพศหญิงจะไม่มีสิทธิออกเสียงดังกล่าว เช่นเดียวกันกับการได้สิทธิในการเลือกตั้ง ในการเป็นผู้นำชุมชนของเพศชายที่มักจะเหนือกว่า ทำให้หญิงชาวม้งชาวส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา และยังต้องทำงานหนักทั้งการดูแลครอบครัวและการทำอาชีพเพื่อหารายได้

ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ

สภาพสังคมของชาวม้งบ้านราชภูร์ภักดี มีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ พี่พากัน ที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เพื่อช่วยเหลือแรงงานในการเพาะปลูก ส่วนการช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวจะพบได้ในลักษณะของการลงแขก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันอาจพบเห็นการจ้างงานบ้าง ในกรณีของเจ้าบ้านที่ค่อนข้างมีฐานะ เนื่องจากชาวบ้านเริ่มพึ่งพาการผลิตเพื่อจำหน่ายมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภคเช่นในอดีต แต่อย่างไรก็ตามการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านแรงงานก็ยังคงมีความสำคัญและเป็นพื้นฐานของสังคมม้งบ้านราชภูร์ภักดี ทั้งนี้เกิดจากการนับถือบรรพบุรุษต้นตระกูลเดียวกัน รวมทั้งการนับถือแซ่ที่เป็นการผูกมัดกันไว้ในระดับเครือญาติ

สำหรับความเชื่อและประเพณีที่เป็นลักษณะทางชาติพันธุ์ยังสามารถพบได้ทั่วไป โดยเฉพาะการแต่งกายที่ส่วนใหญ่ยังเป็นชุดประจำเผ่าทั้งหญิงและชาย ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างในส่วนของเด็กเล็กในหมู่บ้าน ทั้งนี้การแต่งกายมักจะสวนทางกับเยาวชนสาวมีเงินและมีผ้ากันเปื้อนสีน้ำเงินและดำทั้งหน้าและหลัง บางครั้งก็อาจจะนุ่งกระโปรงเรียบสีขาวไม่มีลายปัก ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อที่มีการปักลายที่คอเสื้อเป็นแถบใหญ่ มีผ้าคาดเอวถัก มักโพกผมด้วยผ้าแถบสีต่างๆ ที่ประดับด้วยเงิน และพันแขนด้วยผ้าสีเข้ม ใส่รองเท้าสีน้ำเงิน ดำและขาว โดยทั้งผู้ชายและผู้หญิงก็มักจะใส่ห่วงเงินที่คอเป็นเครื่องประดับ โดยรวมแล้วชาวบ้านในพื้นที่จะมีรูปร่างคล้ายคนจีน แต่อาจมีสีผิวที่คล้ำกว่าและมีหน้าตารูปร่างดี รักสะอาด สุขภาพดี ไม่กินหมาก แต่อาจจะมีบางรายที่ติดฝิ่นจนร่างกายทรุดโทรม นอกจากนั้นเสื้อที่ผู้ชายใส่จะสันเปิดเห็นหน้าท้อง ส่วนภาษาที่ใช้

พูดก็ยังคงใช้ภาษาของชาติพันธุ์ม้งใน กลุ่มชุมชนด้วยตนเอง และใช้ภาษากลางเมื่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกชุมชน

4.2 ในชุมชนมีสถานการณ์การท่องเที่ยวเช่นไร รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนอย่างไรบ้าง

4.2.1 บ้านหาดไคร้

การท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่บ้านหาดไคร้ เริ่มพัฒนาขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2527 จากการประชาสัมพันธ์ประเพณีการล่าและผสมพันธุ์ปลาบึกในแม่น้ำโขง โดยเริ่มพัฒนาประเพณีการบวงสรวงปลาบึกให้เป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากปลาบึกเป็นสัตว์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังอำเภอเชียงของ ส่วนสินค้าการท่องเที่ยวอื่นๆ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากไก่(สาหร่ายน้ำโขง) เครื่องจักรสานพื้นบ้าน พิธีบวงสรวงปลาบึก รวมทั้งการล่องเรือตามแม่น้ำโขง ซึ่งดำเนินการโดยเอกชน(บริษัทนำเที่ยวภายนอกชุมชน) ที่ทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่กระจายสู่ชาวบ้านในพื้นที่ ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ให้ความสนใจเข้าร่วมพิธีการล่าปลาบึกในแต่ละปี แต่สำหรับในปัจจุบันจำนวนนักท่องเที่ยวเริ่มลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากปรากฏการณ์การลดลงของประชากรปลาบึกบริเวณบ้านหาดไคร้ ทำให้ไม่สามารถจับปลาบึกได้เหมือนเคยหรืออาจจะจับได้แต่จำนวนลดลงกว่าเดิม ส่งผลให้บ้านหาดไคร้กลายเป็นเพียงแค່ทางผ่านของนักท่องเที่ยวเพื่อเดินทางต่อไปยังประเทศลาวเท่านั้น

ตารางที่ 4.1 แสดงสาเหตุการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้

ลำดับ	สาเหตุของการมาท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนักของเหตุผล
1	สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นธรรมชาติ	4.19	มาก
2	ชาวบ้านมีมนุษยสัมพันธ์ดี	4.16	มาก
3	วัฒนธรรมท้องถิ่นน่าสนใจ	3.75	มาก
4	บรรยากาศในพื้นที่มีความอบอุ่น	3.75	มาก
5	มาตามคำบอกเล่า	3.71	มาก
6	ค่าใช้จ่ายถูก	3.33	ปานกลาง
7	เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา	3.15	ปานกลาง
8	เพื่อทำธุรกิจ	2.37	น้อย

ตารางที่ 4.1 แสดงสาเหตุการเลือกมาท่องเที่ยวยังบ้านหาดไคร้ของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของพื้นที่บ้านหาดไคร้ อาทิ องค์ประกอบด้านกายภาพของพื้นที่ องค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และองค์ประกอบด้านค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว และองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งผลการสำรวจข้อมูลโดยรวม ได้แก่ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านมีมนุษยสัมพันธ์ดี บ้านหาดไคร้มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจและมีบรรยากาศในพื้นที่อบอุ่นเป็นกันเอง ตามลำดับ ส่วนสาเหตุอื่นๆ ที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวเลือกมาเที่ยวบ้านหาดไคร้จะต่ำกว่าองค์ประกอบของพื้นที่ข้างต้น อาทิ คำบอกเล่าเกี่ยวกับความประทับใจในพื้นที่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่ไม่แพง และการเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและการทำธุรกิจ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าสภาพพื้นที่ทั้งในด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมประเพณี เป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเห็นว่ามีผลมากต่อการตัดสินใจ

ส่วนจุดมุ่งหมายของการมาท่องเที่ยวในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เดินทางมายังบ้านหาดไคร้เพื่อพักผ่อนจากการทำงานในบรรยากาศเงียบสงบเป็นกันเองของชุมชน และเป็นส่วนตัว เนื่องจากบรรยากาศในพื้นที่ไม่พลุกพล่านและปราศจากการลงทุนทำธุรกิจขนาดใหญ่ ส่งผลให้ยังมีสภาพของชุมชนชนบท แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวชาวไทยโดยมากมักไม่สนใจเรียนรู้วัฒนธรรมและสภาพสังคมในพื้นที่ เช่นเดียวกันกับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ใช้บ้านหาดไคร้เป็นเพียงทางผ่านไปท่องเที่ยวยังประเทศลาวหรือไปต่อหนังสือเดินทางเพื่อกลับมาทำประกอบอาชีพในฝั่งไทยเท่านั้น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวในพื้นที่มีโอกาสติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านในพื้นที่ค่อนข้างน้อย ประกอบกับการลงทุนเพื่อรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวโดยตรงของชาวบ้านในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นเพียงการลงทุนทำร้านอาหารที่ก่อให้เกิดการติดต่อเรียนรู้ระหว่างกันของนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน

นอกจากนั้นรูปแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ร้อยละ 94.00 มักเดินทางมาท่องเที่ยวเอง โดยกำหนดแผนการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง เห็นได้จากการรับข้อมูลการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้จากเพื่อนและคนรู้จัก มากกว่าการรับข้อมูลผ่านสื่ออื่น เช่น นิตยสาร โทรทัศน์ หนังสือนำเที่ยว และบริษัทท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามหากนักท่องเที่ยวมายังพื้นที่โดยผ่านบริษัทท่องเที่ยวก็มักเป็นบริการที่จ่ายค่าใช้จ่ายตามจริง เนื่องจากบ้านหาดไคร้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นทางการท่องเที่ยวไม่มาก นอกจากในช่วงเทศกาลการล่าปลาบึกเท่านั้นที่จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาจำนวนมาก ดังนั้น บริษัทท่องเที่ยวจึงไม่นิยมจัดแผนการท่องเที่ยวลงพื้นที่บ้านหาดไคร้นอกช่วงเทศกาลดังกล่าว รวมทั้งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมพักค้างแรมตามโรงแรมและเกสต์เฮาส์ในตัวจังหวัดมากกว่าพักที่บ้านหาดไคร้

ตารางที่ 4.2 แสดงกิจกรรมของนักท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้

ลำดับ	กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่	ค่าเฉลี่ย	ระดับการเข้าร่วม
1	การพักโฮมสเตย์ร่วมกันชาวบ้าน	3.88/3.97	มาก (3.93)
2	การสนทนากับชาวบ้าน	3.56/3.84	มาก (3.70)
3	การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น	3.40/3.81	มาก (3.61)
4	การเลือกซื้อสินค้าท้องถิ่น	3.20/3.92	มาก (3.56)
5	การรับประทานอาหารฝีมือชาวบ้านในพื้นที่	3.24/3.57	มาก (3.41)
6	การใช้เวลาพักผ่อนในพื้นที่	2.85/3.81	ปานกลาง (3.33)
7	การรับประทานอาหาร ณ โรงแรมที่พัก	3.04/3.05	ปานกลาง (3.05)
รวม		3.31/3.71	มาก (3.51)

หมายเหตุ : ค่าเฉลี่ย หมายถึง ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับการเข้าร่วม ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรม

ค่าเฉลี่ยโดยรวม ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจการทำกิจกรรมในพื้นที่บ้านหาดไคร้ของนักท่องเที่ยวดังกล่าวปรากฏในตารางที่ 4.2 พบว่า ส่วนใหญ่ทำกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ตามข้อสำรวจ โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติจะทำกิจกรรมดังกล่าวมากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งโฮมสเตย์เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทำระหว่างอยู่ในหมู่บ้านมากที่สุด ส่วนการสนทนากับชาวบ้าน การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น การซื้อสินค้าท้องถิ่น และการรับประทานอาหารฝีมือชาวบ้านในพื้นที่ มีนักท่องเที่ยวทำกิจกรรมดังกล่าวลดลงตามลำดับ ส่วนการใช้เวลาพักผ่อนในพื้นที่และรับประทานอาหาร ณ โรงแรมที่พัก โดยไม่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า มีการเข้าร่วมในระดับปานกลาง

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกิจกรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับชุมชนจึงพบเฉพาะในรูปการแวะพักชมพิพิธภัณฑ์ปลาบึก ทิวทัศน์ฝั่งลาว พร้อมทั้งซื้อสินค้า รับประทานอาหาร และการจ้างเหมาเรือข้ามฟากหรือล่องแม่น้ำโขง ส่วนการพักผ่อนหรือนำเที่ยวมักมีผู้ประกอบการจากภายนอกชุมชนดำเนินกิจการอยู่ กิจกรรมส่วนนี้จึงไม่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน

4.2.2 บ้านสันติคีรี

ธุรกิจการท่องเที่ยวในหมู่บ้านสันติคีรี เริ่มต้นจากกิจกรรมทัวร์ป่าที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยมใช้พื้นที่แม่สลองเป็นทางผ่านและเป็นที่พักแรม เพื่อเดินป่าไปยังบ้านท่าตอน

บ้านหัวเมืองงาม อำเภอแม่สายและหมู่บ้านชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ กระตุ้นให้ชาวบ้านเริ่มลงทุนในธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งในรูปของการจำหน่ายสินค้าเกษตรที่ผลิตได้ให้นักท่องเที่ยว ไปถึงการสร้างที่พักถาวร ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท ท่ามกลางบรรยากาศที่สวยงาม โดยเริ่มจากแม่สะลองรีสอร์ท ที่ก่อตั้งขึ้นจากการสนับสนุนของหน่วยงานทหารเพื่อช่วยเหลือกำลังทหารที่ปลดประจำการ พิกาทุพพลภาพ ให้ช่วยเหลือตัวเองได้หลังจากการตั้งหมู่บ้านได้ดำเนินไปในระยะหนึ่ง ส่งผลให้ในปัจจุบันธุรกิจการท่องเที่ยวในบ้านแม่สะลองได้กลายเป็นธุรกิจหลักที่เข้ามาส่งเสริมธุรกิจการค้า การประกอบอาชีพการเกษตรและอุตสาหกรรมฯ ที่มีอยู่เดิมให้โดดเด่นและกลมกลืนกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดรายได้และชื่อเสียงแก่ดอยแม่สะลองให้เป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ

ซึ่งนับจากการท่องเที่ยวได้พัฒนารูปร่างขึ้นในพื้นที่ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ทางชุมชนก็ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกท้องถิ่น เพื่อพัฒนาสถานที่ให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสร้างกิจกรรมและสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ โดยเริ่มจากการสร้างสุสานจอมพลตัวน ผู้นำชาวจีนคณะชาติที่มาตั้งรกร้างอยู่ในพื้นที่ดอยแม่สะลอง และการสร้างธรรมชาติให้สวยงามในสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นหุบเขา ด้วยการปลูกต้นพญาเสือโคร่งในพื้นที่ จนได้รับการกล่าวขานถึงว่าเป็น “ดินแดนซากุระเมืองไทย” นอกจากนั้นยังมีการสร้างสินค้าการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น ใบชา พืชผัก ผลไม้เมืองหนาวและหน่อไม้ น้ำ รวมทั้งการมีโรงเรียนภาษาจีน ก็เป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่มีเชื้อสายจีนเข้ามาเยี่ยมชม เห็นได้จากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวจีน ชาวไต้หวัน กลุ่มประเทศตะวันตกและไทยตามลำดับ นอกจากนั้นบ้านสันติคีรียังพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นอีกเรื่อยๆ อาทิ ทัวร์ม้า และทัวร์เกษตร ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางไปยังบ้านสันติคีรีค่อนข้างสะดวก และเป็นเส้นทางผ่านที่สามารถเดินทางต่อไปยังพื้นที่เที่ยวอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ได้ ตลอดจนมีที่ตั้งในลักษณะของปลายทางที่ระหว่างเส้นทางการเดินทางไปถึงเป็นที่ตั้งหมู่บ้านชุมชนชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่หลากหลายชาติพันธุ์ อันถือเป็นศักยภาพทางการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่ง ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี โดยนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังบ้านสันติคีรี ส่วนใหญ่นิยมนอนค้างคืนในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากบรรยากาศที่สวยงาม สามารถขึ้นไปดูดอกนางพญาเสือโคร่งได้ในฤดูหนาวและ ไปชมไร่ชาในฤดูร้อน และการเดินทางที่ไม่ไกลจากเมืองมากนัก

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ คุณวุฒิพงษ์ สวรรค์โชติ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สะลองนอก คุณบุญช่วย สูดยอดสำราญ กำนันตำบลแม่สะลองนอก และ คุณจำเริญ โชควัฒนา

แกนนำในหมู่บ้าน ได้อธิบายถึงข้อเด่นทางการท่องเที่ยวของหมู่บ้านสันติคีรีไว้ ได้แก่ การเป็นแหล่งชาชั้นยอด มีสภาพอากาศดีตลอดปี ในฤดูฝนมีทะเลหมอกที่สวยงาม เป็นแหล่งปลูกต้นนางพญาเสือโคร่งหรือซากุระเมืองไทย เป็นที่ศึกษาวิถีชีวิตชนเผ่าที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ หมู่บ้าน เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทิวทัศน์ รวมทั้งมีบริการอาหารญวนที่ปรุงแบบเฮลและปลอดภัย แต่ในปัจจุบันเนื่องจากการแข่งขันทางพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะใกล้เคียง ที่ต่างสร้างกิจกรรมและสินค้าทางการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด ส่งผลให้บ้านสันติคีรีประสบกับการชะลอตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวที่ซื้อโปรแกรมท่องเที่ยวจะมาเข้าหมู่บ้านเพื่อมาแวะซื้อและชิมชาเท่านั้น ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวของนักท่องเที่ยวจะไม่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในพื้นที่แล้ว ยังจะไม่สร้างความมั่นคงทางการท่องเที่ยวให้แก่พื้นที่ โดยนักท่องเที่ยวที่เลือกเดินทางมาเที่ยวบ้านสันติคีรี มักมีสาเหตุมาจากองค์ประกอบของพื้นที่ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่นมีความน่าสนใจ ชาวบ้านในพื้นที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี และมีบรรยากาศในพื้นที่อบอุ่นเป็นกันเอง ตามลำดับ ซึ่งส่วนหนึ่งมาท่องเที่ยวตามคำบอกเล่าเรื่องความสวยงามของพื้นที่ นอกจากนั้นเป็นการมาเที่ยวที่มีเหตุผลจากค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่ไม่แพงมาก และการมาท่องเที่ยวเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารวมทั้งมาทำธุรกิจ ซึ่งเป็นเหตุผลที่มีเป้าหมายนอกเหนือไปจากการมาท่องเที่ยวพักผ่อน แต่อย่างไรก็ตามจากสาเหตุการตัดสินใจมาเที่ยวบ้านสันติคีรีของนักท่องเที่ยว อาจสรุปได้ว่าบ้านสันติคีรีมีศักยภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้เช่นเดียวกันศักยภาพทางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่สวยงาม เนื่องจากสภาพทางวัฒนธรรมและสังคมของพื้นที่ถูกจัดเป็นเหตุผลในลำดับต้นๆ ของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงสาเหตุของการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในบ้านสันติคีรี

ลำดับ	สาเหตุของการมาท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนักของเหตุผล
1	สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นธรรมชาติ	4.38	มาก
2	วัฒนธรรมท้องถิ่นน่าสนใจ	4.16	มาก
3	ชาวบ้านมีมนุษยสัมพันธ์ดี	3.97	มาก
4	บรรยากาศในพื้นที่มีความอบอุ่น	3.83	มาก
5	มาตามคำบอกเล่า	3.71	มาก
6	ค่าใช้จ่ายถูก	3.33	ปานกลาง
7	เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา	3.15	ปานกลาง
8	มาเพื่อธุรกิจ	2.93	ปานกลาง

ตารางที่ 4.3 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการมาท่องเที่ยวในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวมีทั้งที่มาเป็นกลุ่มคณะและมาเองเป็นส่วนตัว โดยจำนวนใกล้เคียงกัน ร้อยละ 52.04 และ 47.06 ตามลำดับ และส่วนใหญ่มีแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่กำหนดขึ้นเองตามความต้องการ จำนวน ร้อยละ 88.00 โดยข้อมูลการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้จากเพื่อนและคนรู้จัก คำบอกเล่า และนิตยสารท่องเที่ยว จำนวนร้อยละ 64.00 , 43.00 และ 38.00 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่าการรับข้อมูลผ่านสื่ออื่น เช่น โทรทัศน์และหนังสือแนะนำเที่ยว รวมทั้งบริษัทท่องเที่ยว นอกจากนี้ในกรณีนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาโดยผ่านบริษัทท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ในจำนวน ร้อยละ 78.95 มักจ่ายค่าใช้จ่ายตามที่ใช้อย่างจริง ที่ไม่ใช่การซื้อโปรแกรมท่องเที่ยวหรือทัวร์จากบริษัทท่องเที่ยว สำหรับการพักผ่อนในพื้นที่ที่มีจำนวนนักท่องเที่ยว ร้อยละ 46.00 เคยพักค้างแรมในพื้นที่ในสถานที่พักประเภทเกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์และโรงแรม จำนวนร้อยละ 42.22, 24.44 และ 20.00 ตามลำดับ ส่วนอีกร้อยละ 13.33 พักในสถานที่อื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากการลงทุนด้านที่พักในพื้นที่โดยเป็นที่พักที่มีการพัฒนาคุณภาพการบริการอย่างดี รวมทั้งมีบรรยากาศที่สวยงาม ที่สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับการสำรวจความประทับใจจากการมาท่องเที่ยวในพื้นที่ด้านที่พักสูงถึง ร้อยละ 30.23 ส่งผลให้นักท่องเที่ยวนิยมค้างแรมในพื้นที่ อันก่อให้เกิดการใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจของชุมชน รวมทั้งยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในพื้นที่

ตารางที่ 4.4 แสดงกิจกรรมของนักท่องเที่ยวในบ้านสันติคีรี

ลำดับ	สถานการณ์	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนักของ สถานการณ์
1	การพักโฮมสเตย์ร่วมกันชาวบ้าน	3.59/4.65	มาก(3.93)
2	การรับประทานอาหารฝีมือชาวบ้านในพื้นที่	3.47/4.19	มาก(3.87)
3	การสนทนากับชาวบ้าน	3.59/4.48	มาก(3.83)
4	การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น	3.58/4.33	มาก(3.78)
5	การเลือกซื้อสินค้าท้องถิ่น	4.16/3.74	มาก(3.72)
6	การใช้เวลาพักผ่อนในพื้นที่	3.24/4.04	มาก(3.45)
7	การรับประทานอาหาร ณ โรงแรมที่พัก	2.77/2.88	ปานกลาง(2.80)

หมายเหตุ : ค่าเฉลี่ย หมายถึง ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับการเข้าร่วม : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรม

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

นอกจากนั้นในตารางที่ 4.4 ได้แสดงข้อมูลการสำรวจกิจกรรมประเภทต่างๆ ของนักท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านสันติคีรี พบว่านักท่องเที่ยวมีกิจกรรมในแง่ของวัฒนธรรมและประเพณีขณะมาท่องเที่ยวในพื้นที่ในลำดับต้น ได้แก่ การพักโฮมสเตย์ร่วมกันชาวบ้าน การรับประทานอาหารฝีมือชาวบ้านในพื้นที่ การสนทนากับชาวบ้าน การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น การได้เลือกซื้อสินค้าท้องถิ่น การใช้เวลาพักผ่อนในพื้นที่ตามลำดับ ส่วนการรับประทานอาหาร ณ โรงแรมที่พักเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทำต่ำที่สุด แสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพักผ่อนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการศึกษาหาความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตามกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนี้จากผลการสำรวจที่ได้ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยให้ความสนใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์พื้นบ้านในท้องถิ่นมากกว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนกิจกรรมอื่นๆ นักท่องเที่ยวต่างชาติจะเข้าร่วมระหว่างมาท่องเที่ยวสูงกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบกิจกรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการพักโฮมสเตย์ร่วมกันชาวบ้าน รวมทั้ง การสนทนากับชาวบ้าน การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน

4.2.3 บ้านราษฎร์รักดี

สำหรับบ้านราษฎร์รักดีตั้งอยู่บริเวณเส้นทางผ่าน เพื่อเดินทางไปยังวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า โดยไม่ได้ตั้งอยู่ในบริเวณวนอุทยาน ดังนั้น สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่จึงเห็นได้ไม่เด่นชัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักซื้อโปรแกรมทัวร์เพื่อเดินทางมายังภูชี้ฟ้าโดยเฉพาะแต่อาจมีนักท่องเที่ยวบางส่วนเท่านั้นที่เดินทางมาด้วยตนเอง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่จะแวะศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ดังนั้นชาวบ้านราษฎร์รักดีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวบนภูชี้ฟ้า จึงเป็นกลุ่มคนที่เดินทางไปทำธุรกิจท่องเที่ยวในบริเวณสามแยกบ้านหมูที่ 24 ขึ้นไปสู่ภูชี้ฟ้า ซึ่งเป็นจุดพักก่อนทางขึ้นไปยังวนอุทยานภูชี้ฟ้า เช่น ธุรกิจการบริการรถเช่าเพื่อรับนักท่องเที่ยวขึ้นไปยังภูชี้ฟ้า ที่มีทั้งรถ 4 ล้อ รถบรรทุกและรถจักรยานยนต์ รวมทั้งจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมชนเผ่าและพื้น เป็นต้น

ทั้งนี้ การท่องเที่ยวได้พัฒนาขึ้นจากการเป็นพื้นที่ยาเสพติดที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมเดินทางเข้ามาตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่ภายหลังจากการปราบปรามยาเสพติดประสบผลสำเร็จ การพัฒนาการท่องเที่ยวก็ได้เริ่มดำเนินการขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2535 และประกาศเป็นเขตพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2540 และสร้างถนนไปยังวนอุทยาน เมื่อปี พ.ศ. 2542 ซึ่งโดยรวมแล้วภูชี้ฟ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง มีเส้นทางในการเข้าถึงหลายเส้นทางและยัง

สามารถเดินทางเชื่อมโยงกับพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นได้อีกหลายแห่ง (จากการสัมภาษณ์คุณบัญชา รามศิริ นักวิชาการป่าไม้ 6 ว วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า) นอกจากนั้นในช่วงฤดูหนาวมักเกิดไฟป่าในพื้นที่ไม่เหมาะแก่การท่องเที่ยว แต่กลับเป็นข้อดีที่ทำให้พื้นที่ได้พัก และฟื้นตัวภายหลังจากเข้าฤดูฝน ซึ่งทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความสวยงามเสมอในฤดูหนาวซึ่งเป็นฤดูกาลท่องเที่ยวของทุกปี (จากการสัมภาษณ์คุณพลพล จันทรคำ บริษัทนายพล travel)

บ้านราษฎรภักดี ที่ถึงแม้ว่าจะเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง ที่มากด้วยวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ ตลอดจนอยู่ในบริเวณที่ตั้งศูนย์วัฒนธรรมชนเผ่าม้ง ที่ถือเป็นศูนย์กลางของชาวม้งที่อาศัยอยู่ในละแวกพื้นที่นั้น แต่อย่างไรก็ตามจุดเด่นทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเหล่านั้นก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้พัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้น

ผลการสำรวจสาเหตุของการมาท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้าจากนักท่องเที่ยวในตารางที่ 4.5 พบว่า สภาพของพื้นที่ที่เป็นเหตุผลของการมาเที่ยวบ้านราษฎรภักดีของนักท่องเที่ยวได้แก่ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านในท้องถิ่นรอบๆ จุดท่องเที่ยวภูชี้ฟ้ามีมนุษย์สัมพันธ์ดี บรรยากาศในพื้นที่มีความอบอุ่นเป็นกันเอง มาตามคำบอกเล่า วัฒนธรรมท้องถิ่นน่าสนใจ ค่าใช้จ่ายถูก มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาและการทำธุรกิจ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในประเด็นของวัฒนธรรมในท้องถิ่นไม่ใช่สาเหตุหลัก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เน้นสภาพธรรมชาติ ทิวทัศน์ที่สวยงามเป็นจุดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว นอกจากนั้นหมู่บ้านต่างๆ ก็ตั้งอยู่นอกพื้นที่วนอุทยานฯ ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนกลายเป็นทางผ่านของการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในวนอุทยานฯ ประกอบกับนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อชุมชนรอบๆ พื้นที่มากนัก การท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงขาดโอกาสในการเรียนรู้และสัมผัสกับวิถีชีวิต สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ซึ่งให้ข้อมูลว่ามีนักท่องเที่ยวบางส่วนที่ให้ความสนใจต่อวัฒนธรรมและประเพณีของชนเผ่า โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่นิยมเดินเท้าขึ้นมายัง วนอุทยานฯ และแวะท่องเที่ยวในหมู่บ้านในรูปของการศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมและสภาพสังคมของชุมชน

ตารางที่ 4.5 แสดงสาเหตุการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าที่เป็น

ลำดับ	สาเหตุของการมาท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนักของเหตุผล
1	สิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นธรรมชาติ	4.44	มาก
2	ชาวบ้านมีมนุษยสัมพันธ์ดี	3.92	มาก
3	บรรยากาศในพื้นที่มีความอบอุ่น	3.82	มาก
4	มาตามคำบอกเล่า	3.73	มาก
5	วัฒนธรรมท้องถิ่นน่าสนใจ	3.60	มาก
6	ค่าใช้จ่ายถูก	3.24	ปานกลาง
7	เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา	2.98	ปานกลาง
8	มาเพื่อธุรกิจ	2.61	ปานกลาง

ส่วนรูปแบบการมาท่องเที่ยวในพื้นที่ ร้อยละ 50.50 มาเป็นกลุ่มคณะ ได้แก่ การเดินทางมากับบริษัทท่องเที่ยว และร้อยละ 47.50 เดินทางมาเองเป็นส่วนตัวโดยประเภทของบริษัทท่องเที่ยวที่ใช้บริการ ร้อยละ 4.39 ต้องจ่ายค่าบริการล่วงหน้า และร้อยละ 95.61 มีลักษณะเป็นแบบจ่ายตามจริง นอกจากนั้นนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังนิยมพักค้างแรมในพื้นที่ เป็นจำนวนร้อยละ 62.00 โดยสถานที่พักแรมที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้าพัก ได้แก่ เกสต์เฮาส์ โรงแรมและโฮมสเตย์ จำนวนร้อยละ 35.48 8.06 และ 6.45 ตามลำดับ ส่วนอีกร้อยละ 50.00 มักอาศัยการกางเต็นท์พักในพื้นที่ท่องเที่ยว เนื่องจากที่พักในแหล่งท่องเที่ยวในความรับผิดชอบของที่ทำกรวนอุทยานฯ ภูชี้ฟ้ายังไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้บริการ ส่วนที่พักจากการลงทุนของผู้ประกอบการและชาวบ้านที่สร้างขึ้นก็มักตั้งอยู่ห่างจากจุดท่องเที่ยว ประกอบกับสภาพแหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งประชาสัมพันธ์ความสวยงามตามธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้นการพักแรมจึงมีความสะดวกและสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า จึงได้รับความนิยมสูงกว่าการพักในที่พักประเภทอื่น

สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ส่วนใหญ่ร้อยละ 99.00 ของนักท่องเที่ยววางแผนกำหนดกิจกรรมเอง และร้อยละ 1.00 มีการกำหนดกิจกรรมโดยบริษัทท่องเที่ยว โดยแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้มาจากเพื่อนและคนรู้จัก คำบอกเล่า และนิตยสารท่องเที่ยว จำนวนร้อยละ 52.00 , 45.00 และ 35.00 ตามลำดับ ส่วนการทราบข้อมูลผ่านสื่ออื่น เช่น โทรทัศน์และหนังสือนิตยสาร รวมทั้งบริษัทท่องเที่ยว มีเพียงจำนวน ร้อยละ 8 เท่านั้น

ตารางที่ 4.6 แสดง กิจกรรมของนักท่องเที่ยวในวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า

ลำดับ	สถานการณ์	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนักของ สถานการณ์
1	การใช้เวลาพักผ่อนในพื้นที่	3.57/3.67	มาก(3.62)
2	การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่น	3.49/3.67	มาก(3.58)
3	การรับประทานอาหารเช้าที่บ้านในพื้นที่	3.46/3.33	มาก(3.40)
4	การได้เลือกซื้อสินค้าท้องถิ่น	3.41/3.33	ปานกลาง(3.37)
5	การรับประทานอาหารเช้า ณ โรงแรมที่พัก	3.28/3.33	ปานกลาง(3.31)
6	การสนทนากับชาวบ้าน	3.09/3.33	ปานกลาง(3.21)
7	การได้พักโฮมสเตย์ร่วมกับชาวบ้าน	2.55/3.50	ปานกลาง(3.03)
รวม		3.26/3.45	ปานกลาง(3.27)

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย หมายถึง ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับการเข้าร่วม : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรม

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

นอกจากนี้จากผลการสำรวจรูปแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ทำระหว่างการมาท่องเที่ยวพื้นที่ท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ในตารางที่ 4.6 พบว่า นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมตามข้อสำรวจในระดับปานกลาง โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติทำกิจกรรมดังกล่าวสูงกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย ทั้งนี้ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวนิยมทำมาก ได้แก่ การพักผ่อน การเรียนรู้วัฒนธรรม/ประเพณีท้องถิ่นและการรับประทานอาหารเช้าที่บ้านในพื้นที่ ตามลำดับ ส่วนการซื้อสินค้าท้องถิ่น การรับประทานอาหารเช้า ณ โรงแรมที่พัก การสนทนากับชาวบ้านและการพักโฮมสเตย์ร่วมกับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์ในส่วนนี้ในระดับปานกลาง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ไม่มีการจัดไว้บริการโดยวนอุทยานฯ และมีจำนวนน้อยมากสำหรับกิจกรรมดังกล่าวจากผู้ประกอบการในพื้นที่ ในกรณีของที่พัก ส่วนการสนทนากับชาวบ้านที่เกิดขึ้นน้อย มีสาเหตุมาจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังขาดการเปิดโอกาสให้ชุมชนรอบๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ตลอดจนขาดการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวรองของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวหลักตามนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวในวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า บ้านราษฎรภักดีเป็นเพียงทางผ่านที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวใดๆ เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านในหมู่บ้านกับนักท่องเที่ยว ยกเว้นชาวบ้านที่เดินทางไปประกอบอาชีพบริการ ค้าขายบริเวณภูชี้ฟ้า ที่อาจจะได้ติดต่อพูดคุยหรือสัมผัสกับนักท่องเที่ยวบ้าง

4.3 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนมีหรือไม่ อย่างไร

4.3.1 บ้านหาดไคร้

ปัญหาการพัฒนาการท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้ มักเกิดจากขาดการประชาสัมพันธ์ และความล้มเหลวของการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่ เนื่องจากจำนวนปลาบึกในน่านน้ำและไกลลดลง อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพระบบนิเวศจากการสร้างเขื่อนของประเทศจีน รวมทั้งความสกปรกและตะกอนลำนํ้าที่เกิดจากการเดินเรือสินค้าของจีน อันมีผลต่อปริมาณไกลในน้ำโขงด้วยเช่นกัน เช่นเดียวกันกับรายได้จากการรับจ้างออกเรือข้ามฝากและจำนวนเรือหางยาวที่ลดลงตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลง และการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศลาวที่มีศักยภาพเหนือกว่า รวมทั้งการจัดงานในช่วงเวลาเดียวกันบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำโขงในฝั่งไทย ทำให้เกิดการแย่งชิงนักท่องเที่ยว และช่วงเวลาการออกเรือข้ามฝากไม่แน่นอนไม่มีมาตรฐาน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถวางแผนการท่องเที่ยวและบริหารเวลาในการเดินทางได้ นอกจากนั้นธุรกิจการบริการยังตั้งราคาค่าบริการไว้ค่อนข้างสูงมาก เช่น ราคาที่พักและราคาอาหาร ทำให้นักท่องเที่ยวมันิยมใช้จ่ายเงินในพื้นที่ ทั้งๆ ที่อาหารจากปลาบึกเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการเดินทางมาลิ้มลองรสชาติ

เนื่องจากสภาพการณ์ของการท่องเที่ยวในพื้นที่ตกอยู่ในภาวะซบเซา จำนวนนักท่องเที่ยวลดน้อยลง จึงก่อให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่ ที่ยึดอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก นอกจากนั้นชาวบ้านยังเห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ได้รับเอาใจใส่จากหน่วยงานภาครัฐเท่าที่ควร เช่น การขาดสถานที่ขายสินค้าชุมชนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาวิถีชีวิตของชาวบ้าน และพิพิธภัณฑ์ปลาบึกที่สร้างขึ้น ปัจจุบันถูกปล่อยให้อับร้าง โดยไม่ได้รับการดูแลรับผิดชอบจากหน่วยงานใดๆ

4.3.2 บ้านสันติคีรี

ปัญหาและอุปสรรคของพื้นที่ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ในภาพรวม คือ การท่องเที่ยวในพื้นที่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ แหล่งข้อมูลและแผนที่การท่องเที่ยวในพื้นที่ให้กับนักท่องเที่ยว และไม่มีแผนการทำตลาดการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ เช่น ขาดการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดทั้งปี ส่งผลให้ไม่มีแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ได้นอกฤดูการท่องเที่ยว รวมทั้งขาดเทคนิคการนำเสนอศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่ นอกจากนั้นยังมีปัญหาในด้านการบริการที่ดี ขาดการดูแลนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง รวมทั้งขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ในพื้นที่ โดยเฉพาะการร่วมมือในลักษณะกลุ่มของชาวบ้านในพื้นที่ ที่ขาดความสามัคคี จึงทำให้องค์กรการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดความไม่เข้มแข็งไม่สามารถดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จได้

ประกอบกับอายุของต้นนางพญาเสือโคร่งมีมากขึ้นและขาดการเอาใจใส่ ส่งผลให้ไม่สามารถผลิดอกให้สวยงามมากมายเช่นเดียวกับแต่ก่อน นอกจากนั้นบ้านสันติคีรียังประสบกับปัญหาการเดินทางไปถึง ซึ่งเป็นทางแคบและลาดชัน ผู้ที่ไม่คุ้นเคยจะเดินทางเข้าไปค่อนข้างลำบาก ต่างจากพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นที่สามารถเดินทางเข้าไปได้สะดวกกว่า รวมทั้งการขึ้นลงของจำนวนนักท่องเที่ยวตามฤดูกาลท่องเที่ยว ที่พบว่าจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเฉพาะในช่วงฤดูการท่องเที่ยวเท่านั้น ส่วนในช่วงฤดูร้อนก็แทบจะไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเลย

เช่นเดียวกับคุณภาพของบุคลากรในชุมชนต่อการให้บริการทางการท่องเที่ยว ที่ยังไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังไม่เข้าใจถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวและการบริการมากนัก โดยเฉพาะในกลุ่มชาวเขาที่อาศัยอยู่รอบๆ หมู่บ้านที่เข้ามาจำหน่ายของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างไม่มีระเบียบวินัย การจำหน่ายสินค้าในราคาสูงเกินความเป็นจริงและการเรียกร้องค่าตอบแทนในทุกกรณีโดยปราศจากการให้ด้วยน้ำใจ เช่น การถ่ายรูป ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรำคาญแก่นักท่องเที่ยว และส่งผลต่อชื่อเสียงของพื้นที่ให้เป็นไปในแง่ลบได้ในที่สุด นอกจากนั้นในการกระจายส่วนแบ่งทางการตลาดทางการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มักจะกระจุกอยู่เฉพาะผู้ที่มีความสามารถในการเชิงธุรกิจ แม้แต่การแวะซื้อใบชาของนักท่องเที่ยวก็แวะเฉพาะบางจุดที่มีการผูกขาดกับบริษัททัวร์ นักท่องเที่ยวไม่มีโอกาสเดินเลือกซื้ออย่างอิสระ ที่มีผลต่อการร่วมมือพัฒนาและยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น (สัมภาษณ์นายจาวฮู่ยั้ง ชาวบ้านสันติคีรี)

4.3.3 บ้านราษฎร์ภักดี

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังรายละเอียดข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ไม่สามารถกระจายลงมาถึงชาวบ้านในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึงทุกหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นทางอ้อมหรือทางตรง ซึ่งอาจทำได้โดยการนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนเผ่ามาเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยว ที่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งทางสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ดีกว่าการปล่อยปละละเลย และมุ่งเน้นเฉพาะการเร่งสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นโดยไม่ได้สนใจสิ่งที่มีอยู่เดิม นอกจากนั้นปัญหาอื่นที่พบ ได้แก่ การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างหนักที่อาจส่งผลให้ธรรมชาติเกิดการเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากขาดการบริหารจัดการที่ดีและมีคุณภาพ รวมทั้งในช่วงฤดูการท่องเที่ยวที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวมากกว่า

ความสามารถในการรองรับทางพื้นที่ ตลอดจนการขาดจุดจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมที่จัดไว้เฉพาะ ไม่ต้องเดินเร่จำหน่าย และความสามารถในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

4.4 ชุมชนมีทัศนคติต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นอย่างไร

4.4.1 บ้านหาดไคร้

ชาวบ้านหาดไคร้ส่วนใหญ่ไม่มีท่าทีปฏิเสธการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ หากยังให้การยอมรับและพร้อมที่จะตอบสนองให้ความร่วมมือต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้น ภายใต้การคาดหวังต่อรายได้และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และในภาพรวมชาวบ้านยังให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น การท่องเที่ยวที่ชาวบ้านต้องการให้เกิดขึ้นในพื้นที่ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ ที่ให้การศึกษาวถีชีวิตการจักสานและการล่าปลาบึก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมในชุมชน ที่อาจจัดขึ้นเป็นเทศกาลจักสานและเทศกาลปลาบึกให้มีความใหญ่โตสามารถดึงดูดและบอกเรื่องราววิถีการดำรงชีวิตของชาวหาดไคร้และลำนาน้อยได้อย่างชัดเจน รวมทั้งการพัฒนาศูนย์จำหน่ายสินค้าหัตถกรรมและผลิตผลจากทรัพยากรพื้นบ้าน โดยการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง และจัดสร้างสัญลักษณ์ของเมืองท่องเที่ยว จากจุดเด่นเรื่องปลาบึก เช่น การทำอนุสาวรีย์ปลาบึก หรือภาพปั้นนูนต่ำตามจุดหลักกิโลเมตรแสดงเขตเมืองไทย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

4.4.2 บ้านสันติคีรี

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยินดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีขึ้นในชุมชนโดยมุ่งเน้นเฉพาะด้าน การเพิ่มขึ้นของรายได้จากการจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว เกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และสร้างกลุ่มสำหรับบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้าน ตลอดจนช่วยวางแผนสร้างงานให้กับหมู่บ้านโดยไม่ควรสมมุติหรือสร้างประเพณีประดิษฐ์ขึ้นมาแต่ควรให้เป็นไปตามประเพณี แล้วใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟู เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีนั้นๆ

4.4.3 บ้านราษฎร์รักดี

ชาวบ้านในบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเนื่องจากต้องการรายได้ที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการจัดที่พักรองรับนักท่องเที่ยวแบบ Home stay รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆที่สามารถสื่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ ตลอดจนการพัฒนาสินค้าหัตถกรรม และการฟื้นฟูขนบธรรมเนียม เพื่อจัดการแสดงวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ทางหมู่บ้านได้เริ่มทำโครงการจัดที่พักแบบ Home stay ไว้ที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน โดยเป็นโครงการนำร่องให้เด็กนักเรียนเป็นผู้ดำเนินการ

4.5 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร

4.5.1 บ้านหาดไคร้

ในพื้นที่บ้านหาดไคร้ มีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มรักษ์เชียงของ ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนหลากหลายสาขา ทั้งชาวบ้าน ข้าราชการ นักธุรกิจ ผู้ประกอบการ ที่ห่วงใยต่อสภาพแวดล้อมและสังคมที่กำลังเสื่อมโทรมลงในพื้นที่ริมชายฝั่งแม่น้ำโขง ในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยจัดตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ปี 2538-2539 ซึ่งคุณนิวัฒน์ ร้อยแก้ว หรือที่ใครๆรู้จักดีในนามของ “ครูตี๋” ผู้ประสานงานและแกนนำในการทำกิจกรรมร่วมกันของ “กลุ่มรักษ์เชียงของ” ได้เล่าถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มไว้ดังนี้

- 1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติในอำเภอเชียงของ
- 2) เพื่อเป็นสถานที่รวมกลุ่ม พบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
- 3) เพื่อนำเสนอข้อคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและจัดระเบียบการสรางสภาวะแวดล้อมที่ดีต่อท้องถิ่นและชุมชนในระยะยาว

ในรายละเอียดกิจกรรมของกลุ่มรักษ์เชียงของที่ดำเนินการไปแล้วได้แก่ โครงการรักษาดอยหลวง ในปี 2538-2539 ที่สนับสนุนให้ชาวบ้านรักษาดอยหลวง พื้นที่หมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง บ้านทุ่งน่าน้อย ต.เวียง อ.เชียงของ และในปี 2539 ร่วมมือกับชมรมปลาบึกและ

สำนักงานอำเภอเชียงของจัดทำ **โครงการรักษาลาบึก รักษาเชียงของ** เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนริมฝั่งโขง ตลอดจนร่วมรณรงค์สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ในปี พ.ศ. 2540 และร่วมกิจกรรมเครือข่ายประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ร่วมกับชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำอิงและโครงการแม่น้ำและชุมชน ในปี 2541-2545 โดยมีเป้าหมายเดียวกันในการดูแลรักษาธรรมชาติร่วมกับชุมชนริมน้ำโขงภายใต้ชื่อ “เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงล้านนา” (สัมภาษณ์นายสมเกียรติ เขื่อนเชียงสา)

โดยกลุ่มรักษ์เชียงของ ให้ความเห็นว่าพื้นที่อำเภอเชียงของ มีศักยภาพด้านพื้นที่สภาพภูมิศาสตร์ ความงดงามของธรรมชาติ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ และเมืองโบราณที่มีประวัติเก่าแก่ช้านาน ทำให้ลุ่มน้ำโขงตอนบนบริเวณชายแดน ไทย-ลาว ในเขตอำเภอเชียงของมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเป็นอย่างยิ่ง แต่การท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้นนำเสนอแต่น้ำโขง การข้ามไปเยือนฝั่งไปเยือนหลวงพระบางจนมองข้ามความสำคัญของการให้ความหมายต่อคนและพื้นที่ ความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากร ที่ทำให้การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นไม่ยั่งยืน ทั้งยังเป็นการรุกรานครอบงำท้องถิ่นด้วยอำนาจเงิน อำนาจวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ท้องถิ่นเสื่อมโทรมลงในที่สุด ทางกลุ่มจึงได้เริ่มทำโครงการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1) เพื่อรณรงค์เผยแพร่เรื่องนิเวศ วัฒนธรรมและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาในพื้นที่น้ำโขง และ 2) เพื่อระดมทุนในการทำงานรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง โดยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 3 โปรแกรม คือ ล่องเรือเชียงของสู่หลวงพระบาง - เชียงของ - เวียงแก่น และล่องน้ำอิง

ซึ่งจากสถานการณ์การท่องเที่ยวดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มได้เข้าร่วมมือกับทางชมรมการท่องเที่ยวเชียงของ โดยการรวบรวมข้อมูลด้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแม่น้ำโขงไว้ อาทิเช่น ระบบนิเวศน์ริมน้ำโขง องค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง ความรู้เกี่ยวกับลากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเข้าถึงพรรณพืชแม่น้ำโขง เครื่องมือหาปลาพื้นบ้าน เกษตรริมโขง รวมทั้งสังคม วัฒนธรรมของคนริมโขง เพื่อนำมาเชื่อมโยงให้คนในพื้นที่ถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ให้กับ ผู้มาเยือน โดยคาดหวังว่านักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้ผ่านคนท้องถิ่น และได้รู้จักคนริมโขงมากขึ้นกว่าลักษณะการท่องเที่ยวแบบเดิมที่ผ่านมา

นอกจากนั้นในชุมชนบ้านหาดไร่ยังมีชมรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิ ชมรมการท่องเที่ยว ชมรมร้านอาหาร ชมรมไก่และชมรมลากับ ซึ่งมีการบริหารจัดการโดยภาคเอกชน จากการรวมกลุ่มของคนที่เกี่ยวข้องกับชมรมนั้นๆ เช่น ร้านค้า บริษัททัวร์และธุรกิจ

โรงแรม รวมทั้งชมรมแม่บ้านเกษตร ที่เป็นผู้ผลิตสินค้าการท่องเที่ยวโดยเฉพาะจากไก่หรือสำหรับแม่ไก่ ซึ่งเป็นการพัฒนาพื้นที่ขึ้นชื่อของชาวหาดไคร้ ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านกับแม่ไก่ได้เป็นอย่างดี โดยได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในส่วนของเพาะพันธุ์ไก่ และกรมประมงในเรื่องการเพาะพันธุ์ปลาบึก หรือเทศบาลตำบลเวียงเชียงของ ที่จัดทำพิพิธภัณฑ์ปลาบึกไว้ให้เป็นที่พักศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ ถึงแม้ว่าใน 2 ส่วนหลังจะไม่ได้ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก

สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น เทศบาลตำบลเวียงเชียงของ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบการพัฒนาในด้านต่างๆ ในพื้นที่ โดยในปัจจุบันทางเทศบาลได้มุ่งการพัฒนาในด้านสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยว รวมทั้งการดำเนินการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ปลาบึก ที่ต้องมีการซ่อมแซมปรับปรุงให้คงสภาพตลอดเวลา นอกจากนั้นในแต่ละปีงบประมาณได้มีการจัดการอบรมความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว แต่เนื่องจากความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณ ทำให้ผลการอบรมที่ได้ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ชาวบ้านไม่ได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้เท่าที่ควร ทั้งนี้ทางเทศบาลตำบลเวียงเชียงของเห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหาดไคร้ จำเป็นต้องแฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนไว้ในเนื้อหากิจกรรมการท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้น ชาวบ้านถึงจะยอมรับและร่วมมืออย่างเต็มที่ (สัมภาษณ์คุณอัมพรพรณิ ดวงเกิด เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เทศบาลตำบลเวียงเชียงของ)

ส่วนสำนักงานภาคเหนือเขต 2 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่มากนัก เนื่องจากพื้นที่บ้านหาดไคร้เป็นเพียงสถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเพื่อต่อวีซ่า หรือทำวีซ่าเพื่อเดินทางไปยังประเทศลาวเท่านั้น อีกทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นหน้าที่รับผิดชอบของท้องถิ่นผู้รับผิดชอบพื้นที่ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชาวบ้านจะเห็นถึงศักยภาพทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนก็ตาม แต่สำหรับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ จังหวัดเชียงรายกลับไม่มีการเข้ามาสำรวจพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากบ้านหาดไคร้ไม่จัดเป็นพื้นที่หลักในการพัฒนาการท่องเที่ยว สอดคล้องกับความคิดเห็นของบริษัทนำเที่ยว ที่เห็นว่าบ้านหาดไคร้เป็นเพียงเส้นทางผ่านไปยังประเทศลาวทางเมืองห้วยทราย พิพิธภัณฑ์ปลาบึกที่จัดทำขึ้นก็ไม่ได้มีการดูแลจนสามารถนำมาใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ จึงอาจกล่าวได้โดยสรุปว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้ ยังไม่ถูกดึงศักยภาพการเป็นทางผ่านเพื่อจะไปต่อยังประเทศลาว หรือเป็นทางต่อมาจากภูชี้ฟ้า ซึ่งน่าจะมีอะไรให้แวะชมมากกว่านี้ ที่สามารถพัฒนาเป็นจุดพักนักท่องเที่ยวโดยการสร้างจุดสนใจให้นักท่องเที่ยวแวะก่อนที่จะเดินทางข้ามไปฝั่งลาว แต่ในปัจจุบันบ้านหาดไคร้จึงเป็น

เพียงเมืองเล็กๆ ธรรมดาที่ไม่มีอะไรน่าสนใจ สำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งไม่มีการกระจายผลประโยชน์ลงสู่ชาวบ้านอย่างทั่วถึง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นพบเฉพาะในส่วนของผู้ประกอบการรายใหญ่ และบริษัททัวร์จากภายนอกเท่านั้น (สัมภาษณ์ คุณพลพล จันทรคำ เจ้าของบริษัท นายพล travel คุณสงกรานต์ คุณณา (มาวิน) เจ้าของบริษัท ฟ้าหลวง คาร์เร้นท์ แอนด์ ทราเวล คุณอดุลย์ เตชะปิตุ เจ้าของร้านรถเช่าสี่ล้อน้ำกรณ คุณสุชาติ มาติ๊ะ เจ้าของร้านรถเช่า วีอาร์ คาร์เร้นท์ คุณปิยนุช จันทรพงษ์งาม เจ้าของยุทธนาคาร์เร้นท์ คุณสุกัญญา มานะกิจ มัคคุเทศก์ และเจ้าของธุรกิจรถเช่า บริษัท kochaporn travel & service และคุณกาญจนา จันตา มัคคุเทศก์ เฉพาะพื้นที่ บริษัท kochaporn travel & service)

4.5.2 บ้านสันติคีรี

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่มีลักษณะคือ ชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมักมีบทบาทเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด เช่น การลงทุนด้านที่พักของผู้ประกอบการในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันมีทั้งสิ้น 9 แห่ง (คูนายพลรีสอร์ท แม่สลองรีสอร์ท แม่สลองวิลล่า โรงแรมชินเซ อาซาเกสเฮาส์ โรงแรมโกลด์เดนดาร์กอน และโรงแรมแม่สลอง เซ็นทรัลฮิลล์) ที่เป็นของคนต่างถิ่น เพียง 1 แห่ง (ดอยหมอกดอยไม้) นอกจากนั้นยังมีการลงทุนในธุรกิจใบชาที่ถือเป็นสินค้าการท่องเที่ยวที่สำคัญในพื้นที่ โดยลงทุนจะกระจุกอยู่เฉพาะในกลุ่มชาวบ้านที่มีฐานะและใช้แรงงานจากชนเผ่าอื่นๆ ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รอบๆ บ้านสันติคีรี ไม่ได้เกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อลงทุน ยกเว้นแม่สลองรีสอร์ทที่พัฒนามาจากการก่อตั้งสหกรณ์การเกษตรแม่สลองในยุคบุกเบิกหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวยังปรากฏอยู่แต่ขาดการบริหารจัดการและดำเนินการให้เกิดความต่อเนื่อง ส่วนชาวบ้านในกลุ่มอื่นๆ จะมีส่วนเกี่ยวข้องเพียงเล็กน้อย เช่น ธุรกิจร้านค้าเบ็ดเตล็ด การจำหน่ายใบชา จักรยานยนต์รับจ้าง เป็นต้น

สำหรับหน่วยงานจากภายนอกที่เข้ามามีส่วนช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ ที่ได้พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น การจัดงานมหัศจรรย์ชา ชากระบะบาน อาหารชนเผ่า ดอยแม่สลอง ครั้งที่ 10 โดยมุ่งเน้นไปที่การปรุงอาหาร ที่ทำให้เกิดความน่าสนใจที่เปลี่ยนไปจากเดิม นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองนอก ในการจัดพื้นที่และสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่นการปลูกต้นนางพญาเสือโคร่งเพิ่มเติม อบรมเพิ่มศักยภาพในการดำเนินการท่องเที่ยวให้แก่บุคลากร ชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ที่ได้เลือกบ้านสันติคีรีเป็น 10 หมู่บ้านนำร่อง ในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP ร่วมกับสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยสนับสนุนการจัดภูมิทัศน์

จัดสถานที่จำหน่ายสินค้า อบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การให้สินเชื่อเพื่อต่อยอดการท่องเที่ยวและการบริการ เช่น การทำร้านอาหาร ที่พัก เป็นต้น รวมทั้งการพัฒนาสินค้า OTOP ให้มีคุณภาพเป็นสินค้าการท่องเที่ยว โดยเน้นไปที่ “ใบชา” ที่ได้จัดทำเป็นยุทธศาสตร์ และแผนงานโครงการจัดหมู่บ้าน “ชา ชีดี” ขึ้น ซึ่งเป็น 1 ใน 3 ของหมู่บ้านเป้าหมายในจังหวัดเชียงราย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณเสริฐ ไชยานันตา เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 6 ว ศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ จังหวัดเชียงราย)

4.5.3 บ้านราษฎร์รักดี

ในกรณีของบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านราษฎร์รักดียังไม่มีความชัดเจนมากนัก และพบว่า ยังขาดการร่วมมือเพื่อการพัฒนาให้เป็นไปทิศทางเดียวกัน แต่ปรากฏในลักษณะของต่างคนต่างทำ อาทิเช่น การจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าบริเวณพื้นที่ท่องเที่ยวของวนอุทยานภูชี้ฟ้า ที่ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและชุมชนผู้ประกอบการในพื้นที่ ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องและต้องการเข้ามาจำหน่ายสินค้าให้นักท่องเที่ยว ทั้งนี้บทบาทของวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าจะทำหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่ จัดระเบียบผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวที่มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่

แต่อย่างไรก็ตามชุมชนในพื้นที่ก็ได้พยายามสร้างอำนาจการต่อรองและบทบาทของตนเองให้เกิดขึ้น โดยการรวมกลุ่มตามอาชีพและบทบาททางการท่องเที่ยวของตน อาทิ กลุ่มผู้บริการรถโดยสาร เช่นเดียวกันกับโรงเรียนประจำชุมชนที่มีความพยายามส่งเสริมการบริการที่พักแบบ “โฮมสเตย์” ขึ้นในบริเวณโรงเรียน โดยให้นักเรียนซึ่งเป็นบุตรหลานของชาวบ้านได้สร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว แต่ในปัจจุบันยังคงอยู่ในระยะเริ่มต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นการพัฒนาที่วางแผนจากส่วนกลาง โดยมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการ ในรูปของการประชาสัมพันธ์ตามนโยบาย “Unseen Thailand” ร่วมกับวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ซึ่งอยู่ในบทบาทเจ้าของพื้นที่และเป็นผู้บริหารจัดการ วางแผนเชิงพื้นที่

ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลต้าบเต่า พบว่า มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเฉพาะในด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคโดยเฉพาะถนนเพื่อพัฒนาความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ส่วนบทบาทด้านอื่นๆ ในฐานะขององค์กรยังไม่มี ความชัดเจน แต่พบว่าสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และเจ้าหน้าที่บางส่วนได้เข้ามาลงทุนในฐานะผู้ประกอบการด้านที่พัก การขนส่งและจำหน่ายสินค้า ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมใน

ระดับบุคคลมากกว่าในระดับองค์กร นอกจากนั้นพบว่ายังมีผู้ประกอบการทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ได้เข้ามาลงทุนในธุรกิจที่พักแรมในบริเวณรอบๆพื้นที่ รองรับนักท่องเที่ยว

4.6 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่มีความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไร

4.6.1 บ้านหาดไคร้

การพัฒนาการท่องเที่ยวในบ้านหาดไคร้ ในความคิดเห็นของกลุ่มรักษ์เชียงใหม่เห็นว่ายังไม่มีควมยั่งยืนเท่าที่ควร เนื่องจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นไม่ได้สนับสนุนให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและวางแผน รวมทั้งไม่ได้นำศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมมาใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนา แต่เป็นการท่องเที่ยวที่ปรุงแต่งขึ้นจากคนนอกโดยเอาวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนเป็นจุดขาย เช่นเดียวกันกับชาวบ้านในพื้นที่ที่เห็นว่านโยบายการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่เน้นการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์พื้นที่ยังไม่มีอย่างต่อเนื่อง ทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นหยุดชะงัก กระทั่งชาวบ้านและผู้ประกอบการในธุรกิจการท่องเที่ยว ตลอดจนไม่สามารถแข่งขันกับพื้นที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งมีรูปแบบและพื้นฐานทางทรัพยากรการท่องเที่ยวเหมือนกัน ส่วนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งบริษัทรถเช่าและบริษัทนำเที่ยว เห็นว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่สามารถแข่งขันและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เท่าที่ควร ตลอดจนค่าบริการ ค่าอาหารและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่นักท่องเที่ยวต้องใช้ในพื้นที่ยังถูกตั้งราคาไว้สูงเกินไป ทำให้บ้านหาดไคร้ไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบันบ้านหาดไคร้จึงเป็นได้เพียงทางผ่านในการเดินทางของนักท่องเที่ยวเท่านั้น

อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านหาดไคร้ส่วนใหญ่ยังคงคาดหวังว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดผลประโยชน์และสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชน หากรูปแบบและการพัฒนาสอดคล้องกับพื้นฐานทางทรัพยากรในพื้นที่และความต้องการของชุมชน รวมทั้งต้องการให้การท่องเที่ยวในพื้นที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม

4.6.2 บ้านสันติคีรี

ในกรณีของความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านสันติคีรีของชุมชนในพื้นที่ เห็นว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านทั้งทางตรง จากการทำธุรกิจการท่องเที่ยว ที่พักแรม ร้านอาหารและการบริการอื่นๆ รวมทั้งรายได้ทางอ้อมจากการ

จำหน่ายสินค้าการเกษตรและการทำอุตสาหกรรมเบา เป็นต้น แต่ในสถานการณ์การแข่งขันทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ชุมชนเริ่มรู้สึกได้ว่าการท่องเที่ยวในชุมชนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนารูปแบบและการบริการให้มีประสิทธิภาพ ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากกว่าพื้นที่ที่มีฐานทรัพยากรใกล้เคียงกัน ทั้งในรูปของการปรับปรุงภูมิทัศน์ การพัฒนาสินค้าชุมชนและการบริการ เช่นเดียวกันกับความเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองนอก ที่สนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อกระจายรายได้แก่ชุมชน

ส่วนชุมชนอาข่าที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ ซึ่งเป็นแรงงานในการผลิตสินค้าทางการเกษตรและการบริการทางการท่องเที่ยว ที่เจ้าของกิจการส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านสันติคีรี มีความเห็นว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกระจุกตัวอยู่เฉพาะในกลุ่มของชาวบ้านสันติคีรี โดยไม่กระจายอย่างทั่วถึงในทุกส่วนของพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ถึงแม้ว่าตนจะเป็นผู้ดำเนินกิจการท่องเที่ยวเองก็ตามก็ไม่ได้มีการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนเห็นว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่า

4.6.3 บ้านราษฎร์รักดี

ในสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่า ชาวบ้านราษฎร์รักดีแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เห็นด้วยกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากมีรายได้จากธุรกิจการบริการทางการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าจะเห็นว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่เกิดการกระจายรายได้อย่างไม่ทั่วถึง โดยกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มชุมชนหมู่ที่ 24 ซึ่งตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้ามากกว่าบ้านราษฎร์รักดี และยังเห็นว่าชุมชนหมู่ที่ 24 มักได้รับสิทธิในการเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวที่มากกว่าตนเองก็ตามส่วนชาวบ้านอีกกลุ่มยังไม่ได้มีความเห็นใดๆต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ทั้งยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น แต่มีแนวโน้มว่าจะเห็นว่าการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน แต่การท่องเที่ยวอาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและการแข่งขันระหว่างชุมชนซึ่งเคยอยู่ในเครือญาติเดียว

ส่วนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าเห็นว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่จำเป็นต้องได้รับการจัดการให้มีคุณภาพมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งในด้านการให้บริการ การจัดพื้นที่พักผ่อนและการจัดสถานที่ให้เป็นระเบียบมากกว่าเดิม ตลอดจนการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวให้ไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

4.7 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต่อชุมชนหรือไม่ และอย่างไร

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนส่วนใหญ่ ถูกมองว่ามีสาเหตุหลักจากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในชุมชนที่มีรูปแบบวัฒนธรรมและลักษณะทางชาติพันธุ์ที่เป็นเอกลักษณ์และถูกนำไปใช้เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนที่ก่อให้เกิดสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมแปรเปลี่ยนไปจากเดิม แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจจะไม่สามารถสรุปได้ว่ามีสาเหตุมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะเปิดโดยมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกและการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการซึมซับลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีแตกต่างเข้ามาในชุมชน อันก่อให้เกิดการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ จึงอาจสรุปได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเพียงสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเร็วขึ้น อย่างไรก็ตามจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาได้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนทั้งทางบวกและทางลบในระดับที่ต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.7.1 บ้านหาดไคร้

สภาพสังคมดั้งเดิมของบ้านหาดไคร้ มีลักษณะเป็นสังคมชนบท มีวิถีการดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องกับทรัพยากรในแม่น้ำโขง ทั้งในแง่ของการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงชีพและการประกอบอาชีพ ทั้งในรูปของการเกษตรและการประมง ตลอดจนถึงประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น และเนื่องจากทรัพยากรในพื้นที่ที่มีอยู่เหลือเฟือ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในชุมชนมีลักษณะเป็นแบบเครือญาติ บนพื้นฐานการอะลุ่มอล่วย ประนีประนอมและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในลักษณะต่างตอบแทนเป็นหลัก เช่นเดียวกันกับประเพณีและความเชื่อในชุมชน ที่แสดงออกถึงความผูกพันระหว่างชาวบ้านและแม่น้ำโขง อาทิ ความเชื่อในตำนานปู่ละหึ่ง บุญปลาสร้อย เจ้าพ่อผาด่าน ประเพณีการบวรสรวงปลาบึก ความเชื่อเรื่องผีเงือกและพญานาค ประเพณีการจับปลาบึกและการเก็บไก โดยได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายหลังการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ที่ได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการล่าและการบริโภคปลาบึก ในช่วง พ.ศ. 2520 - 2525 โดยระบุว่าใครได้ลิ้มลองปลาบึกแล้วผู้นั้นจะเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมและอายุยืนยาวตรงกับความเชื่อของคนจีนที่เรียกปลาชนิดนี้ว่า “ปลาขงเบ้ง” อันมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เนื่องจากการล่าปลาบึกที่เคยกระทำกันเป็น

ประเพณีที่แฝงไว้ด้วยการอนุรักษ์ เปลี่ยนเป็นการล่าเพื่อการค้า ทั้งชุมชนเองและชุมชนข้างเคียง ส่งผลให้ประเพณีความเชื่อถูกลดคุณค่าความสำคัญในแง่ความรู้สึกลง ประกอบกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการล่าปลาบึกให้สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในลักษณะของการสร้าง “ประเพณีประติษฐ์” โดยดัดแปลงและตัดทอนขั้นตอนเดิม บางอย่างออก ตลอดจนกำหนดช่วงเวลาให้เหมาะสมกับฤดูกาลท่องเที่ยว และสร้างความน่าสนใจ ไร่ใจ ในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม แต่อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก็สร้างความเปลี่ยนแปลงในแง่บวกแก่ชุมชน โดยเฉพาะรายได้จากการขายเนื้อปลาบึก และสินค้าในชุมชน ไร่แก่นักท่องเที่ยว อาทิ ผลิตภัณฑ์จากไถ และปลาแห้งจากแม่น้ำโขง รวมทั้งรายได้จากงานบริการที่เพิ่มจากการเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่

โดยการเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อ ในแง่ของประเพณี ดั้งเดิมของชุมชนดังกล่าว เมื่อพิจารณาแล้วสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก โดยเฉพาะ ประเพณีความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับปลาบึกและแม่น้ำโขง ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านยังคงยึดถือและจัดพิธี บวรวงแม่แม่น้ำโขงในรูปแบบดั้งเดิมที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตขึ้นในเฉพาะกลุ่มชาวบ้าน ต่างหาก โดยใช้เงินทุน จากการเรียไภยในชุมชน รวมกับเงินที่สะสมไว้ของชมรมปลาบึกใน หมู่บ้าน แยกจากการจัดพิธีที่ มุ่งสร้างกระแสดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนั้นถึงแม้ว่าการจัดประเพณี บวรวงก่อนการล่าปลาบึก ที่จำลองจากกิจกรรมการบวรวงจริง ให้เป็นประเพณีประติษฐ์ ที่ อาจกระทบต่อระบบคิดและความเชื่อของพิธีกรรม จากการตัดทอนขั้นตอนสำคัญบางส่วนออก ตามงบประมาณที่ได้ ซึ่งหากชุมชนยังคงยึดมั่นที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่สืบทอดกันมา ก็แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นไม่สามารถกดดันให้ ความเชื่อของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป แต่เมื่อใดหากสิ่ง ที่ประติษฐ์ถูกอุปโลกนขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาติดต่อกัน จนเกิดกระบวนการกล่อมเกลาก็ อาจมีผลต่อความเชื่อ และทำให้รูปแบบพิธีการที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในด้านอาชีพจะค่อนข้างชัดเจนกว่า โดยอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านมักสัมพันธ์กับทรัพยากรในแม่น้ำโขง ไม่ว่าจะเป็นเกษตรบริเวณสันดอน และริมฝั่งโขง อาทิ การปลูกพืชผัก เพาะถั่วออก การประมง และอาชีพเก็บไถ อันเป็นวิถีชีวิต ดั้งเดิมของชาวบ้าน ที่ถูกผลักดันให้เข้ามาอยู่ในภาคธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งในระดับผู้ประกอบการ ท่องเที่ยวและแรงงาน การบริการรองรับการท่องเที่ยวที่กำลังเติบโต ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจร้านอาหาร กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักและจำหน่ายของที่ระลึก ส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมเกษตรในชนบท เป็นสังคมที่อาศัยธุรกิจการบริการเป็นหลักในการสร้าง รายได้ เช่นเดียวกันกับเรือประมงที่เคยใช้หาปลาในลักษณะการประมงพื้นบ้าน บางส่วนถูก

ปรับเปลี่ยนเป็นเรือนำเที่ยว และเรือประมงที่มุ่งจับปลาจำนวนมากเพื่อการจำหน่ายให้แก่ นักท่องเที่ยว

กอบปรักกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่หาดไคร้ตามนโยบายของรัฐ ไม่ประสบผลสำเร็จจนสามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่การท่องเที่ยวในพื้นที่ได้มากนัก เนื่องจากการได้รับการสนับสนุนจากรัฐเฉพาะในช่วงต้นของการพัฒนาและขาดการวางแผนระยะยาว รวมทั้ง ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ทำให้มีการจับปลามากเกินไปเรื่อย ๆ ตามจำนวนเรือประมงปลาบึกที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2529 จนถึงปี 2535 เพื่อสนองความต้องการบริโภคและราคาปลาบึกที่เพิ่มสูงขึ้น นอกจากนั้นยังมีการสนับสนุนเรือประมงต่างถิ่นให้เข้ามาทำประมงปลาบึก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ที่ส่งผลให้ปลาบึกมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งในปี 2544 ถึง 2546 ก็ไม่สามารถจับปลาบึกได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่ภาวะความชบเซาของการท่องเที่ยวในพื้นที่ และการชะลอตัวของระบบเศรษฐกิจในชุมชน ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตและสภาพสังคมของชุมชน ได้แก่ การเป็นหนี้สินในครัวเรือน การว่างงานและสภาพทางสังคมภายใต้การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันลดน้อยลง

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ในพื้นที่ ได้แก่ รูปแบบของอาคารบ้านเรือน สภาพการก่อสร้างสาธารณูปโภคที่ทันสมัย ก่อให้เกิดความสะดวกในการดำรงชีวิตและความเจริญเติบโตของพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงในแง่ดีต่อชุมชนในพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ส่งผลต่อบรรยากาศความเป็นชุมชน จากชุมชนชนบทที่ถูกเปลี่ยนให้มีความเป็นเมืองมากขึ้น เช่นเดียวกันกับวิถีชีวิตที่เคยเรียบง่าย ที่ถูกเปลี่ยนให้อยู่ในระบบตลาดแบบทุนนิยมและให้ความสำคัญทางวัตถุมากกว่าจิตใจ จนทำให้ชาวบ้านที่มีรายได้ต่ำและปานกลาง ใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างยากลำบากขึ้นกว่าเดิม

4.7.2 บ้านสันติคีรี

สภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านสันติคีรีปรากฏค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากตัวหมู่บ้านเป็นพื้นที่หลักของการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้มีโอกาสในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านสูงกว่าพื้นที่ท่องเที่ยวอื่น โดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเริ่มต้นขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2523 หลังจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)ได้ประชาสัมพันธ์โดยแม่ฮ่องสอนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ที่รู้จักกันในชื่อ “บ้านสันติคีรีแดนดอกซากุระบาน”

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏให้เห็น ได้แก่ การเพิ่มปริมาณการปลูกใบชาจากการปลูกเป็นประเพณีเพื่อบริโภคตามความนิยม เป็นการลงทุนเพื่อปลูกในจำนวนมากเป็นอุตสาหกรรมเพื่อการจำหน่าย ซึ่งอาจมีผลต่อพื้นฐานอาชีพที่ไม่ได้เป็นการทำ

สวนชาและรูปแบบการเพาะปลูกที่จำเป็นต้องมีการจ้างแรงงานในการปฏิบัติ ที่นำไปสู่รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิมให้เป็นการจ้างงานและมีชนชั้นในสังคมเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งการลดลงของความผูกพันทางสังคมในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูล โดยเปลี่ยนไปเป็นการการแข่งขันทางการตลาด และตัดราคาขายสินค้าโดยใช้พื้นฐานของรายได้เป็นจุดยืน

แต่อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็สามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน จนทำให้เศรษฐกิจในระยะเริ่มต้นของการก่อตั้งหมู่บ้านก่อตั้งได้อย่างรวดเร็วและมั่นคง รวมทั้งความเจริญทางด้านระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบทางศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด ได้แก่ รูปแบบอาคารที่พักที่เปลี่ยนแปลงจากบ้านดินแบบชนบทจีนตามค่านิยมและประเพณีดั้งเดิม ปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนเป็นอาคารพานิชเพื่อปรับให้เหมาะสมกับความเจริญที่เกิดขึ้น ที่อาจมองได้ว่าเป็นการสูญเสียอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ดั้งเดิม ถึงแม้ว่ารูปแบบที่ปรากฏให้เห็นจะเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปการก่อสร้างแบบเก่ากับการก่อสร้างให้ทันสมัยแบบใหม่ก็ตาม

ส่วนภาษาที่ชาวบ้านใช้ในการสื่อสารยังนิยมใช้ภาษาจีนเป็นภาษาพูดในชุมชนและเรียนภาษาไทยไว้ใช้ในธุรกิจการค้ากับนักท่องเที่ยว และคนนอกหมู่บ้าน ต่างจากประเพณีการแต่งกายที่ปรากฏให้เห็นแบบชาวจีนน้อยมาก โดยส่วนใหญ่พบเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น เนื่องจากการยอมรับความเจริญทางวัตถุของคนรุ่นใหม่ ที่ได้สัมผัสและเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมของสังคมต่างถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ค่อนข้างง่ายเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ถึงแม้ว่าในชุมชนยังคงมีสายสัมพันธ์กับประเทศจีน ที่พยายามสืบทอดวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นชนชาติไว้อย่างที่สุดก็ก็ตาม แต่สำหรับประเพณีการดื่มชาซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พบในกลุ่มชาวจีนที่อาศัยในพื้นที่ภูมิอากาศที่หนาวเย็น ก็ยังสามารถพบเห็นได้ในชุมชนสันติคีรีในทุกครัวเรือน

ซึ่งสิ่งเหล่านี้บางส่วนเกิดจากการซึมซับวัฒนธรรมต่างถิ่นจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหมู่บ้านพร้อมๆ กับการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบกับการเร่งพัฒนาพื้นที่ตามนโยบายการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ทำให้โครงการพัฒนาต่างๆ ถูกนำมาใช้พัฒนาหมู่บ้านอย่างมากมาย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็ว เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิมในประเทศไทย จึงอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เร็วขึ้นกว่าเดิม ซึ่งถึงแม้ว่าชุมชนชาวจีนจะพยายามสืบทอดหรือรักษาประเพณีวัฒนธรรมของชนชาติไว้

ด้วยวิธีใดๆแล้วก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างน้อยก็ปรากฏในรูปของการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมเดิมและวัฒนธรรมใหม่

4.7.3 บ้านราษฎร์รักดี

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมในบ้านราษฎร์รักดี ที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากตั้งอยู่นอกพื้นที่ท่องเที่ยวหลักซึ่งครอบคลุมเฉพาะในส่วนของวนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า และเป็นเพียงหมู่บ้านเล็กที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทาง แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่มีบทบาทในการท่องเที่ยวบริเวณภูชี้ฟ้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงอาจมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบ้าง ได้แก่ การเลียนแบบนักท่องเที่ยวในกลุ่มวัยรุ่น โดยเฉพาะการแต่งกายและยาเสพติด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงค่านิยมด้านการแต่งกายมักส่งผลให้ชาวบ้านมีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้น เพื่อจับจ่ายเครื่องแต่งกายให้มีความทันสมัยตลอดเวลาจนอาจมีผลต่อรายได้และก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัวได้ในที่สุด ส่วนปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้น นอกจากมีผลจากการเปิดพื้นที่เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแล้วอาจเกิดจากพื้นที่ตั้งหมู่บ้านเองที่ติดต่อกับชายแดนประเทศลาว ซึ่งเป็นเส้นทางลำเลียงยาเสพติดอยู่แล้ว (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเต่า พัฒนาชุมชนประจำพื้นที่ตำบลบ่อเต่าและชาวบ้านราษฎร์รักดี)

นอกจากนั้นยังพบปัญหาที่กระทบต่อกลุ่มเด็กโดยตรง ได้แก่ การที่เด็กเล็กถูกผลักเข้ามาเป็นเด็กเดินจำหน่ายของที่ระลึก ที่มักถูกรังเกียจ แสดงท่าทีรำคาญจากนักท่องเที่ยว และยังถูกกีดกันห้ามจำหน่ายนอกพื้นที่ที่จัดไว้ให้จากทางวนอุทยานที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีผลต่อเยาวชนโดยตรง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ง่ายต่อการซึมซับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นจากนักท่องเที่ยวที่ได้สัมผัส ที่ทำให้เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านไม่มีความรู้สึกภูมิใจในวัฒนธรรมและบรรทัดฐานของชนเผ่าตนเอง ส่งผลให้เกิดความก้าวร้าว ที่นำไปสู่การทะเลาะวิวาทภายในหมู่บ้าน และไม่สามารถสืบทอดวัฒนธรรมและความเชื่อของชาติพันธุ์ไปสู่รุ่นลูกหลานต่อไปได้

ส่วนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ที่แต่เดิมอยู่ร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ที่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานทางการเกษตรต่อกัน อันเป็นกลยุทธ์ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงานภาคเกษตรซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตและอาชีพหลักที่หล่อเลี้ยงการดำรงชีวิตของชุมชน โดยพบว่าในกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เริ่มเกิดการแข่งขันและแย่งชิงกัน โดยแสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัวที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งมีความแตกแยกด้านการปกครอง เช่น การแบ่งแยกหมู่บ้าน ทั้งที่เดิมบ้านหมู่ 10 หมู่ 25 และหมู่ 24 เป็นหมู่บ้านใหญ่ลักษณะเครือญาติที่แยกตัวออกจากกัน แต่เนื่องจากพื้นที่บ้านราษฎร์รักดีเป็นพื้นที่ในโครงการพระราชดำริ ในการกำกับดูแลของ

ทหาร ทำให้การพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวตามที่ชาวบ้านต้องการทำไม่ได้แตกต่างจากบ้านหมู่ที่ 24 บริเวณจุดพักสามแยกก่อนขึ้นไปยังภูชี้ฟ้า เป็นหมู่บ้านกันชน จึงได้รับการพัฒนาพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวมากกว่าที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่มากกว่า อันนำไปสู่ความแตกแยกกันที่สุดในที่สุด

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่พบในชุมชนบ้านราษฎร์ภักดี ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือนที่อาจเพิ่มสูงขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลับเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มทุนที่มีกำลังในการลงทุน เนื่องจากการลงทุนที่ชาวบ้านมี โอกาส และสามารถใช้ประโยชน์ได้ มีเพียงการขายสินค้าและให้บริการรถโดยสาร ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก ที่อาจส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมที่เดิมมีลักษณะของการต่างตอบแทน รวมทั้งการเพิ่มค่านิยมต่อการให้ความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าจิตใจของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตามในส่วนของการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ พบว่าเกิดขึ้นไม่มากนัก โดยยังปรากฏการแต่งกายตามค่านิยมและวัฒนธรรมเดิมของชาติพันธุ์ รวมทั้งการใช้ภาษาเผ่าเป็นภาษาสื่อสารในชุมชน ยกเว้นรูปแบบของการก่อสร้างบ้านเรือนที่เริ่มมีการผสมผสานระหว่างความทันสมัยและรูปแบบดั้งเดิมให้เห็นได้ทั่วไปในชุมชน ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน เนื่องจากบ้านราษฎร์ภักดีตั้งอยู่บริเวณทางผ่านไปยังภูชี้ฟ้า โดยสภาพบ้านเรือนของชาวบ้านจะตั้งอยู่เรียงรายตลอดแนวถนน จึงทำให้เกิดฝุ่นควันจากการเดินทางของนักท่องเที่ยวค่อนข้างมาก ประกอบกับการตั้งอยู่ในพื้นที่ท้ายน้ำต่อบ้านหมู่ที่ 24 และบริเวณแหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ที่เป็นพื้นที่กอขยะ ซึ่งบางส่วนถูกชำระและทิ้งลงในลำห้วย ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลขึ้นในบริเวณหมู่บ้าน อันนำไปสู่ปัญหาคุณภาพชีวิตด้วยเช่นกัน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ หลังจากมีการประกาศจัดตั้งพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าอย่างเป็นทางการโดยกรมป่าไม้ เมื่อปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตัวอย่างที่ต่างศักยภาพทางการท่องเที่ยว มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับข้อสรุปของ วิชัย เทียนน้อย (อ้างแล้ว) ว่าจะเกิดขึ้นได้ทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านบวก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรม ที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านหาดไคร้จะมีความชัดเจนมากเนื่องจากการนำประเพณีการล่าปลาบึกมาใช้ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ ในลักษณะของประเพณีประดิษฐ์ เช่นเดียวกันกับที่ นิธิ (อ้าง

แล้ว) อธิบายไว้ว่าเป็นผลกระทบจากการใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งมักจะ 'ไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตจริง' แต่เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการ ของนักท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่น อาจถูกบิดเบือนและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีดังกล่าวมีความชัดเจนว่าเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่ได้เกิดจากการพัฒนา การท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดจากนโยบายการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่

เช่นเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ลบต่อชุมชนมากกว่าแง่บวก ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและศิลปวัฒนธรรม ที่ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิตร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน โดยมักพบในรูปของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนจากการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะต่างตอบแทนในลักษณะของสังคมหมู่บ้านในชนบท ไปสู่การจ้างงาน และตอบแทนกันด้วยเงินหรือวัตถุใดๆ ที่ทำให้ชุมชนอาศัยระบบตลาดและทุนนิยมเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันแทนความเชื่อและกฎระเบียบดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันในสังคม

อย่างไรก็ตามการเกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังไม่สามารถสรุปว่าเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละพื้นที่ตัวอย่างเป็นพื้นที่ชายแดนที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนในทุกๆด้าน จึงเป็นไปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลมาจากการติดต่อค้าขาย การติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการพัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่ ที่ก่อให้เกิดการเปิดพื้นที่และติดต่อกับวัฒนธรรมต่างถิ่น เช่นเดียวกันกับคำอธิบายของ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2521)

4.8 ชุมชนมีความคิดเห็น และมีท่าทีต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างไร

4.8.1 บ้านหาดไคร้

สำหรับผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น กลุ่มรักษ์เชียงของ ให้ความเห็นว่าเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ขาดการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งการอนุรักษ์และรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนในพื้นที่ ส่งผลให้ขาดมิติของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันก่อให้เกิดการเรียนรู้และยอมรับสภาพสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม จนสามารถสร้างความกลมกลืนให้เกิดขึ้นเมื่อมีการติดต่อและยอมรับวัฒนธรรมภายนอกจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

เช่นเดียวกับชาวบ้านในพื้นที่ที่เริ่มตระหนักว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่สังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งอาจสูญหายไปหากขาดการสืบทอดรักษาไว้ให้ชาวบ้านรุ่นถัดไป แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ไม่มีท่าทีปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่ ที่เกิดจากการท่องเที่ยว หากเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่ต้องเกิดขึ้นเมื่อมีการติดต่อกับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเห็นได้จากการจัดประเพณีการบวงสรวงแม่น้ำโขงในลักษณะดั้งเดิมไว้ โดยจัดขึ้นในกลุ่มชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงโดยไม่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่

4.8.2 บ้านสันติคีรี

เนื่องจากผลกระทบจากการยอมรับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่มาจากการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านสันติคีรี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กลมกลืนกับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ที่พัฒนาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการค้าขายใบชา พืชผลทางการเกษตร ทำให้ชาวบ้านรู้สึกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และเหมาะสมกับสถานการณ์ในพื้นที่ จึงไม่มีท่าทีต่อต้านหรือปฏิเสธการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

นอกจากนั้นจากสาเหตุของการเป็นคนต่างด้าวที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในลักษณะของชนกลุ่มน้อย ซึ่งยังมีการติดต่อกับค้าขายกับชุมชนเดิมในประเทศจีน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์อย่างชัดเจน การแสดงออกของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรม จึงมีความมั่นใจต่อความสามารถในการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไว้

4.8.3 บ้านราษฎร์รักดี

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านราษฎร์รักดี ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ลบ โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของความขัดแย้ง การแย่งชิงผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจากรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ชาวบ้านรับรู้และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นในสังคมหมู่บ้าน แต่ไม่สามารถที่จะแก้ไขหรือป้องกันได้ เนื่องจากการพัฒนาท่องเที่ยวไม่ได้สร้างผลเสียเพียงอย่างเดียว แต่สามารถสร้างรายได้และความเจริญให้เกิดขึ้นภายในได้ชุมชนอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความต้องการมีส่วนร่วมและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวดังกล่าว

ดังนั้น ท่าทีของชาวบ้านโดยรวมจึงมีลักษณะลังเลไม่แน่ใจและรอดูผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างเต็มที่แล้ว จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าชาวบ้านปฏิเสธ

หรือยอมรับการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามสำหรับผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน อาทิ ความเป็นส่วนตัว คุณภาพแหล่งน้ำและอากาศ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมได้ในอนาคตนั้นพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้สึกไม่พอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และต้องการให้มีการกำหนดมาตรการการป้องกันและแก้ไขอย่างจริงจังโดยด่วน

4.9 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นอย่างไร

4.9.1 บ้านหาดไคร้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่พบในพื้นที่บ้านหาดไคร้ จำนวน 100 ราย โดยเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ร้อยละ 25.0 น้อยกว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่มีจำนวน ร้อยละ 75.0 ทั้งนี้ เนื่องจากบ้านหาดไคร้เป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว นักท่องเที่ยวต่างชาติจึงนิยมเดินทางมาเพื่อรอข้ามไปท่องเที่ยวหรือเพื่อไปต่อวีซ่ายังประเทศลาว โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามแบ่งเป็นเพศชาย และเพศหญิง ร้อยละ 67.02 และ ร้อยละ 32.98 ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่ ร้อยละ 80.0 มีอายุระหว่าง 18 - 40 ปี โดยจากการวิเคราะห์แบบสอบถามที่ทำการสำรวจได้ข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 4.7 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวบ้านหาดไคร้

ลำดับ	ความเหมาะสมขององค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพอใจ (ค่าเฉลี่ยโดยรวม)
1	สถานที่ที่พัก	4.00/4.17	มาก(4.09)
2	อาหาร/ร้านอาหาร	3.68/4.04	มาก(3.86)
3	การเดินทาง	3.88/3.92	มาก(3.90)
4	ผลิตภัณฑ์ในชุมชน/ของที่ระลึก	3.48/3.86	มาก(3.67)
5	การแสดงออกด้านประเพณีและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น	3.58/3.66	มาก(3.62)
6	การบริการรถนำเที่ยว	3.27/3.20	ปานกลาง(3.24)
รวม		3.65/3.81	มาก(3.73)

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย : ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับความพอใจ : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนความพอใจ

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

ตารางที่ 4.7 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวที่บ้านหาดไคร้ (ต่อ)

ลำดับ	ความเหมาะสมขององค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพอใจ (ค่าเฉลี่ยโดยรวม)
1	<u>บุคคลากรที่เกี่ยวข้อง</u>		
1	คนในท้องถิ่น	4.04/4.00	มาก(4.02)
2	การมีมนุษยสัมพันธ์ของคนในพื้นที่	4.04/3.97	มาก(4.01)
3	การบริการในร้านค้าต่างๆ	3.84/3.94	มาก(3.89)
4	การมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน	3.88/3.91	มาก(3.90)
รวม		3.95/3.96	มาก(3.96)
1	<u>กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่</u>		
1	ก่อให้เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลงเหลือในพื้นที่	3.40/3.56	มาก(3.48)
2	ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	3.21/3.54	ปานกลาง(3.38)
3	ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว	3.04/3.59	ปานกลาง(3.32)
4	ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน	3.16/3.52	ปานกลาง(3.34)
5	ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน	3.33/3.34	ปานกลาง(3.34)
6	ช่วยให้ชุมชนมีความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง	3.32/3.33	ปานกลาง(3.33)
7	มีการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.04/3.28	ปานกลาง(3.16)
8	มีการนำความรู้พื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.15/3.24	ปานกลาง(3.20)
รวม		3.21/3.43	ปานกลาง(3.32)

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย : ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับความพอใจ : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนความพอใจ

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

สำหรับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหาดไคร้ จากการสำรวจจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้ข้อมูลดัง ตารางที่ 4.7 โดยแยกแสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวด้านสถานที่ บุคคลากรที่เกี่ยวข้องและรูปแบบกิจกรรม พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ เห็นว่าการจัดการด้านสถานที่และบุคคลากรมีความเหมาะสม โดยในส่วนของสถานที่ด้านที่พักมีความเหมาะสมมากที่สุด ตามด้วยอาหาร/ร้านอาหาร การเดินทาง ผลิตภัณฑ์ในชุมชนและของที่ระลึก การแสดงออกด้านประเพณีและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และการบริการนำเที่ยว ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแยกรายการแล้ว พบว่า

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติต่างเห็นว่า การบริการรถนำเที่ยว มีความเหมาะสมในระดับปานกลางเท่านั้น

ส่วนด้านทรัพยากรบุคคล นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติต่างเห็นว่า ในประเด็นของ ทัศนคติและความมีมนุษยสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสูงที่สุด ส่วนในแง่ของการ บริการในร้านค้า และปฏิสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวเหมาะสมลดลงมา ตามลำดับ ซึ่งระดับความเหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการด้านบุคคลโดยรวมจะมากกว่าด้าน สถานที่ และสำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเห็นว่ามี ความเหมาะสมในระดับปานกลางต่ำกว่าองค์ประกอบด้านสถานที่และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติเห็นว่ามีเหมาะสมมากและสูงกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย แต่ต่ำกว่า องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเช่นกันและเมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่านักท่องเที่ยวเห็นว่ กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เหมาะสมในแง่ของการก่อให้เกิดความรักและห่วงแหนมรดกทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลงเหลือในพื้นที่มาก ส่วนในแง่ของลักษณะกิจกรรมที่ช่วยให้เกิดความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว การเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน ปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่าง นักท่องเที่ยวและชุมชน ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ช่วยให้เกิด ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว มีลักษณะของการนำความรู้ พื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่ามีเหมาะสมในระดับปานกลางตามลำดับ

โดยจะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยว มีความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวในแง่ของ การให้บริการ ไม่ว่าจะเป็นการบริการด้านสถานที่หรือบุคลากรผู้ให้บริการว่ามีความเหมาะสมมาก แตกต่างจากความคิดเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวในด้านของรูปแบบและลักษณะของกิจกรรมการ ท่องเที่ยวในพื้นที่ ในแง่ของการอนุรักษ์และส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ซึ่ง นักท่องเที่ยวเห็นว่ามีเหมาะสมปานกลางเท่านั้น

4.9.2 บ้านสันติคีรี

ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมในกลุ่มนักท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านสันติคีรี จำนวน 100 ราย โดยเป็นชาวไทย ร้อยละ 73.00 และชาวต่างประเทศ จำนวนร้อยละ 27.00 แบ่งเป็นนักท่องเที่ยว ที่ตอบแบบสอบถามเพศชาย และเพศหญิง ร้อยละ 58.0 และร้อยละ 42.0 ตามลำดับ ซึ่งส่วน ใหญ่จำนวน ร้อยละ 58.0 มีอายุอยู่ระหว่าง 18 -30 โดยจากการวิเคราะห์แบบสอบถามที่ทำการ สัมภาษณ์ได้ข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 4.8 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวบ้านสันติคีรี

ลำดับ	ความเหมาะสมขององค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพอใจ (ค่าเฉลี่ยโดยรวม)
1	<u>สถานที่</u> ที่พัก	3.81/4.44	มาก(4.13)
2	การแสดงออกด้านประเพณี/วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น	3.92/4.11	มาก(4.02)
3	ผลิตภัณฑ์ในชุมชน/ของที่ระลึก	3.75/3.93	มาก(3.84)
4	การเดินทาง	3.60/3.93	มาก(3.77)
5	อาหาร/ร้านอาหาร	3.24/4.15	มาก(3.70)
6	การบริการรถนำเที่ยว	3.46/3.91	มาก(3.69)
รวม		3.63/4.08	มาก(3.86)
1	<u>บุคคลากรที่เกี่ยวข้อง</u> คนในชุมชน	3.88/4.33	มาก(4.11)
2	การมีมนุษย์สัมพันธ์ของคนในพื้นที่	3.85/4.33	มาก(4.09)
3	การบริการในร้านค้าต่างๆ	3.77/4.19	มาก(3.98)
4	การมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน	3.69/4.11	มาก(3.90)
รวม		3.80/4.24	มาก(4.02)
1	<u>กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่</u> ส่งเสริมให้ชุมชนภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง	4.18/3.96	มาก(4.07)
2	ก่อให้เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลงเหลือในพื้นที่	3.95/4.15	มาก(4.05)
3	ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	3.78/4.19	มาก(3.99)
4	ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว	3.70/4.19	มาก(3.95)
5	ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน	3.73/4.12	มาก(3.93)
6	มีการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.66/4.04	มาก(3.85)
7	ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน	3.51/3.93	มาก(3.72)
8	มีการนำความรู้พื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.40/3.93	มาก(3.67)
รวม		3.74/4.06	มาก(3.90)

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย : ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับความพอใจ : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนความพอใจ

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

ตารางที่ 4.8 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ ดอยแม่สลอง บริเวณบ้านสันติคีรี หมู่ที่ 1 จากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวในพื้นที่ว่ามีความเหมาะสมมาก โดยเฉพาะในด้านของ บุคคลากรที่เกี่ยวข้องมีความเหมาะสมที่สุด ส่วนรูปแบบกิจกรรมในพื้นที่และสถานที่ที่มีความเหมาะสมในลำดับถัดมา นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติมีความเห็นต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ว่ามีระดับความเหมาะสมสูงกว่านักท่องเที่ยวชาวไทยในทุกองค์ประกอบ

ซึ่งหากพิจารณาเฉพาะในส่วนของด้านสถานที่ นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติมีความเห็นว่าที่พัก การแสดงออกด้านประเพณี/วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ในชุมชน/ของที่ระลึก การเดินทาง อาหาร/ร้านอาหารและการบริการรถนำเที่ยว มีความเหมาะสมมากน้อยตามลำดับ ส่วนด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กลุ่มชุมชน การมีมนุษยสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ การบริการในร้านค้าต่างๆ และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน มีความเหมาะสมมากน้อยตามลำดับ นอกจากนั้นนักท่องเที่ยวยังเห็นว่าองค์ประกอบด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่มีความเหมาะสมมาก โดยมีการส่งเสริมให้ชุมชนภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเองอย่างเหมาะสม การก่อให้เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลงเหลือในพื้นที่อย่างเหมาะสม การก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม การก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม การก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนอย่างเหมาะสม ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเหมาะสม และการก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนอย่างเหมาะสม รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นการนำความรู้พื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ตามลำดับ

แต่อย่างไรก็ตามสังเกตได้ว่าในองค์ประกอบย่อยทุกรายการดังกล่าวส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวต่างชาติจะมีความพอใจมากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย ยกเว้นกิจกรรมที่มีลักษณะของการส่งเสริมให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งอาจเกิดจากนักท่องเที่ยวต่างชาติในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน จึงเห็นว่าการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมน้อยกว่าความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในชนชาติ และวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนซึ่งพบได้อยู่แล้วโดยปกติในชุมชนชาวจีนโบราณ

4.9.3 บ้านราษฎร์รักดี

เนื่องจากพื้นที่บ้านราษฎร์รักดี เป็นเพียงพื้นที่ทางผ่านไปยังแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า จึงไม่สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นจึงทำการรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานฯ แห่งชาติภูชี้ฟ้าแทน โดยใช้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานฯ จำนวนร้อยละ 97.00 และ 3.00 ตามลำดับ โดยแบ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามเพศชาย และเพศหญิง ร้อยละ 54.35 และร้อยละ 45.65 ตามลำดับ ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 18 -30 ปี จำนวนร้อยละ 61.0 เป็นส่วนใหญ่ โดยจากการวิเคราะห์แบบสอบถามที่ทำการสำรวจได้ข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 4.9 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยววิถีฟ้า

ลำดับ	ความเหมาะสมขององค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพอใจ (ค่าเฉลี่ยโดยรวม)
1	<u>สถานที่</u> การเดินทาง	3.52/3.33	มาก(3.43)
2	ที่พัก	3.28/3.33	ปานกลาง(3.31)
3	การแสดงออกด้านประเพณี/วัฒนธรรมของคนในพื้นที่	3.29/3.00	ปานกลาง(3.15)
4	การบริการรถนำเที่ยว	3.29/3.33	ปานกลาง(3.31)
5	ผลิตภัณฑ์ในชุมชน/ของที่ระลึก	3.12/3.00	ปานกลาง(3.06)
6	อาหาร/ร้านอาหาร	3.22/2.67	ปานกลาง(2.95)
รวม		3.29/3.11	ปานกลาง(3.20)
1	<u>บุคลากรที่เกี่ยวข้อง</u> คนในชุมชน	3.64/3.67	มาก(3.66)
2	การมีมนุษยสัมพันธ์ของคนในพื้นที่	3.63/3.33	มาก(3.48)
3	การบริการในร้านค้าต่างๆ	3.52/3.33	มาก(3.43)
4	การมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน	3.43/3.33	ปานกลาง(3.38)
รวม		3.56/3.42	มาก(3.49)

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย หมายถึง ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับการเข้าร่วม : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรม

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

ตารางที่ 4.9 แสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า (ต่อ)

ลำดับ	ความเหมาะสมขององค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพอใจ (ค่าเฉลี่ยโดยรวม)
1	<u>กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่</u>		
1	การเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน	3.54/4.00	มาก(3.77)
2	ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	3.55/3.67	มาก(3.61)
3	ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน	3.50/3.33	มาก(3.42)
4	ส่งเสริมให้ชุมชนภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง	3.25/3.33	ปานกลาง(3.29)
5	ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว	3.46/3.00	ปานกลาง(3.23)
6	ก่อให้เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลงเหลือในพื้นที่	3.32/3.00	ปานกลาง(3.16)
7	มีการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.25/3.00	ปานกลาง(3.13)
8	มีการนำความรู้พื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.27/3.00	ปานกลาง(3.14)
รวม		3.39/3.29	ปานกลาง(3.34)

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย หมายถึง ค่าเฉลี่ยของคะแนนความพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย/ต่างชาติ

ระดับการเข้าร่วม : ได้จากการถ่วงน้ำหนักระดับคะแนนการเข้าร่วมกิจกรรม

ค่าเฉลี่ยโดยรวม : ค่าเฉลี่ยคะแนนของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ

จากตารางที่ 4.9 แสดงผลการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า พบว่า นักท่องเที่ยวเห็นว่าองค์ประกอบด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีการจัดการเหมาะสมในระดับมากเพียงองค์ประกอบเดียว ส่วนความเห็นต่อด้านสถานที่และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมในระดับปานกลาง โดยความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติมีค่าไม่แตกต่างกันมากนัก

ซึ่งเมื่อพิจารณาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวแต่ละหัวข้อย่อย ในส่วนของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง พบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าบุคลากรในส่วนของชุมชนในพื้นที่ การมีมนุษยสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ และการบริการในร้านค้าต่างๆมีการจัดการที่เหมาะสมมาก ยกเว้นการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนรอบๆพื้นที่ ที่นักท่องเที่ยวยังเห็นว่าการจัดการที่เหมาะสมในระดับปานกลางเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากภูชี้ฟ้าเป็นพื้นที่ที่มีการจัดการโดยกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเป็นหลัก โดยมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนรอบๆ พื้นที่มีส่วนร่วมได้ในขอบเขตที่กำหนดไว้ ทำให้มีผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนดังกล่าว

ส่วนองค์ประกอบในด้านสถานที่ นักท่องเที่ยวเห็นว่าการจัดการในด้านการเดินทาง

เหมาะสมมาก ส่วนการจัดการด้านที่พัก การแสดงออกด้านประเพณี/วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น การบริการรถนำเที่ยว ผลิตภัณฑ์ในชุมชน/ของที่ระลึก และอาหาร/ร้านอาหารยังมีความเหมาะสมในระดับปานกลาง เช่นเดียวกันกับองค์ประกอบด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งในระดับรายละเอียดนักท่องเที่ยวเห็นว่าในการจัดกิจกรรมมีลักษณะของการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวและ มีการสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนได้อย่างเหมาะสมในระดับมาก ส่วนรายละเอียดกิจกรรมด้านอื่นๆ นักท่องเที่ยวเห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลางเท่านั้น เช่น มีการส่งเสริมให้ชุมชนภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว การสร้างความรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลงเหลือในพื้นที่ การผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการนำความรู้พื้นบ้านมาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีระดับความเหมาะสมตามลำดับมากน้อย

จากผลการสำรวจ สรุปได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานฯ ภูชี้ฟ้ายังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ชุมชนรอบๆพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่วงจรการท่องเที่ยวและการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวลงไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น

ดังนั้นจากข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง ในประเด็นความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่า บ้านสันติคีรีมีการจัดการด้านสถานที่เหมาะสมที่สุด ส่วนบ้านหาดไคร้และวนอุทยานแห่งชาติ ภูชี้ฟ้า มีความเหมาะสมรองลงมาตามลำดับ โดยนักท่องเที่ยวเห็นว่าการจัดการด้านสถานที่ได้เหมาะสมมาก ยกเว้นพื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้าที่นักท่องเที่ยวเห็นว่าการจัดการด้านสถานที่ได้ในระดับปานกลางเท่านั้น

ส่วนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการด้านบุคลากร สรุปได้ว่าการจัดการได้เหมาะสมมากทุกพื้นที่ โดยมีลำดับความเหมาะสมจากบ้านสันติคีรี บ้านหาดไคร้และ วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ตามลำดับ ซึ่งต่างจากความคิดเห็นต่อการจัดการด้านกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งนักท่องเที่ยวเห็นว่าบ้านสันติคีรีมีการจัดการที่เหมาะสมมาก ส่วนพื้นที่ที่เหลือมีการจัดการเหมาะสมในระดับปานกลาง โดยพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าจัดการได้เหมาะสมมากกว่าบ้านหาดไคร้

4.10 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในชุมชนเป็นอย่างไร มากน้อยเพียงใด

ในส่วนของคุณความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาแต่ละแห่ง ทีมวิจัยได้ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งสามารถแยกอธิบายในแต่ละพื้นที่ได้ดังนี้

4.10.1 บ้านหาดไคร้

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่บ้านหาดไคร้ จากการสำรวจมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพียง ร้อยละ 34.39 เท่านั้น ที่มีความประทับใจในประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมและสภาพสังคมชนบทที่เรียบง่าย และรู้สึกประทับใจในความมีมนุษยสัมพันธ์อันดีของชาวบ้าน ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นเป็นกันเอง เช่นเดียวกันกับความประทับใจในการร่วมแรงร่วมใจกันของคนในพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมใดๆ ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานทางสังคมของ บ้านหาดไคร้

นักท่องเที่ยวจำนวนร้อยละ 11.63 ที่ไม่ประทับใจต่ออัตลักษณ์ของชุมชนในพื้นที่ เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมีความเห็นแก่ตัว จากการดักตวงกำไรจากการค้าขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว ในราคาที่สูงเกินจริง ส่งผลให้มีจำนวนนักท่องเที่ยว ร้อยละ 2.33 ซึ่งรู้สึกไม่ประทับใจกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทางพื้นที่ ที่มีการก่อสร้างตึกแถว ที่ขัดแย้งกับสภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในพื้นที่

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีผลให้นักท่องเที่ยวบางส่วนไม่ประทับใจกับสิ่งที่ได้สัมผัส ที่กระทบต่อการกลับมาท่องเที่ยวภายหลัง เนื่องจากเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ อาจทำให้ขาดเสน่ห์ของท้องถิ่นและทำให้มีสภาพเหมือนพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความเจริญอื่นๆ

แต่อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ก็ยังต้องการกลับมาที่นี่อีก จำนวนร้อยละ 92.71 เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ร้อยละ 95.8 เนื่องจากชื่นชอบวิถีชีวิตของชุมชนที่ผูกพันกับแม่น้ำโขง การนั่งเรือล่องแม่น้ำโขง และต้องการมาพักผ่อนในสถานที่ที่มีความสงบเงียบ และนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ต้องการกลับมายังพื้นที่บ้านหาดไคร้ จำนวน ร้อยละ 91.7 โดยมีสาเหตุทั้งจากเพื่อใช้เป็นทางผ่านไปยังประเทศลาว และต้องการมีท่องเที่ยวจริงๆ ส่วนร้อยละ 7.29 ไม่ต้องการกลับมาอีก มีสาเหตุเนื่องมาจากปัญหาด้านการเดินทาง ที่พัก และกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่มีน้อยและไม่สอดคล้องกับความต้องการ นอกจากนั้นจากการสำรวจยัง พบว่า

นักท่องเที่ยวในพื้นที่ส่วนใหญ่มีรสนิยมในการท่องเที่ยวที่ชอบความสะดวกสบาย และให้ความสนใจกับสภาพสังคมที่เรียบง่ายและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น มากกว่าการท่องเที่ยวที่เน้นการอำนวยความสะดวกและการจับจ่ายซื้อสินค้า

4.10.2 บ้านสันติคีรี

สำหรับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว สรุปได้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ประทับใจในความมีมนุษย์สัมพันธ์และอัธยาศัยที่ดีของชาวบ้าน อันก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นกันเอง เป็นจำนวนร้อยละ 20.45 นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังมีความประทับใจต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมในพื้นที่ ทั้งในด้านภาษา ประเพณีการดื่มชาและอาหารประจำถิ่น รวมจำนวน ร้อยละ 42.43 รวมทั้งมีความประทับใจต่อการผสมผสานของวัฒนธรรมดั้งเดิมและความเจริญที่เกิดขึ้นอย่างกลมกลืน ส่วนความประทับใจด้านอื่นๆ เช่น ด้านสถานที่ อาทิ ความเป็นธรรมชาติและบรรยากาศ รวมทั้งความสะดวกของพื้นที่ ตลอดจนประทับใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดรวมกับการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามจากการสำรวจส่วนที่นักท่องเที่ยวไม่ประทับใจ ส่วนใหญ่เป็นด้านสถานที่และการบริการ เช่น การรักษาความสะดวก ความเป็นระเบียบโดยเฉพาะความสะดวกของห้องน้ำสาธารณะสำหรับนักท่องเที่ยว การคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ที่ยังมีความลำบาก การต้อนรับของร้านค้าและที่พักในชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งมีไม่หลากหลายเท่าที่ควร รวมทั้งการมีขอรทานที่สร้างความรำคาญแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้พบว่านักท่องเที่ยวบางส่วนเกิดความรู้สึกว่าถูกเอาเปรียบจากร้านค้า และแหล่งบริการอื่นในพื้นที่ ในรูปการหลอกลวงจากการค้าขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว ในราคาที่สูงเกินจริง

โดยความรู้สึกประทับใจต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ของนักท่องเที่ยว จะส่งผลต่อการกลับมาท่องเที่ยวภายหลัง ทั้งนี้ จากการสำรวจ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ 99.00 อยากกลับมาพักผ่อนในพื้นที่บ้านสันติคีรีอีก โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งหมดต้องการกลับมาท่องเที่ยวในพื้นที่มากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทยที่ต้องการกลับมาเที่ยวที่บ้านสันติคีรี ร้อยละ 98.60 ซึ่งส่วนใหญ่ต้องการมาพักผ่อนร้อยละ 60.45 เนื่องจากชื่นชอบบรรยากาศและความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ รวมทั้งความสงบอันเกิดจากวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาอาศัยกันของชุมชน ส่วนร้อยละ 32.75 ต้องการมาศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ได้แก่การเรียนรู้และศึกษาวัฒนธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนดั้งเดิม รวมทั้งศึกษาภาษาประจำถิ่น

4.10.3 บ้านราษฎร์รักดี

ในแง่ของการจัดการทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว สรุปได้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความประทับใจในความมีมนุษยสัมพันธ์และอัธยาศัยที่ดีของชาวบ้าน อันก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นกันเอง เป็นจำนวนร้อยละ 33.70 ส่วนความประทับใจต่อศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมในพื้นที่ ทั้งในด้านการแต่งกาย การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และการได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชน จำนวน ร้อยละ 9.78 รวมทั้งมีความประทับใจต่อการให้บริการและการต้อนรับในพื้นที่ ร้อยละ 6.52 ส่วนความประทับใจด้านอื่นๆ ที่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับบรรยากาศทางธรรมชาติที่สวยงามของพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 45.64 ซึ่งรวมทั้งความประทับใจต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม และการเปลี่ยนบรรยากาศในวิถีการดำเนินชีวิต

จากการสำรวจในส่วนที่นักท่องเที่ยวไม่ประทับใจ ส่วนใหญ่เป็นด้านสถานที่และการบริการ เช่น การรักษาความสะอาด ความสะดวกของการเดินทาง การบริการสาธารณะอื่น อาทิ ที่จอดรถ ห้องน้ำและการให้บริการข้อมูลการท่องเที่ยว โดยมีจำนวนร้อยละ 59.99 นอกจากนั้นยังไม่ประทับใจในด้านวัฒนธรรมและสังคม ได้แก่ ความหลากหลายของประเพณี ความเห็นแก่ตัวที่แสดงออกโดยการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว จำนวนร้อยละ 32.32 รวมทั้งความรู้สึกไม่ประทับใจต่อสถานการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น การบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังมีความต้องการกลับมาเที่ยวที่นี้อีก ในจำนวนร้อยละ 90.53 แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ร้อยละ 85.0 และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ร้อยละ 50 และมีเพียงร้อยละ 9.42 ที่ไม่ต้องการกลับมาอีก แยกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนร้อยละ 8.6 และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ร้อยละ 50.0 เนื่องจากเห็นว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่มีไม่มาก นอกจากการสัมผัสธรรมชาติที่สวยงามเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจการทำกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการเดินทางมายังภูชี้ฟ้าของนักท่องเที่ยว

ดังนั้นจากข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง ในประเด็นความคิดเห็นต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละพื้นที่ของนักท่องเที่ยว พบว่าส่วนใหญ่มีความประทับใจต่อสภาพสังคมที่เรียบง่าย และศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจนเกิดลักษณะเฉพาะที่มีความกลมกลืนระหว่างประเพณีดั้งเดิมและความทันสมัย ยกเว้นในพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าที่ชุมชนในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการที่ชัดเจน ทำให้ขาดการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว และสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแง่การตักตวงผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวจนเกินจริง รวมทั้งของความไม่จริงจังในการให้บริการ

ของพนักงานขับรถรับจ้าง ที่ส่งผลให้นักท่องเที่ยวรู้สึกไม่ประทับใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ดังกล่าว

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงราย ในพื้นที่ที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวสูง ได้แก่ บ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ ศักยภาพการท่องเที่ยวปานกลาง ได้แก่ บ้านสันติคีรี อำเภอแม่ฟ้าหลวง และศักยภาพการท่องเที่ยวต่ำ ได้แก่ บ้านราษฎร์รักดี อำเภอเทิง ผ่านการศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ และการรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ทั้งสิ้น 5 ประเด็นหลัก คือ

5.1.1 สถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชน

สถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา สรุปได้ว่ามีรูปแบบการท่องเที่ยวแตกต่างกัน แต่โดยพื้นฐานอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นจุดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่มีรายละเอียด ดังนี้

-**บ้านหาดไคร้** มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นประเพณีการจับปลาบึก การชมทิวทัศน์แม่น้ำโขง และรายการอาหารจากแม่น้ำโขง ที่เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวระยะสั้น นักท่องเที่ยวไม่นิยมพักค้างแรมในพื้นที่ยกเว้นในช่วงเทศกาลการล่าปลาบึก แต่เนื่องจากการสนับสนุนจากภาครัฐไม่มีความต่อเนื่องทำให้เกิดกิจกรรมเฉพาะช่วงประเพณีล่าปลาบึก การท่องเที่ยวในพื้นที่จึงไม่พัฒนาได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับภาวะปัญหาการแข่งขันทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ และการลดลงของจำนวนปลาบึกในแม่น้ำโขง ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง แต่นักท่องเที่ยวที่ใช้บ้านหาดไคร้เป็นทางผ่านไปยังประเทศลาวกลับมีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว

-**บ้านสันติคีรี** รูปแบบการท่องเที่ยวเน้นการประชาสัมพันธ์ทิวทัศน์ที่สวยงามของดอยนางพญาเสือโคร่งหรือซากุระเมืองไทยที่ขึ้นอยู่เต็มพื้นที่ และสภาพอากาศหนาวเย็นของพื้นที่ภูเขาสลับซับซ้อน ที่ส่งเสริมธุรกิจใบชาของชาวบ้านให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวที่มีชื่อ ประกอบกับลักษณะทางชนชาติที่กลมกลืนกับความทันสมัย รวมทั้งมีการลงทุนด้านที่พักในพื้นที่ และกิจกรรมที่ค่อนข้างหลากหลาย ทำให้การท่องเที่ยวมีทั้งเป็นการท่องเที่ยวระยะยาวและสั้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเริ่มมีปัญหาการแข่งขันทางการท่องเที่ยว มีผลให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง

-**บ้านราษฎร์รักดี** มีรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะของการรับนักท่องเที่ยว ส่วนที่มาท่องเที่ยววนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ที่เน้นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางผ่านจึงอาจมีนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนเผ่าที่มีลักษณะเฉพาะ แต่จากสถานการณ์ปัจจุบันเนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ทำให้พื้นที่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

5.1.2 บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว

สำหรับบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหาดไคร้และบ้านสันติคีรี จะมีความชัดเจนมาก ทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ องค์กรชุมชน เครือข่ายทางการท่องเที่ยวและชาวบ้านเอง แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของชุมชนก็มักจะอยู่ในระดับล่าง เป็นเพียงผู้รับจ้างหรือให้บริการ ส่วนผลประโยชน์ส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในกลุ่มผู้ประกอบการและชาวบ้านที่มีความสามารถในการลงทุน ส่วนบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่บ้านราษฎร์รักดียังอยู่ในขั้นตอนการวางแผนพัฒนาพื้นที่เพื่อชิงส่วนแบ่งจากการท่องเที่ยวในพื้นที่วนอุทยานฯ ของแกนนำชาวบ้าน

5.1.3 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการการท่องเที่ยว

ในประเด็นความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่สรุปได้ว่าบ้านสันติคีรีและบ้านหาดไคร้มีการจัดการด้านสถานที่เหมาะสมมาก ส่วนพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าที่นักท่องเที่ยวมีการจัดการด้านสถานที่เหมาะสมในระดับปานกลาง ส่วนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการด้านบุคลากร สรุปได้ว่าการจัดการได้เหมาะสมมากทุกพื้นที่ ต่างจากความคิดเห็นต่อการจัดการด้านกิจกรรมในพื้นที่ ซึ่งนักท่องเที่ยวเห็นว่าบ้านสันติคีรีมีการจัดการที่เหมาะสมมาก ส่วนพื้นที่ที่เหลือมีการจัดการเหมาะสมในระดับปานกลาง ซึ่งจากความคิดเห็นดังกล่าว สรุปได้ว่าศักยภาพทางการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่ท่องเที่ยวไม่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ และยังขาดความพร้อมในด้านสถานที่ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว รวมทั้งกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยพัฒนาจากจุดเด่นของพื้นที่ให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายสอดคล้องกับบริบททางพื้นที่ ทั้งนี้พื้นที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงเน้นการประชาสัมพันธ์บรรยากาศโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่เป็นเพียงฐานแต่ขาดกิจกรรมการท่องเที่ยวรองรับที่จะสามารถสร้างวงจรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไป

5.1.4 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ปรากฏให้เห็นทั้งผลกระทบในด้านบวกและด้านลบในทั้งสามพื้นที่ โดยผลกระทบทางด้านบวก ได้แก่ ผลกระทบด้านรายได้และอาชีพ เนื่องจากในภาพรวมการท่องเที่ยวจะมีผลให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวและการประกอบอาชีพที่หลากหลายโดยเฉพาะการบริการทางการท่องเที่ยวและผลกระทบจากการพัฒนาสาธารณูปโภครองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่รวมทั้งผลกระทบที่สืบเนื่องจากความเจริญจากการท่องเที่ยวทั้งในด้านการศึกษา การเรียนรู้ต่างๆ

ส่วนผลกระทบในด้านลบ ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มักเปลี่ยนแปลงไปจากการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชน เป็นการเอาตัวรอดและเอาเปรียบซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัว ที่ก่อให้เกิดลักษณะของสังคมที่ไร้ระเบียบ นอกจากนั้นยังเกิดการกระจายรายได้ที่กระจุกอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเงินและมีอิทธิพล ทำให้ชาวบ้านทั่วไปได้รับส่วนแบ่งที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดที่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงินและมีค่าครองชีพที่สูงขึ้น เช่นเดียวกันกับผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถือเป็นเครื่องglomเกล่าจิตใจของชาวบ้านให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุขอันเกิดจากการยอมรับวัฒนธรรมต่างถิ่น ปฏิเสธศิลปวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยว จึงส่งผลกระทบในด้านลบต่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นตามพัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่น จากการพัฒนาความเจริญและการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่จึงถือเป็นสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของชุมชนกับสังคมภายนอก จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เพียงอย่างเดียว

5.1.5 ความคิดเห็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม จากการท่องเที่ยว

-ความคิดเห็นของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนในแต่ละพื้นที่ท่องเที่ยวที่ทำการศึกษามีความคิดเห็นในแง่บวกต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเห็นว่ามีส่วนกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความเจริญ ความทันสมัย สาธารณูปโภคและการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ชาวบ้านให้ความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่ต้องเกิดขึ้นหากมีการติดต่อกับสังคมภายนอก โดยยากที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้ปรากฏในรูปแบบเดิม หากต้องพยายามรักษาไม่ให้สูญหายไปด้วยการนำความทันสมัยและวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาใช้ผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมให้เหมาะสมซึ่ง ชาวบ้านเห็นว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจะมากขึ้นอยู่กับชุมชนเองที่จะยอมรับหรือป้องกัน และจัดการกับการเปลี่ยนแปลงนั้นได้มากน้อยเพียงไร

-ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ส่วนความคิดเห็นต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละพื้นที่ของนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ยังคงมีความประทับใจต่อสภาพสังคมที่เรียบง่าย และศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปจนเกิดลักษณะเฉพาะที่มีความกลมกลืนระหว่างประเพณีดั้งเดิมและความทันสมัย รวมทั้งต้องการให้มีการรักษาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ ไม่ให้ความทันสมัยและวัฒนธรรมต่างถิ่นกลืนไปจนไม่เหมือนเค้าของสภาพทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมเดิม แต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวมีความรู้สึกไม่ประทับใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแง่ความมีน้ำใจและการปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการตักตวงผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวจนเกินจริง และความไม่จริงใจในการให้บริการของพนักงานขับรถรับจ้าง

โดยสรุป ผลจากการศึกษาได้สะท้อนถึงภาพรวมของการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคมคือสร้างงาน สร้างรายได้ ให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวได้ถูกมองว่าเป็นกลไกหนึ่งที่เป็นตัวเร่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านลบ ต่อวิถีและรูปแบบการดำรงชีวิต สังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวโดยผลกระทบดังกล่าวมีแนวโน้มว่าจะขยายความรุนแรงและครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น จนอาจมีผลให้ระบบตลาดธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงรายให้เกิดความเสื่อมถอยและไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป ซึ่งผลการศึกษาได้สอดคล้องกับผลการศึกษาที่

ผ่านมาของ ระพีพรณ ทองห่อและคณะ (2545) เกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดน่าน ว่าการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของชุมชนที่ชัดเจนมากที่สุด โดยทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านมีอาชีพใหม่จากการท่องเที่ยวนอกเหนือจากการประกอบอาชีพการเกษตร สุริย์ บุญญานุก พงศ์ (2543) เกริกเกรียติ พิพัฒน์เสวีธรรม (2530) และ วิชัย เทียนน้อย (2540 : 5-7) อ้างในระพีพรณ ทองห่อ (อ้างแล้ว) ได้อธิบายถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่นอกจากจะส่งผลในด้านบวกเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของรายได้แล้ว ยังอาจทำให้เกิดผลกระทบในแง่ลบได้โดยการเกิดการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเฉพาะในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว และในกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเท่านั้น นอกจากนั้นการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นมักกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มนักลงทุนและผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีอยู่แล้ว ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลให้ค่าครองชีพในชุมชนสูงขึ้น จนมีผลต่อผู้ที่มียาได้น้อย ชุมชนในท้องถิ่นก็มักไม่มีส่วนร่วมในการจัดการและได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนที่มีรายได้ต่ำและปานกลาง ใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างยากลำบากขึ้นกว่าเดิม

ดังนั้นในการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องนำฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้รองรับการพัฒนาเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความสามารถในการรองรับของท้องถิ่นทั้งในด้านสินค้าท่องเที่ยว การบริการและผลิตภัณฑ์ เพื่อหลีกเลี่ยงการที่อาจมีผลให้ต้องนำสินค้าจากที่อื่นมาใช้และก่อให้เกิดรายจ่ายที่ไม่เกิดประโยชน์กับคนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันเร่งแก้ปัญหาการขาดความพร้อมในด้านสถานที่ที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว และพัฒนากิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และตอบสนองของความต้องการของนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ผลการศึกษายังได้สอดคล้องกับแนวคิดของ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2521) และ สนิท สมักรการ (2525) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นจากการติดต่อระหว่างสังคมและวัฒนธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม อาจเกิดจากการสร้างขึ้นใหม่หรือจากการลอกเลียนจากวัฒนธรรมอื่น เพื่อนำมาปรับใช้ภายในสังคมของตนเอง ทั้งนี้การหยิบยืมจากต่างถิ่นนั้น อาจได้มาโดยตรงจาก การติดต่อพบปะกัน การเผยแพร่ศาสนา การค้าขาย การติดต่อสื่อสาร และการท่องเที่ยว ส่วนการรับมาโดยทางอ้อมนั้นผ่านสื่อที่ไม่ใช่ตัวคน เช่น จากโทรทัศน์ วิทยุ และภาพยนตร์ต่างๆ สำหรับกระแสค่านิยมหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการลอกเลียนแบบในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ 1) กระแสนิยมตะวันตก การผลิตเพื่อขายแทนการผลิตเพื่อบริโภค 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) นโยบายการพัฒนาชนบท 4) การเพิ่มขึ้นของ

ประชากรและการแทรกซึมของวัฒนธรรมต่างถิ่น และ 5) การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของขวัญชีวัน บัวแดง (2541) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน กระเหรี่ยง ในเขตอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ว่าการดำเนินการพัฒนาใดๆของรัฐ มักส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชน เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับชุมชนข้างเคียง ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในรูปแบบหรือแนวคิดใหม่ๆ เช่น ชาวเขาในแหล่งท่องเที่ยวเริ่มละเลยเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ แล้วหันไปให้คุณค่าแก่เงินทอง ดังนั้นจึงนำสิ่งที่มีอยู่มาจำหน่ายเพื่อแลกเป็นเงินโดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของตนเองและคนอื่นหรือแม้แต่การแย่งชิงและแข่งขันกันเองในชุมชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่างๆที่เคยแลกกันกินแบ่งกันใช้ (ชยันต์ วรรณนะภุติ, 2538)

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้มีผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าพัฒนาการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อสภาพดังกล่าวได้เช่นกัน แต่จะเกิดขึ้นอย่างช้าๆ จนเกือบไม่รู้สึกรู้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆที่แวดล้อมเป็นตัวเร่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งชักจูงให้เกิดการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวจะเป็นโอกาสให้เกิดความเสี่ยงต่อการปรับเปลี่ยนและการไม่ใส่ใจต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่น รวมทั้งความอ่อนแอของสังคมและวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการยอมรับวัฒนธรรมและความเจริญจากสังคมภายนอก ตลอดจนการขาดความรู้ ความเข้าใจถึงแก่นแท้ของวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นตัวตนเอง กระแสวัฒนธรรมต่างถิ่นจึงสามารถเข้าแทรกแซงผสมผสานกับสิ่งที่มีอยู่เดิมได้โดยง่าย ทั้งนี้ชุมชนส่วนใหญ่ทราบถึงปัญหาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวเป็นอย่างดี แต่ทุกคนก็ยังต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ของตนเอง เช่นเดียวกันกับภาครัฐและเอกชนที่มองข้ามผลกระทบดังกล่าวโดยให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด ซึ่งมักจะถูกใช้เป็นข้ออ้างในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ ที่มีความเปราะบางทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ

ในการจัดการทางท่องเที่ยวขึ้น นอกเหนือจากทิศทางการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันแล้ว รูปแบบการท่องเที่ยวที่อาศัยพื้นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ และการจัดการการท่องเที่ยวที่อยู่บนฐานความต้องการของชุมชนและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนด้านนโยบาย ทุนทรัพย์และการพัฒนาความรู้และทักษะในด้านการจัดการการท่องเที่ยวจาก ภาครัฐทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชน ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่กลุ่ม

ชาวบ้าน ทั้งนี้หากไม่มีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการพัฒนาที่เกิดขึ้น ความเป็นชุมชนดั้งเดิม ระบบสังคมท้องถิ่นก็อาจถูกทำลายหรือกลืนไปด้วยวัฒนธรรมต่างถิ่น ที่เข้ามาพร้อมกับการท่องเที่ยวซึ่งถือแนวทางในการสร้างภูมิทัศน์ด้านทานของชุมชนและป้องกันผลกระทบที่ชุมชนไม่พึงปรารถนา

5.2 ข้อเสนอแนะ

สืบเนื่องจากผลการศึกษาและเพื่อป้องกันและชะลอการเกิดผลกระทบทางลบต่อสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวดังนี้

- 1) ศึกษาบริบททางสังคมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนา ตลอดจนกำหนดแนวทางป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 2) สร้างโอกาสให้ชุมชนได้พัฒนาตามแนวทางที่ต้องการ จะส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิดและวางแผนการพัฒนาให้สอดคล้องตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
- 3) ยกย่องเชิดชูศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน โดยส่งเสริมการเรียนรู้และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ให้ชุมชนมีความตระหนักและภูมิใจ อันจะช่วยเป็นเครื่องป้องกันการเกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- 4) ให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการและแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนา ตลอดจนหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่
- 5) ส่งเสริมการกระจายรายได้ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนชาวบ้านในระดับรากหญ้า ที่เป็นเจ้าของพื้นที่

บรรณานุกรม

กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(2540) สรุปแผนพัฒนาการท่องเที่ยวใน
ระดับประเทศ. เอกสารการวางแผนการท่องเที่ยว เล่ม 1

กาญจนะ ประกาศวุฒิสาร , พันเอก. (2538). ดอยแม่สะลองในอดีต “บ้านสันติคีรี”. พิมพ์ครั้งที่ 2.
เชียงใหม่ : บริษัท บิสิเนสมาร์เก็ตติ้ง เชียงใหม่ จำกัด.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2537). สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไข ผลกระทบของการท่องเที่ยว
ต่อสภาพแวดล้อม.

เกริกเกรียติ พิพัฒน์เสรีธรรม. (2530). ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่
ใน ชัยนันทน์ วรรณะภุติ และชัยนันทน์ ผลโคก (บก.) รายงานการสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง “ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่”. ณ สมาคม วาย เอ็ม
ซี เอ เชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 25 – 26 เมษายน 2530 . เอกสารชุดวัฒนธรรมกับ
การพัฒนา ลำดับที่ 2 . โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ :
มูลนิธิ ฟรีดิช เนามัน.

ขวัญชีวัน บัวแดง. (2541). รายงานการวิจัย เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของ
ชุมชนกระเหรี่ยง : กรณีศึกษาหมู่บ้านในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่.

ขวัญสรวง อติโพธิ์. (2537). รายงานการสัมมนาเพื่อระดมความคิด เรื่อง ผลกระทบของการท่องเที่ยว
ต่อสภาพสิ่งแวดล้อม สังคม – เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม. ณ โรงแรมเชียงใหม่ควอลิตี้
ฮิลล์ อำเภอเมือง เชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 8 – 9 กันยายน 2537.

โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม. (2529). รายงานการวิจัยและโครงการวิจัย เรื่อง
“ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีสถานการณ์การท่องเที่ยว
ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่”. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภาคเหนือ. (2541). แผนปฏิบัติการฟื้นฟู
ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่). บัณฑิตวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุน

การวิจัยแห่งชาติ สำนักงานภาคเหนือ. (2548). สรุปประเด็นสำคัญจากเวทีความรู้ เรื่อง

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงราย”. ณ ห้องประชุม PDA จังหวัดเชียงราย

วันที่ 8 พฤศจิกายน 2548. (เอกสารอัดสำเนา).

จามะรี พัทธวงษ์.(2529). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิรพร ศรีวัฒนากุลกิจ. (2544). การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเขา.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชยันต์ วรรณะภูติ , บรรณาธิการ. (2538). เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว. สถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. โรงพิมพ์เมือง.

ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. (2542). การจัดการ การเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและท่องเที่ยว.

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เตือนใจ ดีเทศน์. (2530). ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนภูเขา ใน ชยันต์ วรรณะภูติ

และชยันต์ ผลโศก (บก.) รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “ผลกระทบของ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่”. ณ สมาคม วาย เอ็ม ซี เอ เชียงใหม่

ระหว่างวันที่ 25 – 26 เมษายน 2530 . เอกสารชุดวัฒนธรรมกับการพัฒนา ลำดับที่ 2 .

โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : มูลนิธิ ฟรีดิช เนมาน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2530). ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ใน ชยันต์ วรรณะภูติ และชยันต์ ผลโศก (บก.) รายงานการสัมมนาทางวิชาการ

เรื่อง “ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่”. ณ สมาคม วาย เอ็ม

ซี เอ เชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 25 – 26 เมษายน 2530 . เอกสารชุดวัฒนธรรมกับ

การพัฒนา ลำดับที่ 2 . โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ :

มูลนิธิ ฟรีดิช เนมาน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). วัฒนธรรมชุมชนกับการท่องเที่ยว ใน ชยันต์ วรรณะภูติ (บก.).

เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บานเย็น ชาญณะวัฒน์. (2544). การท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ :

กรณีหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน .

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

- เบญจา อ่อนน้อม. (2530). ผลกระทบจากการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ใน ชัยนันทน์ วรรณะภูติ และชัยนันทน์ ผลโภค (บก.) รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่”. ณ สมาคม วาย เอ็ม ซี เอ เชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 25 – 26 เมษายน 2530 . เอกสารชุดวัฒนธรรมกับการพัฒนา ลำดับที่ 2 .
- โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : มูลนิธิ ปริติช เนามัน.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2521). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพฑูรย์ ศรีฟ้า.(2548). การลงทุนด้านการศึกษสำหรับประเทศกำลังพัฒนา. ใน HTML file ของ <http://www.fortunecity.com/skyscraper/seagate/552/investmant.doc>.
- มนู นันทมนตรี , พันโท. (2536). จดหมายจากเชียงราย. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- มานี จินะราช.. (2546). โครงการวิจัย เรื่อง “การหาแนวทางในการจัดการผลิต และการตลาดของไกบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น”. เชียงราย : มปท.
- มานี จินะราช.. (2547). ไกสหายแม่ น้ำใจ. เชียงราย : มปท.
- ระพีพรรณ ทองหล่อ , รสีกา อังกูร , ปาลีรัตน์ การดี , นวลลออ แสงสุข , อินทรา นาคันต์ , ภัทรฤดี ครองชนม์ , อรุณลักษณ์ สีมาพันธุ์ และลัดดา เหลี่ยมไทย.
- (2545). รายงานการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากการท่องเที่ยว : การศึกษากรณีจังหวัดน่าน”. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศรียรรณ ไชยสุขและคณะ. (2544). โครงการวิจัย เรื่อง “การศึกษาระบบนิเวศของไก”. ชุดโครงการ ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ.
- สมชัย สมนา , สิบบเอก. (2548). การดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหาดไคร้ (การแปรรูปอาหารจากสหายไกแม่ น้ำใจ) หมู่ 7 ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงราย กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์. (2542). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเต่า – นางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล.

สนธิ สมัครการ. (2525). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สุพัตรา สุภาพ. (2536). สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 15 กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สุรีย์ บุญญานุพงศ์. (2543). ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณี จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อมรา พงศาพิชญ์. (2537). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนว มานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์-มหาวิทยาลัย.

อภิญา จิตรวงค์นันท์. (2546). การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำนํ้าว่า จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Available : <http://www.cdd.go.th/> . 2005, August 22.

Available : <http://www.fortunecity.com/skyscraper/seagate/552/investmant.doc>.

2005 , November 16.

Available : <http://learning.ricr.ac.th/thailife/webunit2.htm>. 2005, November 16.

Available : <http://maesaraung.prdnorth.in.th/ct/news/veiwnews.phd ? ID = 040430154703>.

2005, August 22.

Available : <http://www.polsci.chula.ac.th/sumonthip/deviansocio47.htm>.

2005, November 16.

Available : <http://searin.org/Th/Maekong/Mek rapid a5.htm>.

2005, August 20.

Available : http://tourism.go.th/cv_detail.php?tour_id = 242 . 2005, November 18.

Available : <http://www.intranet.m-culture.go.th/chiangrai/amphur-maefaloung.htm>.

2005 , November 24.